

ISSN 1331-0569

God. II.
(1997)
vol. 2

POČEĆI

ČASOPIS STUDENATA FRANJEVAČKE TEOLOGIJE U MAKARSKOJ

P O Č E C I, godina II, vol. 2, Makarska, svibanj 1997.

Časopis studenata Franjevačke teologije u Makarskoj

Izdavač:

Franjevački bogoslovski klerikat - Makarska

Glavni urednik:

fra Joško Kodžoman

Odgovorni urednik:

dr. fra Ante Čovo

Uredničko vijeće:

fra Josip Cvitković, fra Ante Jurica, fra Krešimir Jurić, fra Damir Mandić
fra Ilija Mikulić, fra Darko Poljak, fra Domagoj Runje, fra Ivan Šipić,
fra Ante Udovičić, fra Josip Repeša, fra Stipe Vrdoljak.

Lektor:

prof. Zdravko Pervan

Korektor:

fra Ivica Erceg

Tehnički urednik:

fra Josip Repeša

Grafički urednik:

fra Antonio Mlikota

Vanjska oprema i grafike:

fra Ante Udovičić

Adresa uredništva i uprave:

“Počeci”, HR - 21 300 Makarska, Franjevački put 1

Tel.: (021) 612 - 422; Fax: (021) 612 - 503

Časopis izlazi uz odobrenje redovničkih poglavara.

Na osnovu mišljenja Ministarstva kulture Republike Hrvatske,
klasa: 612-10/96-01-1301-VJ/CJ, urbroj: 532-03-1/7-96-01 od 26. lipnja 1996.
časopis “Počeci” oslobođen je plaćanja poreza na promet.

Časopis izlazi povremeno.

Narudžbe, dopise i priloge slati na adresu Uredništva.

Rukopisi se ne vraćaju.

Tisak: TP “Franjo Kluz” d.d. - Omiš

UREDNIČKA RIJEČ

Tematski okvir unutar kojega su nastali radovi za drugi broj "Početaka" snažno je obilježen određenom antropološkom notom. U ovom broju u središtu našeg zanimanja je čovjek, promatran kroz prizmu vlastite pogođenosti i zatočenosti u trenutak koji stalno izmiče. Čovjek današnjice, suočen s mnogobrojnim, nestalnim, čak proturječnim životnim modelima, ostaje neopredijeljen u mnoštvu nepomirljivih svjetova. Drugim riječima, taj zatočenik modernosti, ili biće preplavljeno tragovima različitih utjecaja i ovisnosti, odnosno, biće koje je najprije razbaštinjeno i istrgnuto iz naslijeđenog i povijesno posredovanog kulturnog konteksta, istodobno je upućeno na stvaranje novog - "vlastitog" kulturnog obzorja i, pritom, nužno poštivanje sveprisutne različitosti, makar i međusobno oprečnih svjetonazora.

U tom sklopu razmišljanja o današnjem društvu, "lišenu velikih ciljeva i razloga postojanja", i teretu ljudskog bivovanja u takvom društvu, nameće se neizbježno i demografsko pitanje. Kao takav, demografski problem je sveprisutna pojava koja ne zaobilazi značajnije gotovo nijedan kutak zemlje. S tim da pritom valja upozoriti, kako se on zapravo očituje s dvojakim učincima: s jedne strane imamo izraziti i zabrinjavajući pad stope nataliteta (što određuje starosnu strukturu stanovništva), a s druge strane premda rijetko, u pojedinim azijskim zemljama imamo istodobno pojavu prenapučenosti. Problem nastaje onog trenutka kada se u prilog toj negativnoj stopi nataliteta pridruži promišljena i sustavna kampanja provođena od strane moćnih i utjecajnih "zatočenika egosfere", odnosno, kada čovjek obilježen *općom ravnodušnošću prema svakoj obvezatnosti* prisvaja sebi pravo odlučivanja u pitanjima kod kojih nema pravo odlučivanja. Autor, naime, tematizira demografski problem, te svojim razmišljanjem i prikupljenim podacima želi prekoračiti zakon šutnje i progovoriti o toj zataškivanoj temi.

Uz demografski problem drugi autor paralelno upozorava na bijedu i zapuštenost onih koje smo imenovali "rubnim osobama" i prepustili im da se igraju bez nas na rubovima užarenog vulkana.

Nadalje, slijedi jedan rad koji ima osnovnu nakanu izdvojiti temeljne oznake kulturne antropologije suvremenog društva. Autor ukratko iznosi

temeljna obilježja humanističkog i renesansnog shvaćanja čovjeka, te konačno želi obrazložiti i upozoriti na *logički slijed* do suvremenog antropocentričnog i funkcionalističkog mentaliteta i kulture. Valja napomenuti da je taj rad o temeljnim obrisima kulturne antropologije suvremenog društva napisan kao odgovarajući pandan radu kojeg objavljujemo u rubrici *Franjinim stopama* a nosi naslov Franjina antropologija. Naime, dok jedan od autora govori o položaju i razumijevanju čovjeka u današnjem društvu, drugi autor iznosi podrobniju viziju čovjeka kako ju je zamišljao i osmislio svetac iz Assisa. Namjera je drugog autora da iznese Asižaninovo viđenje čovjeka, odnosno, naglasi neodvojivost antropologije od teologije, što se predstavlja kao nužnost i jedina alternativa pri zahtjevu novog praktičnog i teorijskog promišljanja o odnosima; čovjek - čovjek, odnosno, čovjek - Bog.

Radom *Smrt u Pohvalama stvorova* dobivamo jedan zaokruženi pogled Franjinog odnosa, kako prema životu, tako i prema smrti, jer se ta dva odnosa međusobno uvjetuju.

Nadalje, jedan od autora razmišlja o sportu kao obliku suvremenog asketizma. Zapravo, postoji, bez dvojbe, u stvarnosti dobro ukorijenjeno obrazloženje osnovne teze rada da se sport kao takav izrodio u oblik modernog odnosno profano protumačenog asketizma, ili izraz pretjeranog nastojanja da se po svaku cijenu premaše granice vlastitih mogućnosti. Drugim riječima, autor tematizira sve češću i izraženiju pojavu komercijalizacije sporta i njegovo preusmjeravanje u drugom smjeru od onog izvornog: širenje osnovnih vrednota istine, dobrote, mira, solidarnosti...

Uz to imamo i drugo zanimljivo razmišljanje, na temelju poznate priče Richarda Bacha o Jonathanu galebu i njegovoj odvažnosti, čak drskosti, da iskorači iz okoštalih okvira tradicije i odmetne se u opasno, ali ipak za sve korisno proučavanje. Konačno, donosimo i jedan prikaz hrvatskog prijevoda odabranih poglavlja Vlačićeva djela *Clavis* (Ključ) u kojem se govori o ars interpretandi (umijeću tumačenja) svetopisamskog teksta i uočavanju temeljnih poteškoća pri pokušaju odčitavanja osnovne namjere svetopisamskog pisca i njezinog dovođenja u svezu s konkretnom društveno-religijskom stvarnošću.

U rubrici *Književni izlog* donosimo prozne i poetske pokušaje izražavanja i posredovanja vlastitih zapažanja, te osobnih nutarnjih bogatstava. Napokon, uz redovitu kroniku Teologije i priopćavanje značajnijih događaja iz bogoslovskog života i rada, ovaj broj zaključujemo kratkim osvrtom na život i djelo preminulog profesora na našoj Teologiji fra Stjepana Vučemila.

Svima Vama, cijenjeni čitatelji, kojima ovaj broj dođe u ruke želimo ugodno i korisno čitanje!

DEMOGRAFSKI PROBLEM

Uvod

Istraživati i proučavati zakonitosti i pravilnosti u kretanju stanovništva, ustanovljavati kakve su vrste te zakonitosti, njihovi kvalitativni i kvantitativni uzroci, utvrđivati međusobne odnose kretanja stanovništva s drugim društvenim i gospodarskim pojavama, bitni je zadatak demografije¹. Ipak, problem stanovništva, promatran samo znanstveno ne može se obuhvatiti u svoj svojoj cjelini. Stoga demografija, kao znanost rijetko nudi rješenja za pojedina pitanja stanovništva. Ona će više ukazivati na probleme vezane uz stanovništvo. Ipak, i ta uloga demografije veoma je značajna, jer je svojim istraživanjem od velike pomoći drugim znanostima ili društvenim granama koje mogu i dužne su rješavati te probleme.

Može li se čovjeka promatrati kao broj? Svesti ga samo na statistički broj znači oduzeti mu njegovo čovječstvo i osobnost. Ipak, u današnje vrijeme jedan od najvećih problema jest broj ljudi. Postavlja se pitanje, da li ih je premalo ili previše?

Ovaj rad je u isto vrijeme i susret i osvrt na problem broja ljudi. Prijedlozi, ali i zakoni koji se donose, a predstavljaju se kao rješenja tog problema, na poseban način u državama s izrazitim mortalitetom, često su nedovoljno objašnjeni i utemeljeni, ponajprije jer čovjeka promatraju kao oruđe, kao proizvođača.

1. Demografsko pitanje - pitanje cijelog čovječanstva

Broj stanovnika na Zemlji uvjetovan je raznim okolnostima: antropološkim, sociološkim, gospodarskim, političkim. Upravo ta široka lepeza problema cjelokupnog življenja u današnje vrijeme postavlja u prvi plan problem broja stanovnika na Zemlji. Istina, svako vrijeme je imalo svoje probleme u pitanju stanovništva, ali danas, kad je svijet postao

¹ Usp. "Demografija", *Enciklopedija leksikografskog zavoda* (Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1967.) II, 53.

pretijesan u nekim dijelovima, a u drugima preširok, postavlja se problem budućnosti stanovništva pred sve društvene strukture, a samim tim i pred Crkvu. Papa Ivan Pavao II. će reći: "(...) moramo se osvrnuti na demografski problem i na način kako se o njemu danas raspravlja. Ne može se zanijekati da, osobito u južnom pojasu našeg planeta, postoji demografski problem koji stvara poteškoće u razvoju. Međutim mora se također odmah dodati da u sjevernom pojasu taj problem ima obratan predznak: ovdje osobito zabrinjava činjenica pada stope nataliteta"².

Velike razlike u ekonomskoj moći pojedinih država, ratovi i pustošenja, ekološki problemi dovode u pitanje opstojnost samog čovjeka. Tehnološki napredak, koji je omogućio čovjeku da pokori prirodu, doveo ga je u položaj da može uništiti samog sebe³.

Kako je već istaknuto, demografski problem se ne može ograničiti na samo jedan vid promatranja ili rješavanja. Čak niti samo etičko promatranje problema ne može donijeti ispravan uvid, a kamo li prihvatljivo rješenje. Vrijedno je već na početku istaknuti da broj ljudi na zemlji ne bi smio "zastrijeti" pogled na probleme s kojima se veći dio čovječanstva suočava. Između brojnih problema (nezaposlenost, ratovi, ekološka ugroženost), obiteljska zajednica kao temeljna zajednica svakog društva, trebala bi imati prednost u samom razvoju pučanstva, te će ispravan odgoj u obitelji i same obitelji omogućiti da se rađaju zreli ljudi i građani koji će biti sposobni rješavati probleme pučanstva. Mudrost i zrelost ljudi suočit će se s problemima bez ikakvog drugog interesa osim da omogući svakom pojedincu život dostojan čovjeka⁴.

² Ivan Pavao II., *Socijalna skrb* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991.) br. 25.

³ M. Babić, "Očuvanje prirode po Hansu Jonasu", *Mir svim stvorenjima na Zemlji*, (Zbornik radova sa znanstvenog savjetovanja u prigodi Dana Zemlje, 21. travnja, Sinj 1995.) 117 - 118. piše: "Zahvaljujući znanosti i tehnicima i njihovoj primjeni u ekonomiji, suvremeni čovjek posjeduje do sada neviđenu moć koja ga može dovesti u propast. Ako čovjek želi izbjeći katastrofu, mora dragovoljno obuzdati svoju moć. Čovjek je ponajprije sebi pokorio prirodu, ponesen tim uspjehom proširio je to pokoravanje na svoju vlastitu prirodu, tako da danas čovjeku najveća opasnost dolazi od njegova vlastita djelovanja. Nikad do sada nije čovjeku tolika opasnost dolazila od njegova vlastita djelovanja, jer nikada u svojoj dosadašnjoj povijesti čovjek nije posjedovao toliku moć."

⁴ Usp. B. Häring, *Kristov zakon* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1986.) III, 109 - 111.

1. 1. Stanovništvo i razvoj

Stanovništvo se na zemlji veoma umnožilo⁵, iako je prirast trenutno u fazi stagnacije, a ponegdje i u laganom opadanju⁶.

Rastu je pridonio razvoj zdravstva, bolji uvjeti življenja, bolja i redovitija ishrana. Stopa smrtnosti, kako kod djece tako i kod odraslih, kod kojih se produžio životni vijek, smanjena je na najmanju razinu. Smrtnost je bila velika, ali to je bila, na neki način, prirodna regulacija stanovništva.

Poseban je problem što je demografski razvoj različit na pojedinim područjima. U sjevernom pojasu, gdje se uglavnom nalaze razvijenije zemlje, došlo je do pada nataliteta. Velika je opasnost u tim zemljama da dođe do narušavanja slijeda generacija. Narušena je starosna struktura stanovništva, koje tako postaje nesposobno da se biološki obnavlja.

Premda je ekonomski čimbenik važan ipak nije najpresudniji u demografskom pitanju. Demografska kretanja u Europi, nakon drugog svjetskog rata, pokazuju da ih nije moguće tumačiti samo ekonomskim čimbenicima⁷. Zbog očuvanja svog životnog standarda roditelji će paziti na broj djece, jer svako dijete zahtijeva više rada i financijskih sredstava za uzdržavanje. Tako su npr. Nijemci izračunali da odgajanje djeteta prosječno košta 450 000 DEM. U Švicarskoj obitelj s jednim djetetom mora zarađivati 20 % više da bi se ujednačila u standardu s obitelji bez djece. Dakle, jedan od važnijih problema jest i ugodnost, jer novac se može steći, a djeca traže

⁵ "Šest milijardi zemljana", *Priroda* (Časopis za popularizaciju prirodnih znanosti, 808 - 809 (1994.) 26.

"Sredinom 1994. godine na Zemlji je živjelo pet milijardi i 660 milijuna stanovnika, a do kraja godine, prema procjenama Ujedinjenih naroda, stanovništvo će porasti na šest milijardi.

(...) Stručnjaci UN procjenjuju da će godišnji prirast stanovnika početi padati 1997. godine, te bi do 2020. godine iznosio 85 milijuna stanovnika na godinu. Najveći godišnji rast stanovnika zabilježen je u Aziji, Africi i Latinskoj Americi.

Do 2025. godine na zemlji će živjeti 8, 5 milijardi ljudi a u 2050. godini 10 milijardi. No, ako godišnji prirast stanovnika ne bude padao prema predviđanjima, te bi godine na Zemlji moglo živjeti čak 12, 5 milijardi ljudi.

Do kraja 2025. godine u Africi će se podvostručiti broj stanovnika - od sadašnjih 681 milijuna na 1, 5 milijardu. U izvještaju Zaklade UN za pitanja stanovništva navodi se da u Africi žene rađaju u prosjeku šestoro djece, a u Aziji i Latinskoj Americi od troje do petero."

⁶ Usp. S. Kušan, "Motivi i dometi međunarodne godine obitelji", *Obnovljeni život* XLIX (1994.) 6, 555 - 564.

⁷ Usp. K. Koračević, "Čimbenici koji utječu na brojnost djece u obitelji", *Obitelj u Hrvatskoj - stanje i perspektive* (Zbornik radova studijskih dana u Đakovu, 20. - 22. 10. 1994., Đakovo 1995.) 44.

odricanje i žrtvovanje. Osim toga, potrebno je spomenuti da je socijalni razvoj učinio brojno potomstvo nepotrebnim osiguranjem za stare dane, jer je tu ulogu preuzelo društvo.

U nerazvijenim zemljama ili u zemljama u razvoju imamo sasvim suprotnu pojavu. Raste broj pučanstva, dolazi do velikih problema s prehranom a narušava se i ekološka ravnoteža. U ovim zemljama zbog velike urbanizacije, odnosno odlaska stanovništva sa sela u gradove, dolazi do prenapučenosti i zagušenosti u pojedinim područjima.

U sklopu demografskog problema ne smije se zanemariti niti fenomen migracija. Brojni sele zbog ratnih strahota ili iz potrebe za boljim ekonomskim uvjetima življenja. Hrvatska u tom pogledu može biti tipičan primjer. Mnogi su "trbuhom za kruhom" otišli, i još uvijek odlaze u druge zemlje, a za vrijeme Domovinskog rata mnogi su prisilno morali napustiti svoja ognjišta.

1. 2. Kriza obitelji - strukturalne promjene

U današnjem vremenu došlo je do korjenitih promjena u društvenoj zajednici, posebice u obitelji. Nameće se mentalitet koji niječe pojedine tradicionalne vrijednosti. Papa Ivan Pavao II. će ga nazvati "mentalitet protiv života (anti - life mentality)"⁸.

Pomalo nestaje klasični oblik obiteljske zajednice - roditelji, djed, baka i više djece⁹. Došlo je do promjene i umnožavanja oblika domaćinstava i obitelji.

Veliki problem je u međugeneracijskim nesporazumima. Starenje pučanstva zbog pada nataliteta u razvijenim zemljama ugrožava obiteljski mir te dovodi broj muškaraca i žena u radnom odnosu do nesklada u odnosu na one koji žive u mirovini. Oni postaju samo teret. "Tipično idealiziranje mladosti ide u stopu s obezvrjeđenjem starijih; postoji neka vrsta psihološkog potiskivanja, kao da oni i ne postoje"¹⁰.

Važan čimbenik je i opstanak bračnih zajednica koje su u krizi. Veliki je broj obitelji nevjenčanih, samohranih majki i očeva i obitelji s usvojenom djecom. Ove strukturalne promjene na planu obitelji postaviti će pred pojedinca nova pitanja i nesnalaženja u ostvarivanju obiteljske zajednice.

⁸ Ivan Pavao II., "Obiteljska zajednica", *Sto godina katoličkoga socijalnoga nauka* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991.) br. 30.

⁹ Usp. K Koračević, "Čimbenici", 44 - 47.

¹⁰ Häring, *Kristov zakon*, 442.

Često se govori o emancipaciji žene¹¹ i krizi identiteta žene, majke. Žena je dobila mogućnost da se potvrdi na mnogim područjima rada, osim kao roditeljica ili kućanica. Težnja k izjednačavanju životnog djelovanja s muškarcima daje ženi nove mogućnosti ostvarenja. Istina, majčinstvo je bilo mjesto gdje su se ženama često oduzimale druge korisne mogućnosti, ali to, ipak, nije razlog da se majčinstvo obezvrijedi ili da ga žene jednostavno napuštaju.

U pitanjima majčinstva zapostavljena je i psihološka dimenzija tako da mlade majke svoje majčinstvo shvaćaju više kao nepotreban teret. Konzumističko društvo će im ponuditi razne praktične savjete koji su nedostatni da protumače i prihvate prave vrijednosti odgovornog roditeljstva.

Problem pada plodnosti u razvijenijim zemljama je vrlo izražen, premda ne izlazi u prvi plan, iako su uzroci takvog stanja upravo posljedice promjena u društvu, odnosno pojave mentaliteta slobodne seksualnosti i neodgovornosti prema činu rađanja i nastanku života. "Ekonomski najjača i politički najmoćnija članica Europske zajednice, Njemačka, zauzima prvo mjesto na ljestvici najnižeg prirasta stanovništva. Od početka sedamdesetih godina umire u toj državi (bivša Bundesrepublik) godišnje 150 000 ljudi više nego li se novih rađa. Ako bi se taj trend nastavio zemlja bi 2100. godine brojila samo još 24 milijuna stanovnika, kao oko 1800. god. Od 1970. do 1992. god. broj parova bez djece je porastao za 36 %, dok je u istom razdoblju broj obitelji s djecom porastao samo za 6 %. Od žena rođenih 1935. ostalo je tek 9. 2 % bez djece, dok se za žene rođene 1958. procjenjuje da će ih 22. 9 % ostati bez potomstva. U Švicarskoj su obitelji s jednim djetetom već 1990. postale s 43. 3 % najjača skupina među tipovima obitelji. Na globalnoj svjetskoj ljestvici to znači da se danas već oko 90 % djece rađa u zemljama trećeg svijeta"¹².

2. Planiranje demografskog razvoja

Sveukupnost demografskog problema potaknut će kako međunarodnu zajednicu tako i pojedine državne zajednice i Crkvu da postavljaju pitanja o problemima stanovništva.

Najnoviji pokušaj je organiziranje Treće internacionalne konferencije o pučanstvu i razvoju, koja je održana od 5. do 13. rujna u Kairu¹³.

¹¹ Usp. M. Szentmartoni, "Psihologija žene", *Obnovljeni život* XLV (1990.) 6, 467 - 479.

¹² Koračević, "Čimbenici", 42.

¹³ Usp. Kušan, "Motivi", 556.

Prva takva konferencija održana je u Bukureštu 1974. godine, a druga u Meksiku 1984. god. Konferencija u Meksiku usko je povezana s konferencijom u Rio de Janeiru 1992. god., gdje je bilo govora o razvoju pučanstva na nacionalnoj i internacionalnoj razini, utjecaju na mogućnost razvoja i zaštiti okoliša.

2. 1. Kontrola populacije i razvoj

Kontrola populacije je zahtijevan pothvat i potreban je doista iskren uvid u činjenice, ali i iskrenost u namjerama prilikom djelovanja kako ne bi prevladali pojedinačni interesi. Konferencija u Bukureštu je proricala veliki populacijski bum, ipak, nije sve bilo po predviđanjima. Rast stanovništva nije išao brzinom kako se predviđalo. Uzroka ima više: "Promijenio se položaj žene koja je manje kod kuće, a više na poslu; opismenjavanje, velike migracije iz sela u grad, posebno u zemljama u razvoju, veliki pad nataliteta u Europi, kako u Zapadnoj tako i u Istočnoj, pa i u Južnoj Americi. U Zapadnoj Europi se broj rođenja po ženi između 1965 - 70. god. smanjio s 2,1 na 1,3 - 1,4%. Europa stagnira i stari što se zapaža u Mađarskoj, Bugarskoj, Letoniji, Njemačkoj i Ukrajini, gdje broj smrti nadilazi broj rođenja. Tako se već govori da Europa ima više lijesova nego kolijevki.

Porast svjetskog stanovništva predviđen u Bukureštu po stopi 2,06% u g. 1993. smanjio se na 1,6%. Proračuni govore da će se rast stanovništva u prvoj četvrtini slijedećeg stoljeća smanjivati do te mjere da će broj rođenja biti jednak broju umiranja"¹⁴.

Na konferenciji u Kairu velike sile umjesto da su ponudile programe pomoći zemljama s izrazito velikim natalitetom, kako prehraniti i osigurati uvjete za dostojan život čovjeka, pokušale su nametnuti rješenja koja njima osiguravaju sigurnost. Zadovoljile su se isključivo vlastitim interesima i zahtjevima. Na poseban način postavili su pitanje reproduktivnog prava koje daje ženi pravo na samostalno odlučivanje o prekidu materinstva. Osim toga, naglasili su ulogu kontracepcije i sterilizacije kod planiranja obitelji. Iako su bile spremne dati financijsku pomoć u Fond za razvoj, uvjetovale su je traženjem od siromašnih zemalja da prihvate njihove načine rješenja.

Ovakav pristup svjetske zajednice kao plod "kulture smrti"¹⁵ izravno se sukobio sa pozivom Crkve za pravednije i otvorenije rješavanje problema.

¹⁴ Kušan, "Motivi", 557.

¹⁵ Usp. E. Vesely, "Papa Ivan Pavao II. za novu kulturu života", *Obnovljeni život* LI (1996.) 3, 261 - 284.

2. 2. Mjesto i uloga Crkve u pitanjima demografskog razvoja

Papinsko vijeće za obitelj izdalo je dokument "Demografski razvoj Etičke i pastoralne dimenzije"¹⁶ s kojim je Crkva nastupila na Kairskoj konferenciji. Dokument je objavljen 25. ožujka 1994. god. Crkva je jasno upozorila ovim dokumentom da demografska politika ne može pitanje pučanstva promatrati kao puke brojeve, ili samo u odnosu prema ekonomiji ili u odnosu prema ovakovoj ili onakovoj predrasudi. Prije svega mora respektirati i promovirati temeljna prava ljudske osobe i obitelji. Stoga, Crkva nastoji podržavati ljudski život svim sredstvima i braniti ga od opasnosti koje mu prijete. Prije svega to su kontracepcija, pobačaj, sterilizacija i eutanazija koje su izrazito naglašene u bogatijim zemljama. Crkva sebe predstavlja kao nositeljicu života, koja se protivi kulturi smrti u koju je uključeno sve što pokušava na umjetni način ravnati plodnošću.

Na poseban način će Ivan Pavao II. upozoriti na dvoličnost svjetske zajednice i upozoriti da se demografska politika danas vodi kao kad se faraon, osjećajući porast sinova Izraelovih, osjetio ugroženim, pa naredio da ih tlače svakovrsnim poslovima kako bi se umanjio njihov broj: "Mnogi moćnici na zemlji demografski rast pučanstva zapažaju kao noćnu moru i boje se da ne bi plodniji i siromašniji narodi ugrozili blagostanje i spokojstvo njihovih naroda. Prema tome, umjesto da riješe ove teške probleme poštivajući dostojanstvo osoba i obitelji i nepovredivo pravo svakog čovjeka, oni više vole podržavati i svim sredstvima nametati masovno planiranje rađanja. Sama ekonomska moć, koju bi bili spremni dati, biva nepravedno uvjetovana prihvaćanjem politike protiv rađanja."¹⁷

Crkva se osjeća odgovornom i ona zahtijeva da se demografski problem rješava stvaranjem gospodarskih, društvenih, liječničko - zdravstvenih i kulturnih uvjeta koji omogućuju obiteljima da u punoj slobodi i odgovornosti odluče o rađanju. Potrebno je pravednije raspodijeliti bogatstva, da svi ravnomjerno imaju udjela u stvorenim dobrima. Na svjetskoj razini valja ostvariti gospodarsko zajedništvo te ravnomjernu raspodjelu na međunarodnoj i na narodnoj razini. Obrana i promicanje života zadaća je i odgovornost svakog pojedinca i zajednice.

U predvečerje trećeg tisućljeća to je težak izazov i samo se složnom i iskrenom suradnjom svih, koji vjeruju u vrijednost života, može izbjeći civilizacijski poraz s nepredvidivim posljedicama.

¹⁶ Usp. Pontificio consiglio per la famiglia, *Evoluzioni demografiche: dimensioni etiche e pastorali* (Instrumentum laboris, Roma 1994.).

¹⁷ Ivan Pavao II., *Evangelium vitae* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1995.) br. 16.

Zaključak

Promatrajući problem broja stanovnika razvidno je da se iza samog problema krije još veći problem, a to je vrijednost ljudskog života. Sama činjenica da je broj ljudi postao upitan govori o nama samima koji se pitamo. Briga koja izgleda iskrena ipak je u većini slučajeva zamućena raznim nametanjima pravila ponašanja koja dolaze sa strane moćnika, ali i osobnih pogleda. Temeljno pitanje ljudskog života, koji više nije vrijednost u sebi, već u onome što čini ili koristi, gubi na svojoj vrijednosti. Iz djelovanja Crkve vidljivo je da ga ona pokušava braniti, usprkos nedostatka uvjerljivosti zbog gubitka identiteta.

Na koncu opet dolazimo do osobne razine svakog pojedinca koji mora zauzeti stav prema negiranjima života i na bilo koji način nastojati zaštititi život i promicati odgovornost za život. Problem pučanstva kako nam se predstavlja nije vezan samo uz broj već i uz mentalitet današnjeg društva u kojem život kao Božji dar gubi vrijednost uslijed naglašenog individualizma, hedonizma i nesuosjećanja za drugoga. Etički kao ni znanstveni put nisu dovoljni, jer odluke o ljudskom razmnožavanju jako ovise o sveukupnosti gospodarskih, društvenih i kulturnih uvjeta.

Stoga je potrebno promisliti alarmantne pretpostavke o demografskom razvoju, jer kako vrijeme prolazi sve se više spoznaje da su bile donešene pod utjecajem raznih individualnih interesa i težnji razvijenijih zemalja.

Potrebno je staviti u središte promatranja čovjeka i njegove potrebe za dostojnim životom kojeg je primio od Boga kao dar. Nema više ili manje vrijednog čovjeka, naroda. Svatko ima pravo na život, a onaj tko ima više, dužan je, zbog ljudskog dostojanstva, pomoći slabijem.

fra Damir Mandić

PATNJA I RUBNE OSOBE

Funkcionalno shvaćanje čovjeka koje prevladava u proizvodno - potrošačkom suvremenom mentalitetu, u velikoj mjeri pridonosi tome da se "neproduktivne osobe", kao što su siromasi, potlačeni, stari, bolesni i maleni, uklanjaju iz svih važnijih tokova života na rub društvenih zbivanja. Tako se osiromašuje obiteljski, društveni i duhovni život, jer je lišen veoma dragocjenog doprinosa što bi ga mogle dati upravo te osobe u humaniziranju i vjerničkom produbljivanju sveukupnog života. Te rubne osobe čeznu za ljudskom blizinom i razumijevanjem i djelotvornom pomoći kako bi riješili svoje probleme. No, ukoliko ih drugi tretiraju kao osobe koje su samo potrebne pomoći, koje su samo teret drugima, to kod njih stvara nesigurnost, povećava osjećaj suvišnosti i produbljuje patnju i bol.

Evo što piše jedan patnik: "Jednoga jutra čujem jednu ženu kako više za mnom: 'Ah, vidi ranjenik. Slijep je i nema ruku. Oh! Što li se sve ne može vidjeti!' Ja joj rekoh: 'Nemoj se uzrujavati, gospođo. Čini se da se ti više uzrujavaš nego li ja!' Zatim kažem prijatelju koji me je vodio: 'Kad će ovi ljudi shvatiti koliko me muče time!' "¹

1. Zašto patnja?

Ako postoji Bog i ako je on ljubav, zašto onda toliko trpljenja, zašto umiranje, zašto toliko zla u svijetu? Zašto se priroda tako okrutno poigrava ljudima? Vulkan, potres? Zašto uzetost, rak, ... ? Ova su pitanja stara koliko i čovjek. Bolna pitanja s kojima se sučeljavaju ljudi svih naraštaja. Pokucaj na vrata najvećih filozofa. Ni jedan jedini neće ti dati zadovoljavajući odgovor. Trpljenje i zlo napad su na život.²

Čovjek iskušavan patnjom osjeća se izigran, prevaren. Gdje se nadao zdravlju našao je bolest i smrt. Gdje se nadao časti, našao je sramotu. Gdje se nadao blagostanju, suočio se sa siromaštvom. Gdje se nadao suosjećanju, našao je omalovažavanje i vrijeđanje. Gdje je sanjao o savršenom svijetu, suočio se s glađu, nepravdom i ratom. Tako je patnja uvijek plod invazije nečega što je suprotno subjektovom intimnom životu, invazije izvana (nesreća, rat, neuzvrćena ljubav) ili iznutra (depresija, bolest, starost). Patnja je, otuda, subjektovo iskustvo izigranosti koje mu razbija idealnu sliku što ju je imao o sebi i svijetu. Pojedinaac se naglo i brutalno suočava s granicama koje nikada nije predvidio, kao neki uljez patnja navlači

¹ J. Leberton, *Bez očiju i bez ruku* (U pravi trenutak, Đakovo 1994.) 88.

² Usp. P. Bosmans, *Taj nevjerojatni Bog* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1989.) 97 - 105.

neprobojne oblake preko budućnosti. Patnja se trajno i uporno uvlači u čovjekov život.³

2. Sloboda - dar Božji ljudima ili ... ?

Bog je stvorio dobar svijet. Na svoju sliku stvorio je čovjeka i obdario ga razumom i slobodom. S njim je sklopio savez. Bog svakom čovjeku daje život da stvarno može biti drugi, a ne On. Ta razdvojenost je prvi preduvjet savezničkog odnosa. Bog stvara tako da se povlači; on nije dio stvari u svijetu. Mogli bismo napraviti usporedbu da Bog stvara svijet time što postaje odsutan, kao što more stvara kopno time što se povlači. To povlačenje omogućuje drugoj osobi, koja prima život, da dobije svoj vlastiti, osobni identitet tako da saveznički savez postane stvarnost. Slobodno izražavane zahvalnosti ne bi moglo biti kada bi nam se Bog predstavljao kao neka pretjerano zaštitnička nadsnaga koja nas zakriva svojom prisutnošću. Takva nametljiva prisutnost Boga kočila bi i sprječavala da budemo saveznici. Isto vrijedi za međuljudske odnose: znamo da pretjerana zaštitnička ljubav roditelja, koji hoće poštediti svoju djecu od svih opasnosti, sprječava tu djecu da žive i stasaju. U stvarnosti, pretjerani zaštitnički odnos znači krutu dominaciju. Na isti način, možemo reći da stvaralačka ljubav ne znači osiguranje od svake neizvjesnosti. Bog uzima na sebe rizik neuspjeha. U tom smislu, zlo se javlja iz razdaljine ili jaza koji odvaja Stvoritelja od stvorenoga. Bog ne stvara zlo, ali stvarajući preuzima rizik pojave zla.⁴

Čovjek je po svojoj slobodi htio biti svoj gospodar neovisno od toga što je dobro a što zlo. To znači odlučivati o sebi i svom životu neovisno od Boga, organizirati svoj ali i tuđi svijet prema svojoj procjeni. Posljedica toga jest da se čovjek digao protiv Boga, brat protiv svojega brata. Zato dolaze ratovi, glad i razne druge nepravde.

3. Siromasi

Uskogrudni duh današnjeg uživalačkog društva je uvelike neprijateljski raspoložen prema siromasima. Nedostaje osjećaj za solidarnost s onima koji se bore za puko preživljavanje, umjesto da im se omogući život dostojan čovjeka. Milijuni su ljudi lišeni nade u bolje sutra jer se njihov položaj u mnogim dijelovima svijeta osjetno pogoršao.⁵ Zato Crkva s divljenjem i

³ Usp. A. Fossion, "Pustolovine ljudske patnje", *Svesci* 50 (1983.) 9.

⁴ Usp. Fossion, "Pustolovina", 14.

⁵ Usp. Ivan Pavao II., *Sollicitudo rei sociallis*. *Sto godina katoličkog socijalnog*

zahvalnošću gleda na tolike kršćane koji, pružajući pomoć bolesnicima i onima koji pate, pridonose njezinu poslanju. Oni nastavljaju milosrdnu službu Krista koji "je prošao zemljom čineći dobro i ozdravljajući sve" (Dj 10, 38).⁶

Temeljni zadatak svakog kršćanina, a posebno redovnika, jest da neustrašivo i s dubokim povjerenjem i nadom dalje prenosi obećanje Božje ljubavi i oslobođenje svim siromasima i onima koje je osiromašio svijet svojom nepravednom strukturom. Ljudi ne bi smjeli za Crkvu biti predmet pastoralne i socijalne pomoći, nego subjekt vlastitog oslobođenja.⁷

Crkva ne može sebi dopustiti da bude prezrena od siromašnih i malenih, od onih koji "nemaju nikoga" (usp. Iv 5, 7). Oni su kod Isusa privilegirani, oni moraju biti privilegirani i u njegovoj Crkvi.⁸

Kršćani ili su se opredijelili za siromahe ili su se solidarizirali s bogatašima u postsolidarnom svijetu.

Sv. Jakov nas upozorava: "Ako su koji brat ili sestra goli ili bez hrane svagdanje, pa im tko god od vas rekne: 'Hajdete u miru, grijte se i sitite', a ne dadne im što je potrebno za tijelo, kakva korist" (Jak 2, 15 - 16).

Ne pomoći siromahu u potrebi toliko je sudbonosno da stvara zapreku između mene i Boga, moje čistište. Što vrijedi ako valjano izmolim božanski časoslov, ako slušam sv. Misu, a ne prihvaćam poticaje ljubavi? Što mi vrijedi da sam se svega odrekao, da se borim oko dogmi s teolozima, da se sablaznim nad onima koji nemaju istu vjeru, a zatim ne odazvati se pozivu ljubavi?⁹

4. Starci i nemoćni

I starost je patnja, jer ona sa sobom donosi često i različite bolesti. Čovjek ne može više kako bi želio. Ovisan je o pomoći drugih. Svjedoci smo da se starijim osobama i bolesnicima od svih napuštenih - kojih u naše vrijeme ima sve više - ne posvećuje dostatna briga ni u obitelji, ni u društvu, ni u okviru kršćanske zajednice.

nauka (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991.) br. 13.

⁶ Usp. Ivan Pavao II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1996.) br. 83.

⁷ Usp. H. Schalük, "Trajno nasljedstvo - novi izazovi", *Posvećeni život I* (1996.) 51 - 52.

⁸ J. B. METZ, *Redovništvo* (Biblioteka KVRPJ, Zagreb 1983.) 37.

⁹ Usp. C. Caretto, *Pisma iz pustinje* (Vrelo života, Sarajevo 1973.) 23.

Smještaj starijih i bolesnih osoba u staračke domove istodobno može biti znak velike skrbi za takve osobe, ali i veoma nehuman način uklanjanja iz prirodnije obiteljske životne sredine.

Mnogi se stariji dragovoljno ili nedragovoljno povlače iz životnoga zanimanja dok su još puni fizičkih i psihičkih snaga. Ne nalaze novi interes, a nedostaju im poticajni društveni kontakti i tako lako padaju u stanje apatije. Osjećajući da im se umanjuju fizičke snage i da se zbog toga često sve više primiču rubu društvenog i obiteljskog života, tako da u njima prevlada osjećaj nekorisnosti, osamljenosti, odbačenosti i isključenosti iz obiteljskog života te iz aktivnog života kršćanske zajednice. Osjećaju se neshvaćenima i nekorisnima, ne znaju što će s vremenom dokolice. Odgurnu li se stariji naprosto na sporedni kolosijek, tada ne trpe samo oni, nego obolijeva i čitavo društvo. Jer stariji u sebi skrivaju blago. Moraš ga znati otkriti. Imaj vremena za stare! Prije svega slušaj takve starce koji još nisu nagriženi neljudskim načinom života: zadiviti ćeš se njihovom životnom mudrošću, njihovu humoru, njihovoj filozofiji, njihovoj staloženosti, sigurnosti i njihovu srcu.¹⁰

5. Sudjelovati, suosjećati i suživjeti

Bitan korak što ga treba poduzeti osoba koja trpi jest da kaže drugoj osobi, koja zna slušati, o boli što je razdire. Jauk, vapaj, riječ upućena drugoj osobi u isto je vrijeme znak prihvaćanja, realnost boli i zračak nade u bolnoj situaciji. Kada, s druge strane, patnja ostaje nijema i nema načina da se iskaže, podnosi se mnogo trpkije, bez ikakve mogućnosti olakšanja. Priznavanje patnje uspostavlja odnos i zbog toga ima i poželjan terapijski učinak.

Susret s drugom osobom u jeku boli neutralizira očaj, oživljava želju za životom i, na taj način, vodi do združene borbe protiv patnje. Ljudi se združeno bore protiv uzroka patnje: gladi, prirodnih katastrofa, rata, nepravde, siromaštva i samoće. Ta se borba ne može napustiti. Nema kompromisa ni s jednim oblikom patnje. Borbi s patnjom ne postoji kraj koji bi značio prestanak patnje.

Tko se bori protiv patnje čini samog sebe podložnim patnji: to je patnja onoga tko se svim mogućim sredstvima bori da olakša bol drugima, patnja onoga tko ne štedi sebe u borbi protiv nepravde, patnja osobe koja, osporavajući nasilje, postaje žrtva nasilja. To je patnja rođena iz ljubavi za druge koja se proteže do samozatajivanja. Iskustvo davanja, čak i pod cijenu

¹⁰ Usp. P. Bosmans, *Životu reći da* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990.) 76.

patnje i smrti, nije povlastica izabranih. Dostupno je svakome od nas čim počnemo voljeti.¹¹

Naše doba ne voli reklamu i nametanje viših vrednota. Ljudi su siti naših propovijedi. Više vrednote i snagu mogu ljudi cijeniti jedino kad su one prisutne u djelovanju. Kršćani trebaju pokazati ljudima da je kršćanstvo snaga koja preobražuje zlo. I na nas se često odnosi prijekor proroka Amosa: "Nisu mi mile vaše svečanosti ... Pravda nek poteče kao voda i nek pravica ko bujica sine" (Am 5, 21 - 25). Ne smijemo ljudima koji vrište u bijedi i nesreći pružati dogme. Cijena dogme jest osobna cijena našeg života koji dajemo za braću ljude; naš život treba biti proživljena dogma. Naš je kršćanski život dogma koja se ostvaruje, dogma kao privlačna životna vrijednota. U svijetu u kojem često čujemo kako ljudi nastoje samo jedni drugima stvarati poteškoće, zraka nesebične i velikodušne ljubavi uvijek svraća pozornost poput zbilje što dolazi od drugog i višeg svijeta te prodiere u naš ljudski svijet.¹²

6. Isus i rubne osobe

Između svih religija svijeta kršćanstvo je jedina religija u kojoj se više Biće objavljuje kao Bog koji je ljubav. Nevjerojatno je da Bog dolazi ljudima u jednom čovjeku. Ali Bog je htio da ljudi vide, opipaju, i osjete njegovu ljubav. Zato on treba tijelo, ruke i noge te toplinu jednog ljudskog srca. Sve što Bog ima reći ljudima jest Isus¹³ koji se približio svijetu ljudske patnje time što je sam patnju iskusio i borio se protiv nje. Liječio je bolesne, hranio gladne, otvarao uši gluhima a oči slijepima, oslobađao od gube, od zloduha i različitih tjelesnih i duhovnih nedostataka. Za vrijeme svojeg javnog djelovanja pretrpio je ne samo umor, beskućništvo, nerazumijevanje i od najbližih, nego je i krivo optužen i razapet na križ na kojem je i umro. Njegova je muka iznikla iz njegove ljubavi. Došao je do točke na kojoj je bilo bolje umrijeti nego prestati voljeti. Iako mu je život nasilno oduzet, u stvari ga je ipak dao za spas svijeta.¹⁴

Bog Otac je uskrsnućem odgovorio na Isusovu ljubav i vjernost. To je početak otklanjanja svake patnje. Očito je što "Krist sjedeći s desne Ocu" čitavu vječnost nosi ožiljke rana, da patnja kroz čitavu vječnost stvarno nalazi put do Boga.

¹¹ Usp. Fossion, *Pustolovine*, 10.

¹² Usp. E. H. Schilleebeckx, *Krist sakramenat susreta s Bogom* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992.) 148 - 150.

¹³ Usp. P. Bosmans, *Taj nevjerojatni Bog* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1989.) 31.

¹⁴ Usp. Fossion, *Pustolovine*, 12.

Zaključak

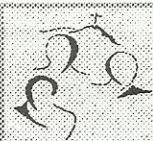
Vjera nas ne oslobađa od djelovanja, ona nam ne omogućuje bijeg u san, ona nije droga. Otkako je Krist donio svijetu svoju poruku nade i pružio primjer nesebične ljubavi, kršćani nisu i ne smiju prestati pomagati ljudima u nesreći, njegovati bolesnike, pružati utjehu starcima, prihvaćati siročad.¹⁵ Kršćani su pozvani navještati Radosnu vijest spasenja i donositi oslobođenje malenima.

Zalaganjem za dobro bližnjega i spremnošću da, u evanđeoskom duhu, "izgubimo sebe" radi drugoga, umjesto da ga iskorištavamo, te da mu "služimo", umjesto da ga tlačimo radi vlastite koristi, moguć je za sve ljude sretniji život ovdje na zemlji.

fra Josip Cvitković

¹⁵ Usp. Y. Congar, *Život za istinu* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1979.) 177.

NAZNAKE KULTURNE ANTROPOLOGIJE SUVREMENOG DRUŠTVA

Pri pokušaju odčitavanja sociološke dimenzije i makar temeljnih tendencija razvoja današnjeg društva, na teorijskom i praktičnom planu, nemoguće je u tom istom društvenom okružju ne prepoznati čovjeka-pojedinca, upravo prikladna za raznovrsnu manipulaciju. U tom kontekstu, ne bih rekao čak ni da je to taktičko i namješteno ophođenje, premda jasno i lako uočljivo, između društva kao takvog i čovjeka-pojedinca koji je u to društvo smješten, svedeno na šutnju. Naprotiv, svaki pokušaj bavljenja temom čovjeka u suvremenom društvu priskrbljuje nam jedan opći dojam, kojemu se nemoguće otrgnuti, o svijesnosti čovjeka-pojedinca s obzirom na raznorodnu i stalnu kroniku rastuće represije (preko brojnih sredstava prisile i različitih preimenovanih prinuda).¹

Takva fizionomija suvremenog društva nas neodgodivo upućuje na razmatranje *kriznog karaktera* suvremenog čovjeka i njegovog, ipak grčevitog traganja za uspostavom nove ravnoteže, pri čemu najmanje želim biti utjelovljenje nekakve "savjesti epohe".

¹ U ta brojna sredstva prisile između ostaloga možemo kao najzornije primjere ubrojiti *sredstva javnog priopćavanja*. Naime, "dovedena do svojih zadnjih posljedica, potrošnja se iskazuje kao nedjelatno sudjelovanje u primanju vijesti i slika putem sredstava javnog priopćavanja. Zato su ona (tj. mass-mediji) najveći proizvođači potrošačkih ponuda u modernom društvu uopće. (...) Pažljivu oku ne može izbjeći činjenica da su duhovne i osobne poruke na osobit način nepogodne za prijenos i širenje putem sredstava javnog priopćavanja, jer baš apstraktnost tih sredstava dokida slobodni ljudski odnos i uspostavlja umjetni (izvještačeni) govor konvencije i rutine. (...) Drugim riječima, duhovna i osobna svjedočanstva ostaju djelomice nepropustljiva kada se pokušavaju "probiti" kroz tehnologiju i logiku *mass-medijske* redukcije do gledatelja ili čitatelja", J. Jukić, "Obilježja modernog društva", *Obnovljeni život* LI (1996.) 4, 390 - 391.

Civilizacija u potrazi za stabilnošću

Ustvrdivši kako naše društvo odiše glađu i potrebom jedne nove stabilnosti, odnosno, potrebom konačnog prevladavanja te razapetosti između nade i tjeskobe, valja nam se prisjetiti brojih kvalitativnih gospodarskih promjena koje su opet s druge strane probudile određeni duhovni nemir, te uzrokovale duboke, teško premostive, promjene (društvene, psihološke, moralne, vjerske...) u svijetu. Naime, emancipatorska tendencija, koja podrazumijeva oslobođenje od deprimirajućih i obeshrabrujućih osjećaja potčinjenosti, te isticanje stvaralačke i kreativne prirode čovjeka, što doživljava posebni zamah u renesansnim antropologijama i napose u prosvjetiteljstvu, a o čemu će opet biti više riječi u sljedećem poglavlju, znatno su uvjetovale porast tehničkog napretka i znanosti, kao i pravi gospodarski procvat. U tom kontekstu, Daniel Bell, harvardski sociolog, govoreći o tzv. "postindustrijskom društvu" nabroja tri temeljne sastavnice nadolazeće socijalne strukture: na gospodarskom području osjeća se prijelaz od čisto proizvodnih usmjerenja na uslužne djelatnosti (Jukić u prije navedenom članku govori kako se u novije doba čovjek počeo baviti više potrošnjom nego proizvodnjom - u središtu njegova zanimanja nije stvaranje nego rastvaranje, nije sabiranje nego rasipanje (usp. str. 388.). Jednom riječju izobilje stvara nova pravila u ponašanju ljudi. Ili mogli bismo to imenovati Huxleyevski *tiranijom blagostanja*; u tehnologiji središnje mjesto zauzima nova znanstveno utemeljena industrija; konačno u socijalnim granicama primjećuje se rađanje nove tehničke elite i stratifikacija, odnosno, stupnjevitost (slojevitost) moralnih načela i radnih principa.²

Drugim riječima, kultura "postindustrijskog društva", kako ju vidi Bell, neizbježno vodi k jednom hedonizmu, subverzivnom (rušilačkom, razornom) sebeljublju, bez nekakvih značajnijih *zajedničkih temelja*, kako s obzirom na interese, tako s obzirom i na vrijednosti. Suvremena tehničko-ekonomska (gospodarska) sfera sa svojim vladajućim suverenim funkcionalnim racionalizmom, stvara takvo kulturno ozračje obilježeno dubokim individualizmom (s tek rijetkim primjerima općeljudske solidarnosti i značajnijim oblicima uzajamne pomoći). Snažno je izražena želja za samoostvarenjem i pohlepom, a suvremena politika je obilježena brojnim zahtjevima za novim (modernim) ostvarenjima drugačije protumačene pravednosti i temeljne jednakosti.³

² H. J. Türk, *Postmoderne* (Matthias - Grünewald - Verlag Mainz, Quell Verlag, Stuttgart 1990.) 52-52.

³ Usp. Türk, *Postmoderne*, 53 - 54.

K tome treba spomenuti još mišljenje jednog suvremenika i zapaženog američkog sociologa Amitai Etzionia, koji je skloniji izrazu "postmoderno društvo" (a koje bi prema njegovu mišljenju kao takovo počelo odmah nakon završetka II. svjetskog rata). Zapravo, on vidi moderno i postmoderno društvo stvoreno od većeg broja tzv. podgrupa (eine Vielzahl von Subgruppen) koje se s obzirom na članstvo, odnosno, identifikaciju članova s grupom poklapaju tek djelomično (parcijalna identifikacija). Naime, zahtjevi su njihovih članova toliko različiti i njihova su potraživanja višestruka, da nužno podrazumijevaju međusobna razmimoilaženja i prouzročuju određene "sukobe", te konačno povećavaju veću autonomiju samih članova.⁴ Valja zaključiti da, dosljedno takvom stanju stvari, kako ga opisuje Etzioni, tradicionalne zajednice danomice proživljavaju sve dublje i korjenitije promjene (Gaudium et spes 6: dalje GS).

Tijekom povijesti razvoja i unapređivanja osnovnih tehnologija rada postmoderno, ili bolje u tom kontekstu postindustrijsko društvo je doživjelo novi obrat. Tako, kao što je prva industrijska revolucija "eliminirala rad mišića", druga je gotovo "obezvrijedila makinalni (nesvjesni, mehanički) mentalni rad, da bi treća to isto napokon učinila s ljudskom stvaralačkom mišlju.⁵ Dehumanizirajuće posljedice tehničkog napretka, naglašava Bernard Cazes, i strukturna nezaposlenost koju on izaziva svakako će prirodno potaknuti neke pobune.

Možemo zaključiti s istim autorom: "... nasuprot racionalnom utopizmu industrijskog društva, postoji utopizam druge vrste gdje se vrši pravo rastapanje čovjeka ("rastapanje vrste *anthropos*") i gdje se izriče zahtjev za "stanjem stvari u kojem će se sloboda moći potvrditi bez ograničenja, u kojem će društveni život biti (...) mjesto susreta gdje će se sve individualnosti moći izložiti pogledu drugih individualnosti, izražavati se bez zadržke, razvijati se u stvaralaštvu lišenom svakog ograničenja".⁶

⁴ Usp. Türk, *Postmoderne*, 54.

⁵ "Ekonomski aparat masovno primjenjuje automatske procese, a robotizirane tvornice, koordinirane s pomoću divovskih kompjutera, funkcioniraju sa sve manje i manje radne snage. Zaposlenja kojima ne mogu (ili još ne mogu) pobjedonosno konkurirati informatizirani procesi pristupačna su samo kandidatima svojski opskrbljenima sveučilišnim kvalifikacijama, iz čega proizlazi rigorozno društveno raslojavanje i ogorčeno suparništvo za raspoloživa mjesta", B. Cazes, *Povijest budućnosti* (August Cesarec, Zagreb 1992.) 202.

⁶ Usp. Cazes, *Povijest*, 186.

Od početne euforije do otriženja

Postavlja se pitanje: kako je došlo do toga da konačno (tj. čovjek) koje se odvojilo od Beskonačnoga, nije više gospodar svoje vlastite konačnosti? Ili, kako to da su toksini koji nas truju logična posljedica našeg genija koji je postao razuzadan, na trenutke i "lud"? Naime, ustrajanje humanizma i prosvjetiteljstva na zahtjevima za većim uvažavanjem čovjeka kao pojedinca, naglašavanje čovjekove samoukorijenjenosti i samodostatnosti, svakako, treba shvaćati u njihovoj dvoznačnosti.⁷ Čovjekove tvorbe nisu samo institucije, znanosti, umjetnosti, filozofski pravci, religija (Feuerbach), već i moderna tehnika s učincima i posljedicama koje po prirodu, i uopće društvo, ima moderni razvoj (ekonomija rasta i tehnički napredak proizveli su s obzirom na uspostavu i očuvanje prirodne ravnoteže i sigurnosti pravu krizu rasta, a od čovjeka su napravili "rizično biće" koji sada mora promišljati mogućnosti i perspektive vlastitog opstanka). Bez dvojbe, svako daljnje samooblikovanje čovjeka napreduje na određenoj antagonističkoj osnovi. Narcisoidna osobnost (kao česti prototip suvremenog čovjeka) čovjeka današnjice, kako ju naziva prof. Leo Moulin, emancipirana od svakog transcendentnog okvira, živi u mitu radikalne autonomije, kao proizvod na poseban način pojmljene slobode koja se odjeljuje od svake veze s finalnošću istine.⁸

Budući da je kod mnogih ljudi imanencija postala jedina stvarnost (R. Bennet), bilo je i za očekivati da će nastati toliko naglašeni zaokret, odnosno, obmana čovjeka, gdje je prijašnji teocentrizam zamjenjen suvremenim antropocentrizmom kojega u njegovim temeljnim odrednicama obilježava dvostruka impersonalnost. Jedna od odlika te *neosobne* antropologije jest i prvenstvo materijalističkog profila gdje se smatra važnijim ono "imati" od "biti", i što je bez sumnje u korijenu suvremene zabrinutosti za čovjeka. Druga je pak osobina te neosobne antropologije stvarni nesrazmjer između materijalnog i moralnog rasta. Sve to skupa odvodi čovjeka u carstvo efemernoga (prolaznoga, kratkotrajnoga). U takvom kulturnom ozračju

⁷ Vidi: H. Burger, *Filozofska antropologija* (Naprijed, Zagreb 1993.) 24 - 29.

⁸ "Takva se sloboda može usmjeriti samo prema radikalnoj volji, prometejskoj, apsolutnoj slobodi, prema apsolutu slobode... Iz toga proizlazi osobnost: (...) koja sustavno odbija sve ono što može smetati ili ograničiti, (...) koja je divlje revoltirana i nihilistička protiv institucija i svih oblika konvencija (protiv ženidbe bez perspektive rastave, vječnih zavjeta), (...) koja je nostalgična za nekim potpuno hedonističkim i permisivnim društvom bez "otaca", bez "odraslih", bez "učitelja", bez modela, bez tradicija". Vidi: Vijeće biskupskih konferencija Evrope, *Evangelizirati "sekulariziranu" Evropu* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1986.) 34 - 35.

čovjekova narcisoidnost prema samome sebi gura ga u rješavanje stvorenih potreba na umjetan način kao što je pitanje: kako skratiti vremenski razmak između upravo rođene želje i njezinog zadovoljenja? Kao zakon u prvi plan stupa čovjekova preokupacija (zaokupljenost) sobom: svojim prohtjevima, svojim tijelom, svojim zdravljem, svojom ljepotom, svojom mladošću, svojom snagom, svojom seksualnom privlačnošću...⁹

Kategorija "drugog" za narcisoidnu osobu uvijek predstavlja određenu prijetnju koja je kadra ograničiti ju i ugroziti u njezinu stanju samodopadnosti, samodostatnosti i uživanju. Drugi je pakao! Narcisoid tako odbija naučiti jezik drugoga pod izlikom da će pronaći vlastiti jezik samo za sebe, bježi u egzistencijalnu osamljenost, onemogućuje svaki "susret" - "dijalog", kao bitne oznake valjane antropologije. Odatle odsutnost dijaloga, siromaštvo jezika, odnosno, ugušena samoća, prekrivena bukom ("walkman").¹⁰ Jedini zakon i pravilo življenja narcisoidne osobe jest: *sve i to odmah!*

Konačno, sloboda shvaćena kao osnova ili uvjet mogućnosti čovjekove autonomije, ali i njegove ipak "ograničene" produktivnosti,¹¹ predstavlja se s određenim dvostrukim značenjem. Sloboda kao ostvarenje mogućnosti životnih alternativa, odnosno, mogućnost oblikovanja socijalnog prostora po mjeri slobodnog bića, sve se više pretvara u slobodarstvo. Naime, sloboda je nužno vezana uz posluš istini, što je i prvi uvjet same slobode. Sloboda je tako shvaćena kao unutarnji oblik zakona, a slobodni čini su plod razuma, zakona, dužnosti i dobro izgrađene savjesti. Kao takovu čovjek svoju slobodu ostvaruje kao kreativan djelatnik u međusobnoj ovisnosti s drugima, stvarajući i omogućujući kulturalne različitosti, a nikako provodeći samovolju i uniformiranost.¹²

Transformacija (preobrazba) kulture

Kultura je "druga priroda", odnosno, svijet. Kao takova ona je univerzalni ljudski fenomen i nije privilegija tzv. "kulturnih naroda". Kultura je, kako ju mi ovdje razumijemo, ukupnost ljudskog manifestiranja, pri čemu je iznimo važna ideja o nužno "mnoštvenom" karakteru ljudskih kultura, odbijajući svaki oblik dominacije na tom području.

⁹ Usp. Vijeće biskupskih konferencija Evrope, *Evangelizirati*, 36.

¹⁰ Usp. Vijeće biskupskih konferencija Evrope, *Evangelizirati*, 36.

¹¹ Usp. H. Burger, *Filozofska antropologija*, 20 - 21.

¹² L. Tomašević, "Crkva se zauzima za cjelovito promaknuće čovjeka", *Bogoslovska smotra* 65 (1995.) 3-4, 456.

I u pitanju novodobne kulture, lako je uočljiva ta opća tendencija emancipacije. Poglavito to vrijedi za postmoderno poimanje kulture, ili kulturalnog pluralizma, koji podrazumijeva odstupanje svih velikih teorija i paradigmi.¹³ Valja zamijetiti da se upravo zbog te puste zaslonjenosti osjeća određena bespomoćnost kako u teorijskom, tako i u svjetonazorskom smislu. Prvenstveno mladi ljudi imaju potrebu za određenim pravilima, jer u protivnom bivaju izgubljeni u beskraju mogućnosti i ostaju neopredijeljeni u moru raznovrsnih ponuda. No, nas ovdje upravo i zanima ta emancipatorska tendencija u pitanju kulture, ili bolje "transformacije (preobrazbe) kulture" kako ju nazva Jean-Francois Lyotard, inače nezaobilazna figura unutar svakog pokušaja opisa postmoderne. Lyotard datira početak postmoderne, čak na kraj 19. stoljeća, podrazumijevajući pod pojmom "postmoderna" ne nastupanje neke nove povijesne epohe, koliko prije svega odraz jedne pročišćene (obnovljene) svijesti o modernoj.¹⁴

Postmoderna je jedno osvjedočenje (uvjerenje) da mnoštvo svjetova, istina, životnih modela..., nije samo puka činjenica, nego legitimna oznaka naše sadašnjosti i budućnosti. Postmoderna ne vjeruje pukom lomu jedinstva misli i raznolikostima življenja, već naprotiv u tom *pluralitetu* gleda veću šansu za istinsku slobodu i humanost.¹⁵

Zapravo, "svatko od nas ima", kaže Daniel Bell, "višestruke sklonosti i slijedi različite interese i vrijednosti".

U tom kontekstu, univerzalne vrjednote ostaju u pozadini, tvoreći daleki povijesni horizont, odnosno, dio kulturne pozadine, a u prvi plan stupaju zahtjevi za posebnošću (ili "obezvrijeđeno pravo na razliku") i posebnim pravima: pravima žena, manjina, socijalnih skupina... Upravo je i tu antropologijsko usmjerenje da se sve više antropologiju veže uz ideju ljudskih prava. Tako opće vrijednosti nemaju prijašnju neporecivu snagu nasuprot posebnih prava, oslabila je njihova referencijalnost.¹⁶ Pojavljuje se jedan zahtjev za novim iskustvom čovjeka i subjekta. Drugim riječima, upravo ostajući pri tom zahtjevu bolje možemo razumjeti Foucaultovu tezu o "smrti čovjeka", odnosno, o kraju jednog *pojma* čovjeka, jedne *interpretacije pojma čovjek*. Ili, određenije govoreći, doveden je u pitanje pojam čovjeka kao utjelovljenja *opće racionalnosti* (Rade Kalanj). Novo shvaćanje podrazumijeva afirmaciju pojedinačnih subjektivnosti, što znači

¹³ Vidi: H. Burger, *Filozofska antropologija*, 175-176.

¹⁴ J. Georg-Lauer, "Das "postmoderne Wissen" und die Dissens-Theorie von Jean-Francois Lyotard", *"Postmoderne" oder Der Kampf um die Zukunft* (Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt am Main 1988.) 191.

¹⁵ Türk, *Postmoderne*, 115.

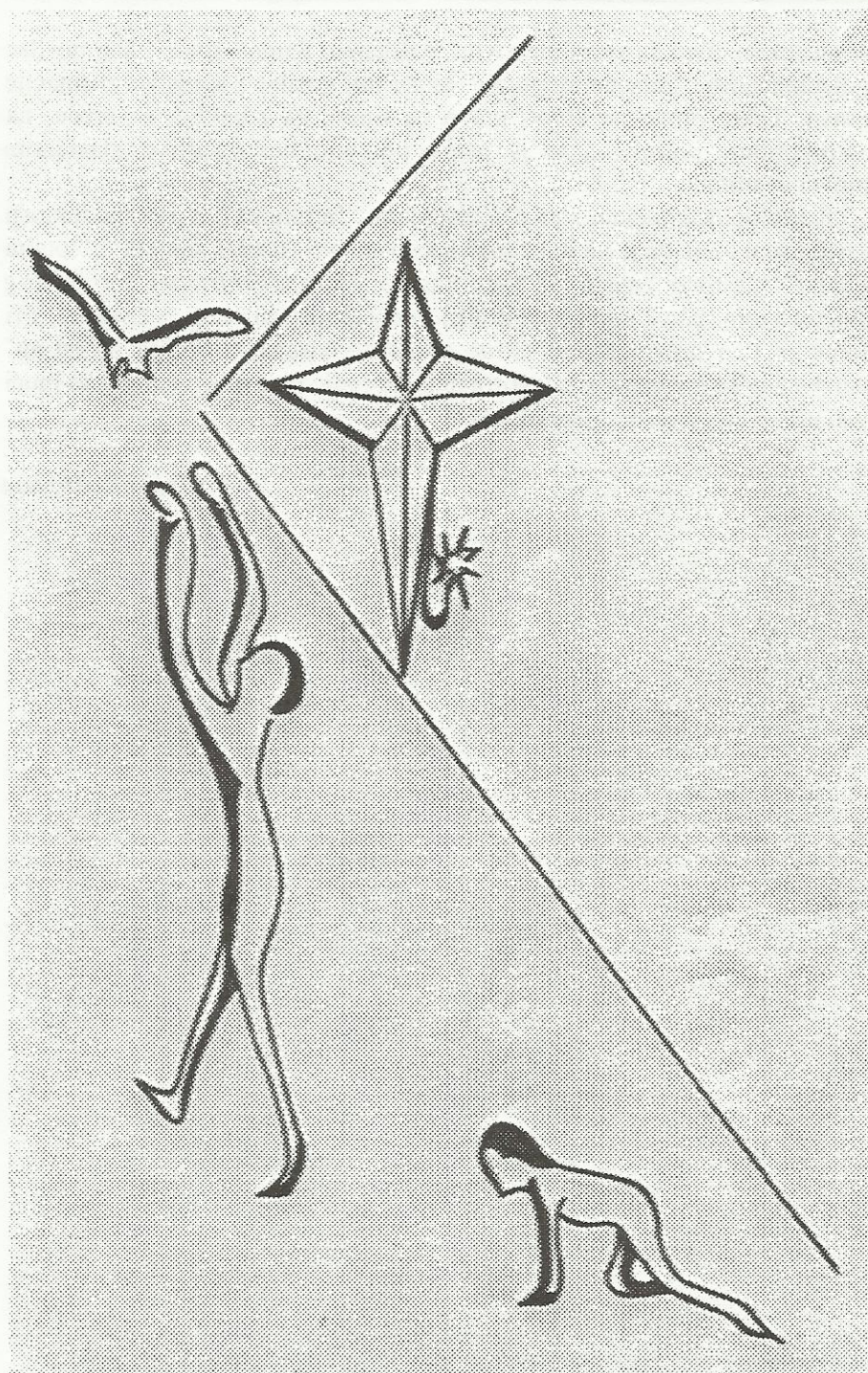
¹⁶ M. Foucault, *Znanje i moć* (Nakladni zavod Globus, Zagreb 1994.) 175.

pojedinačni život sa svim njegovim razlikama. Samo "život", kao nosilac pojedinačnosti, "punoće mogućeg" može biti nosilac i sredstvo afirmacije prava. Tako, pravo na život, pravo na tijelo, na zdravlje, na sreću, na zadovoljenje potreba..., to je pravo potpuno nerazumljivo klasičnom pravnom sustavu.

Konačno, zaključimo s prof. Kalanjoom: "Intimnost čovjeka modernosti sastoji se u tome da je on u isti mah sposoban biti "totalni subjekt" i "totalni objekt" vlastitog znanja. Iz toga nastaje *antropocentrizam* modernog svjetonazora, kao i antropocentrička usmjerenost znanosti o čovjeku. Pri tome je (...) univerzalnost istine partikularizirana, a "briga za istinu" neizbježno se povezuje s kategorijom moći (gdje poimanje znanja kao moći leži u samom izvoru modernosti).¹⁷

fra Joško Kodžoman

¹⁷ Vidi: Foucault, *Znanje*, 176-178.

SPORT KAO "ASKEZA" DANAŠNJICE?

Sjećam se razgovora koji je novinar za vrijeme Europskog nogometnog prvenstva u Engleskoj 1996. godine vodio sa suprugom poznatog njemačkog nogometaša Jürgena Klinsmanna, gdje ona kaže da je njen suprug svu vrhunsku formu, rezultate, trajanje na vrhuncima slave postigao svojim asketskim načinom života tj. upornim i stalnim odricanjem od stvari koje bi samo štetile njegovoj karijeri. Tako je rani odlazak na spavanje, puno sati treniranja, reduciranje izlazaka i zabava, određena vrsta i količina hrane itd. jedini način da se postignu željeni rezultati. Intervju koji sam čitao bio mi je zanimljiv, jer je u njemu u isti koš stavljen sport, novac, moć, uspjeh, slava, a kao jamstvo svega toga bio bi asketski život. Svi znamo da je sport nešto zdravo, dobro, plemenito, no isto tako poznato je da se uz sport mogu vezati, napose u današnje vrijeme, neke negativne pojave koje ga nagrđuju i koje mu ruše vrijednosti koje ima. Postavlja se pitanje da li je sport postao područje gdje su negativnosti uzele sve više maha tako da se mora doći do cilja bez obzira na sredstva koja će to omogućiti ili je sport i dalje sfera gdje čovjek može ostvariti svoje duhovne i tjelesne sposobnosti u skladu sa svojim mogućnostima i talentima koje posjeduje?

Što je sport danas?

Mnogo je načina na koje se može izreći što je to sport, a jedan je od takvih onaj što stoji u Proglasu sportaša izrečen u Rimu 1984.: *"Sport je radost življenja, želja samoizricanja u slobodi, naprezanje sa savršenim samoostvarivanjem kroz slobodno zalaganje; to je susret i odmjeravanje s drugima, odnos prema prirodi i društvenoj sredini. Sport je činilac ljudskog dozrijevanja, moralnog i društvenog odgoja; pospješuje i ljudske odnose i daje važan doprinos uljuđenom životu. Po svojoj sveobuhvatnosti uzdiže se na međunarodnu razinu kao sredstvo bratstva i mira"*.

Tako ocrtano zanimanje uključuje u sebi i tjelesni napor i natjecanje, makar u nekom širem smislu riječi. Čovjek niti je samo tijelo, niti je samo duh. On uvijek djeluje kao cjelina. U zborniku radova "Tijelo, sport i teologija" Valentin Pozaić donosi: "Tijelo ima posredničku ulogu između čovjekova unutarnjeg ja i vanjskog svijeta, između čovjeka i društva, između čovjeka i Boga. Tijelo je mjesto izričaja i priopćavanja. Stoga je moralna dužnost svakog pojedinca da usavršava, štiti i razvija sposobnost tijela, jednako pod preuzetom spremnosti da može prikladno odgovoriti na poziv bližnjega, a još više na poziv Božji."

Kao takav, čovjek se može ostvarivati i razvijati. Sportska djelatnost ne obuhvaća samo atletske vještine i sposobnosti već isto tako i volju, osjećaje,

razum, te kao takav sport zahvaća čovjeka u čitavoj njegovoj osobnosti i pripada čudorednom, moralnom području čovjekova života i djelovanja. Danas sport više nije samo povlastica određenog broja ljudi, već je to pojava koja je poprimila široke razmjere i koja okuplja i združuje kao malo koji događaj. Činjenica je da je sport s individualnog značaja prešao na društveni i kao takav svojom privlačnom snagom zahvaća ljude različitih dobi, društvenog podrijetla, vjerskih uvjerenja i pogleda na svijet.

Brže, više, jače

Poznato je da svaka medalja ima i onu drugu stranu. Tako i u sportu, kod viših motiva, kao što su plemenitost, radost pri sudjelovanju, poštivanje suparnika, izdržljivost i umjerenost u naporima, dolaze i niži motivi poput častohleplja, nepoštene borbe, pokvarene želje za dostignućima,... I ne samo da dolaze nego se dobiva dojam da su ovi niži motivi danas u sportu zauzeli maha i izbili u prvi plan. Krilatica koja se susreće na svim natjecanjima - *Brže, više, jače* - tjera natjecatelje jedino na sportska dostignuća s čime se zapostavlja sam čovjek, njegova ljudskost, a samim tim teško se mogu izbjeći i prijevare, razne vrste doppinga, droge, potplaćivanje, s kojim se velikoj opasnosti izlaže tjelesno i duhovno zdravlje dotičnog sportaša. Brže, više, jače mnogi zamjenjuju s onim "*Po svaku cijenu*" a tako su vrjednote sporta ozbiljno ugrožene jer se ne biraju sredstva na putu slave u uspjeh. Sam sportaš za mnoge više nije čovjek već robot koji je osuđen na uspjeh ili propast. Pri tom velikom i odgovornom ulogu imaju mediji, koji su istina potrebni pri praćenju sportskih aktivnosti i sportaša, no svakako na jedan pravedan i moralan način bilo da hvale ili kude sportaša ili sport općenito, jer oni su ti koji stvaraju javno mnijenje i na neki način usmjeruju čovjekov život. Mnogi profesionalni sportaši žive na tankoj crti neprestane napetosti kada se nađu pod pritiskom javnosti koja traži od njih samo vrhunske rezultate i uvijek priznaju jedino prvo mjesto. Zbog toga se sportaši često izlažu naporima iznad svojih mogućnosti što im se često osvećuje neuspjehom, a samim tim iskušava teret osamljenosti, zaborava, nerazumijevanja, prijezira. Koliko dugo može sportaš izdržati pod silnim pritiskom "biti naj...", a da ne dođe do puknuća bilo psihičkog ili fizičkog, jer svaka ozljeda ili stres udaljava profesionalca od cilja koji mu je postavljen i koji on prihvaća kao svoj, a što je cilj dalje to je očaj veći. Takve situacije kad se dodirne dno, kad jedan neuspjeh za sobom povlači drugi iziskuju od sportaša prihvaćanje mračne realnosti u koju je upao te skupljanje snage za ponovno dizanje sa dna, a to može jedino snagom vjere i svjesnošću da poslije Velikog petka dolazi Uskrs. Mislim, da su zbog toga sportaši-vjernici ili jednostavno sportaši vođeni višim ciljevima uvijek

sposobni naći motiv koji će im pomoći u prevladavanju kriza kroz koje u svom profesionalizmu neizbježno prolaze. Hoće li izaći iz krize i biti jači, ili će ostati na dnu, pitanje je čitavog spleta okolnosti duhovnog i tjelesnog života dotičnog sportaša.

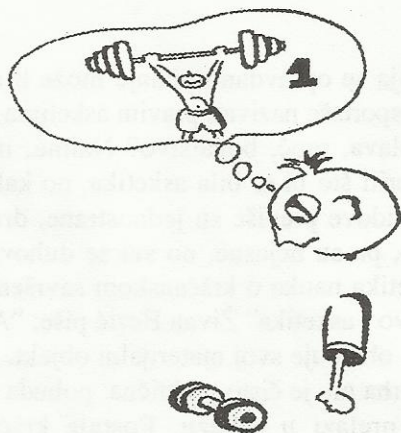
U današnje vrijeme još je jedan veliki problem koji se veže uz sport, a to je baratanje basnoslovnim iznosima novca koji bi se inače morao držati barem u tako velikim količinama dalje od sporta. Sigurno da novac ima svoju vrijednost, no postavlja se pitanje je li preplaćeni sport uopće sport ili samo nemilosrdna trka za velikom zaradom. Plaća se produktivnost: samo prva mjesta. Sportaš, gledano očima zarade, ne promatra se kao čovjek, već kao kvalitetna ili manje kvalitetna roba za koju se jagme kupci, koji ovisno o svoti novca mogu raspolagati dotičnim sportašem i odlučuju često puta o njemu samom i o njegovoj karijeri bez njega. Isto tako nemalu pozornost zaslužuje i činjenica velikih novaca koje zarađuju sportaši, i ne samo novaca već i stanova, kuća, poslovnih prostora, automobila koje na svoj jedan zahtjev odmah dobivaju, dok mnogi drugi koji imaju daleko odgovornije uloge u društvu imaju daleko manja primanja i često nemaju za osnovne stvari, a kamo li za luksuzni život koji mnogi vrhunski sportaši provode. Istina, da onaj tko je profesionalac u sportu i tko sportu posvećuje puno vremena i odricanja zaslužuje da od sporta i živi, no problem je u sve češćem pretjerivanju, gdje se pojedini vrhunski sportaši plaćaju milijunima dolara ili maraka, dok negdje drugdje glad ubija 25 djece na minutu i sigurno je da će Bog od onih koji su odgovorni za takvo što tražiti račun. Iako se uz sport može vezati dosta negativnih stvari, on ne gubi i nije izgubio svoju osnovnu vrijednost i cilj. Koliko je to potrebno naglašavati toliko je i moguće neprestano raditi na usavršavanju i približavanju sporta svom osnovnom idealu i smislu.

Sport kao "asketizam"

Imajući sve ovo u vidu postavlja se opravdano pitanje može li se sport uzimati kao asketizam sadašnjice i sportaše nazivati pravim asketima, ako im je poznato kakvi su im ciljevi: slava, moć, bogatstvo? Naime, ima više definicija koje pokušavaju odgovoriti što bi to bila asketika, no kako neke naglašavaju samo neke pojedine vidove previše su jednostrane, druge pak njezin objekt zahvaćaju preširoko, pa su nejasne, no svi se duhovni pisci slažu u bitnome, a to je da je asketika nauka o kršćanskom savršenstvu. U svojoj knjizi "Kršćansko savršenstvo - asketika" Živan Bezić piše: "Asketika je nauka, jer znanstvenim načinom obrađuje svoj materijalni objekt. Ali ovo obrađivanje nije samo teorijsko, svrha mu je čisto praktična: pobuda na sveti život tj. savršenstvo. Asketika prelazi u askezu. Postaje kršćanskim

umijećem. Asketika prelazi u askezu onda kada kao teorija stvarno pređe u praksu i kad se izvršuje u životu. Asket je čovjek koji aktivno teži ka savršenstvu." Same početke asketike nalazimo u Starom Zavjetu iako Evanđelje otvara čiste asketske vidike. Dakle, kao takva asketika je religiozna stvarnost koja se nužno odvija u prostoru transcendentnog, odakle je profana ili bolje rečeno moderna askeza, uporno izvlači. Jedino bi kršćanska askeza zasluživala nositi takvo ime, jer ona odgovara najintimnijim i najplemenitijim aspiracijama ljudske duše: savršenost i sjedinjenje s Bogom, a to se može postići samo u jedinstvu s Kristom, koji je uzor kršćanskog života i savršenosti. Profana askeza, ako se tako može uopće nazvati, dio je našeg modernog svijeta koji je u mnogo čemu "polupao lončiće" i izokrenio vrjednote. Danas mnogi provode "asketski" život kao npr. vojnici ili već spominjani sportaši. Prvi kako bi bili dobri vojnici, osposobljeni za sve zadatke, napredovali u službi, zaslužili veći čin, a drugi kako bi obarali svjetske rekorde, bili slavni i najbolji u svom sportu. Jedni i drugi imaju za cilj moć, slavu, zaradu, nedodirljivost što su bitno odlike moderne askeze koja se odvija bez Boga i koja je samim tim ateistička i ruši pravi cilj asketike a to je najuže sjedinjenje s Bogom. No nije pojam samoodricanja, vladanja samim sobom i svojim nagonima nešto negativno, dapače takvi pojmovi u ovom potrošačkom mentalitetu u kojemu živimo izazivaju divljenje kod mnogih za one sportaše koji postaju vrhunski što su bili ustrajni te dugotrajnim naporom i odricanjem koji su preuzeti svjesno i slobodno u vidu viših dostignuća što im donosi istinske radosti, smirenosti i samoostvarivanja. Kreposti stečene u sportu prelaze na ostala područja čovjekova života što je za svaku pohvalu no to nije asketizam u pravom smislu te riječi, jer ga sam cilj vodi u drugom pravcu.

fra Ilija Mikulić

GOVOR TIŠINE

“Svi, oni koji vjeruju i oni koji ne vjeruju, imaju potrebu naučiti tišinu koja dopušta Drugomu da govori, kada i kako hoće, a nama da shvatimo tu riječ.” (Ivan Pavao II.)

Tišina - povlašteno mjesto susreta s Drugim

Molitva kao svojevrsan 'govor vjere' (O. H. Pesch) čini aktualnim naš odnos s Bogom. Bog, u tom slučaju, ne predstavlja ideal kojega je moguće dotaknuti kroz molitvu. On, naprotiv, ostaje "bitno Drugi", tajnovit i sposoban prikriti se. Pitanja naviru onog trenutka kada molitva, tišina i samoća postaju nepodnošljivi (sjetimo se vapaja utjelovljene Riječi i mučnog osjećaja napuštenosti). Bez dvojbe, današnjem čovjeku, unatoč učestalim međusobnim susretima s drugim ljudima, i nije neka nepoznanica taj nepodnošljivi osjećaj samoće. Premda se opet čini da u samom čovjeku i oko njega sve vrije, poput nekog vrela. I to vrelo vrije upravo takvom žestinom da nije moguće zamijetiti sitne mjehuriće koji, pokazavši se na površini vode, istom nestaju u bujici naglih promjena i vratolomnih skokova. Drugim riječima, proturječe se čovjekova življenja neizbježno zrcali na zaravnu vlastite svakodnevnice. A čežnja čitavog njegovog bića da već jednom uroni u sveti prostor šutnje i tišine predstavlja se kao nedosanjani san.¹ Kako iskoračiti iz tog kruga i otisnuti se u sveti prostor šutnje i tišine a da istovremeno ne upadnemo u ralje nijeme i neosmišljene samoće? Koliko je vremena za to potrebno i koja sredstva koristiti? S obzirom na vrijeme, da li cijeli čovjekov život predstavlja nekakav bijeg (prijelaz) od nečega k nečemu, ili je sve samo pitanje 'milosnog trenutka prosvjetljenja'? Odgovor ima biti negdje u sredini! Čovjek je taj koji

¹ Papa Ivan Pavao II., u svom pismu *Orientalis lumen* (2. svibnja 1995.), kaže: "Moramo priznati da svi imamo potrebu za tom šutnjom punom štovane nazočnosti: teologijom, da bi se mogla potpuno vrednovati vlastita mudrosna i duhovna duša; molitvom, da nikada ne zaboravi kako gledati Boga znači sići s brda s licem koje tako zrači da ga valja pokriti koprenom; zauzimanjem, da bi se zaustavilo od zatvaranja u borbu bez ljubavi i praštanja..." navedeno prema: Ivan Pavao II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1996.) 62-63.

utvrđuje kriterije vlastitog samorazumijevanja, a ne treba predvidjeti ni milosni dar Božji. Molitva je bitno dar Riječi koju možemo čuti u povlaštenom prostoru tišine (šutnje).

Upravo u tom povlaštenom ozračju milosnog trenutka šutnje i sabranosti otvara nam se mogućnost da budemo pozorni slušatelji riječi tišine. Čovjek šutnje, što ne znači i šutljiv čovjek, pokoran Riječi, riječi Evanđelja, svakako je otvoren za takav oblik duhovnog traganja u kojem nastoji otkriti Boga po svaku cijenu. Jer istina o čovjeku pronalazi svoje rješenje isključivo u istini o Bogu. Tajna Boga ključ je razumijevanja tajne čovjeka. Takav oblik traganja možemo izjednačiti s iskustvom starozavjetnog patrijarha Jakova i njegovim hrvanjem s Bogom (usp. Post 32, 23-31), a moguće ga je povezati i s duhovnom borbom posvjedočenom od apostola Pavla, kada kaže: "...*zbilja ne razumijem što činim, jer ne činim ono što hoću, nego činim ono što mrzim*" (Rim 7, 15). Riječ je, naime, o sukobljenosti dvaju zakonâ unutar nas samih: zakon duha se opire navalama zakona tijela.

Iskustvo duhovne napetosti samo je potvrda duhovne budnosti i osjetljivosti za jednu od osnovnih životnih potreba - *molitvu*.² Kao takovo, to duhovno naprezanje u uskoj je vezi s kategorijom vlastitog srca. Nesmirenost srca je osnovni pokretač svih naših nastojanja i traženja. Srce često ima svoje razloge kojih razum ne pozna, reći će Blaise Pascal. Ili nemirno je srce čovječje, dok ne otpočine u Bogu, kaže sv. Augustin. Važnost srca ne znači i presudnost istog. Zapravo, srce je čovjekovo jednako sposobno u poniznosti očitovati strpljivost vjere, ali i u poduzetnosti izazvati onaj podmukli i nesnošljivi osjećaj šutnje. Ili srce je čovjekovo kadro preokrenuti bitnu oznaku molitve, njezino dijaloško obilježje, od međusobnog potvrđivanja između čovjeka i Boga, u monolog čovjeka, te konačno do Božje šutnje. A šutnja Božja prema čovjeku je ravna prokletstvu. Takva šutnja Božja nije više prirodni izraz strpljivosti Božje prema čovjeku, da Bog čovjeka razumije u njegovu nesnalaženju i da ga kao takvog prihvaća, niti je to izraz čovjeka koji, budući da je čovjek, želi svim srcem spoznati smisao i značenje Božje poruke za njega, već tipičan izraz oholosti srca i potvrda njegove sebeljubne osobnosti.

Razlikujemo tako više oblika Božje šutnje koja je uvjetovana posve različitim razlozima. S jedne strane na početku stoji misterij zavijen u šutnju od "vječnosti", da bi se u punini vremena objavio čovjeku sposobnu, konačno, razumijeti poruku ljubavi. S druge pak strane, imamo prekinuti dijalog između čovjeka i Boga, ne više zbog nesposobnosti jednog od sugovornika da čuje i razumije poruku drugog, već kao konkretni izraz ljutnje i kazne Božje na preuzetnost onoga koji vjeruje u magičnu

² Vidi: *Katekizam katoličke Crkve* (HBK, Glas Koncila, Zagreb 1994.) 668.

učinkovitost vlastitih riječi.³ Treba znati da nije sve do onoga koji hoće ili koji trči, već do Boga koji iskazuje milosrđe (usp. Rim 9, 16). To se prije svega odnosi na stav čovjeka prema Bogu. Ili to je znak *poniznosti srca*, odnosno, *strpljivosti vjere*. To je stav čovjeka šutnje, pokorna riječi, spremna prepoznati se u svom krivom razumijevanju molitve i okrenuti se putevima poniznosti, temeljnog povjerenja, ustrajnosti.

Potrebno je reći nekoliko riječi o samom *govoru*, kao onom u kojem *progovara smisao*, odnosno, sposobnosti razumijevanja tog izgovorenog smisla i značenja, o čemu više u sljedećem komentaru.

O govoru kao izobličenoj vrijednosti

Što znači govoriti? Govoriti znači riječima iznositi neki smisao. Dosljedno općepoznatom poimanju, ni biblijski svijet ne gleda u ljudskoj riječi samo prazan zvuk, puko sredstvo ljudskog saobraćanja: *riječ je izraz osobe, dionik je njezina dinamizma, nositelj je određenog smisla ili značenja*.⁴ Stoga, u skladu s takvim objašnjenjem, postavio bih pitanje: gube li *naše riječi* svoj sakramentalni značaj? Ali prije samog odgovora, što uopće podrazumijevam pod pojmom *sakramentalnost riječi*? Da li je moguće govoriti o nekakvom sakramentalnom obilježju riječi? - Smatram da jest! Naime, osvrnemo li se na izvornu namjenu govora kao čovjekove sposobnosti da osjetno zamjetljivim likovima - gestama, znacima, slikama, riječima izrazi smisao i značenje, postajemo svijesni njegove vrijednosti ili dostojanstva, njegove *istovjetnosti s čovjekovom biti*. Jednom riječju, shvatimo li govor u svoj punini i širini njegova značenja, gledamo u njemu prirodni izraz *različitih svjetogleda*?⁵

Tako shvaćen govor svakako može biti vrijednovan ili označen kategorijom sakramenta, jer sakramentom možemo označiti svakog nositelja određenog značenja, bio on osoba ili stvar. Razumije se, govor je u tom slučaju pojmljen kao sakramenat u općem smislu, odnosno, znak nečeg vrijednog, nositelj određenog značenja.

Toliko o pojmu sakramenta i njegovoj primjeni na riječ.

Riječ nije moguće shvatiti kroz kategoriju konačnog proizvoda, ona je radije samo *proizvođenje*. Ili, govor nikada nije samo govor o nečemu što se i o čemu se govori, nego je i govor o samom sebi, on se javlja kao *odsaj govornikove osobnosti*.⁶

³ Usp. *Rječnik biblijske teologije* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1993.) 1343-1344.

⁴ Usp. *Rječnik biblijske teologije*, 1109.

⁵ Usp. *Filozofijski rječnik* (Nakladni zavod MH, Zagreb 1989.) 120-123.

⁶ Usp. *Filozofijski rječnik*, 122.

Nadalje, riječi su po sebi u službi stvaranja, jer one imaju moć učinkovitog djelovanja. Dosljedno tome, vidimo da i uz objavu samog Boga po Riječi slijedi njegovo djelovanje. Kao potkrjepu toj tvrdnji, mogu se donijeti brojni svetopisamski navodi u kojima se jasno očituje važnost Riječi kao činjenice koja je kadra odrediti i gotovo preokrenuti smisao života biblijskih ljudi (usp. Post 12, 1-3; Am 7,15; mudrosna literatura k tomu vrvi od tekstova koji potvrđuju duboko značenje i ulogu Riječi u ljudskom životu, npr. Izr 18, 21).

No, u okviru govora o značenju Riječi za naš život, želim upozoriti i na onu drugu tužniju stvarnost, koju je ljudska riječ i te kako kadra proizvesti. Zapravo, riječ je o rušilačkoj (razornoj) snazi riječi. Mislim na riječi kao na one koje poremećuju međuljudske odnose. Ljudska riječ je toliko snažna, s obzirom na našu ljudsku situaciju, da može zapodjenuti strašne ratove, može zavaditi najbolje prijatelje, oca i sina, majku i kćer. Izvrtanje izvornog smisla i značenja riječi često ima kobne posljedice za život čovjeka i čitave zajednice. Stoga, osjeća se iznimna potreba *odgovornosti za govor* (riječi), što i ne ide baš glatko u našem multikulturalnom društvu, jer govor je u bitnoj svezi s mišljenjem, a mišljenja je danas puno i ona su raznovrsna.

Dakako, u tom kontekstu, zavrijeđuje odmjeriti naš današnji način govorenja s jednim izabranim svetopisamskim navodom koji izravno govori o važnosti govora u ljudskom životu. U knjizi Propovjednika stoji napisano: postoji "vrijeme šutnje i vrijeme govorenja" (Prop 3,7). Pitam se, možemo li sebe smjestiti unutar okvira tog zapažanja, prepoznati dani trenutak kao vrijeme u kojem treba samo oslušivati riječi tišine, odnosno, milosni trenutak kada treba kroz naš govor progovoriti smisao? U protivnom, postavljamo se u poziciju čovjeka čije riječi nisu kadre *ostaviti trag*. A upravo sve ide za tim da ostavi nekakav trag. Samo su tragovi vrijedni pažnje! Mi smo prepoznatljivi po svojim tragovima. Tragovi svjedoče o nama i za nas. Oni nas izdižu iznad neproizvodne i opasne prosječnosti. Prosječnost uspavljuje, ona ne potiče već naprotiv zatire u čovjeku njegov stvaralački nagon da preko tragova ovjekovječi neponovljivost i jedinstvenost vlastite osobe. Nije dobro umanjivati vrijednost te bitne oznake, jedinstvenosti i neponovljivosti vlastite osobe. Tako i mi nosimo taj sakramentalni biljeg i dosljedno tome valja se prema sebi odnositi kao prema nositelju posebnog, i u redu stvorenja, povlaštenog dostojanstva. Kako se čovjek samoprikračuje u tom daru povlaštenog dostojanstva? Između ostalog, upravo preko tih *odsjava vlastite osobe - riječi*.

fra Joško Kodžoman

O MISTIČNOSTI ZBILJE

Nema puno poetičnosti u svakodnevnim riječima i svakodnevnom govoru. Naša osjetila, otvorena podražajima, primaju u sebe neposredne slike, koje izričemo sasvim običnim rječnikom: "kiša pada" ili "trava je zelena". Izgleda mi, da zbilju tkajemo od ovakvih riječi i kroz njih se svijet čini jednostavan, bez tajni.

Takvo gledanje na zbilju često nam je svakodnevnicu, možda zato jer se u svijetu takvih dimenzija osjećamo sigurni i bez straha da će nam neka nepoznata sila poremetiti ustaljenu svakodnevnicu. Promjene ponekad znaju biti vrlo bolne.

Naučili smo se sigurnosti. Ona se nametnula kao vrhovna norma svekolikog življenja. U prilog tome govori i ona vježba, koju smo kao osnovci često prakticirali: *Ništa nas ne smije iznenaditi*.

Nekad nas ponešto ipak iznenadi. To može biti široki spektar izvanrednih situacija; nečija smrt ili rođenje, ili kad podivlja priroda. Tada se iskrivi i sam život, jer više ne teče uobičajeno, jer je nečim uznemiren... Netko tada osjeti strah, a netko drugi, pak, mistično iskustvo.

Svi se mi gibamo između ove dvije zbilje, između straha i mističnog iskustva; netko češće, netko rjeđe. Različito se, zahvaćeni njima, i ponašamo. Jedni, kad dožive unutar svoga života stvari koje nisu dio svakodnevnice, bivaju njima fascinirani, istražuju ih, puštaju ih da govore, dok drugi hitro žure "natrag", u ustaljenost na koju su navikli. Da pojasnim: Mi živimo život koji zna biti jednoličan i monoton, ali nas ponekad iznenadi neuobičajenostima. Naš stav prema takvim situacijama govori ponajviše o nama samima - koji dopuštaju da budu zadivljeni, bili bi više pjesnici, a ostali samo obični smrtnici - ali i one same govore o sebi. Tako bismo cijeli taj kontekst našeg života, te običnosti i neobičnosti koje pletu naš dan mogli nazvati mističnost zbilje, bez obzira da li nas ista plaši ili zadivljuje.

Kako kazati nešto o njoj ili je prepoznati u moru života? Kako je dokazati vječito spremnom racionalističkom umu ili je, jednostavno, pokazati prstom, kao omeđenu i vidljivu stvarnost? Nikako, mislim. Najviše što možemo jest barem naznačiti neke obrise, pokazati je maglovitu, ostaviti da se sama otkrije u životu pojedinca.

Mističnost zbilje drugačije je, neopipljive prirode. Otkriva se munjevito i opet se brzo povuče u tamu. Ona kao da je slika svih naših nutarnjih snaga i mogućnosti: ona je slabost i jakost, tuga i veselje, moć divljenja i simpatije, moć ljubavi, zamišljanja, moć koja može prebaciti naš duh u neko drugo vrijeme i prostor.

Mi nismo samo djeca ovoga svijeta; naši korijeni sežu puno dublje i dalje. I to usprkos novovjekovnim empiričkim naprezanjima!

Ukazati na te korijene, uvjeriti najprije samog sebe u njihovu stvarnost, nije lak zadatak. Vidjeti u dobro poznatom čovjeku, punom mana i slabosti, brata Kristova, vidjeti u malenom djetetu budućeg strogog i snažnog oca, ili u vlastitoj majci staricu jest snaga koja je sposobna izaći iz nas, ponovno nam se vratiti i tako nas učiniti bogatijima za novu dimenziju zbilje.

Vidjeti, ili bolje, naslutiti da ništa nije onakvo kakvim se samo u zbilji pokazuje, naprotiv, da je sve u životnom gibanju, u promjeni, dokaz je opstojnosti druge, božanske prirode, koja stanuje u nama: ona mijenja, i daje nam do znanja da valja računati i s onim što se ne da vidjeti očima, niti opipati rukama.

Svijet nam je darovan u svojoj jednostavnosti. Tumačimo ga riječima kuća, stablo, rijeka, čovjek... Jednostavnim riječima, koje ne zbunjuju, koje lako primimo, koje se hitro s nama sužive. Ali svijet ima i svoju drugu dimenziju, koju iz sebe iznjedri čovjek. Jednostavni svijet, shvaćen jednostavnim riječima, njegova druga, božanska priroda u sebi obogati i promijeni: od ravnice nastane polje, od hrpe kamena kuća. Sam čovjek biva zahvaćen tom promjenom.

Mističnost zbilje je moć koja se buni protiv naviknutosti da vidimo stvari samo onakvima kakve se pokazuju našim tjelesnim osjetilima. Ona rađa otvorenost, koja prihvaća darovanost novog i u novom otkriva darovanost dobrog. Ona je hvala Božjem stvaranju: svijet je lijep, i pun dubokog smisla, a Bog je velik, jer ga je takvog stvorio.

Čini mi se da je Siromašak iz Asiza u sebi utjelovio radost za darovano i otvorenost za buduće. Prvenstveno zato, jer mu je život bio klica, čiji se plod osjeća i danas, i jer je živio opijen mističnošću svijeta, kojoj iskazuje ljubav u svojoj "Pohvali stvorova".

fra Darko Poljak

U DUHU JEZIKA

Događajem oko izgradnje babilonske kule jezik je postao uzrokom nerazumijevanja među ljudima. Ljudi su počeli govoriti različitim jezicima te jedni druge nisu razumjeli. Jezik je time postao jedna strana misterija zla. Nadvladavanje takvog stanja potraga je za zajedničkim jezikom.

Poznate su entuzijastičke težnje esperantista, koji se, mada jednim umjetnim načinom, nadaju iz više različitih jezika kombinirati jedan zajednički (esperanto i dolazi od latinske riječi *sperare* što znači *nadati se*). Blizak nam je i primjer latinskog jezika u Katoličkoj Crkvi kojim se htjelo "una voce" slaviti Boga u svim narodima nastojeći svladati babilonsku pomutnju, ali zanemarujući pritom slavljenje Gospodina u svim jezicima. Stoga su neki na tuđem jeziku Boga slavili, a na vlastitom psovali. No, slaviti Gospodina svi jednim jezikom ili svim jezicima, danas nije makar liturgijski problem, te je bespredmetno o tome raspravljati.

Nadalje smo svjedoci kako poneki jezici uzimaju maha i nameću se, iz ne samo praktičnih razloga, ako ne cijelom, a ono jednom određenom svijetu. Tako je u poslovnom svijetu zavladao engleski jezik, koji je uzeo maha i na drugim područjima.

Na duhovskom općem kapitulu franjevačkog Reda 1991. u San Diegu, koji se održava svakih šest godina pozabavilo se i pitanjem jezika, te se odlučilo do slijedećeg kapitula 1997. g. točno odrediti na kojim će se jezicima moći govoriti na kapitolu. Dok je u Crkvi vladao latinski jezik, takvoga problema nije bilo. Ipak, postojao je drugi problem, a to je što svi fratri ipak nisu tako dobro ovladali latinskim jezikom. Taj problem, ovdje sasvim praktične naravi, prisutan je i u svim drugim sličnim slučajevima, primjerice u organizaciji Ujedinjenih naroda. Stoga je uloga tumača i prevoditelja na takvim sastancima nezamjenjiva.

Poslovica "koliko jezika znadeš toliko ljudi vrijediš" u tom je smislu duboko istinita. U sebi je bogata značenjem i puno je više od poticaja da se kupi što više gramatika i rječnika stranih jezika, te se žustro prione za svojevrsnim višestručenjem vlastite osobe. Činjenica da čovjek želi naučiti jezik nekog drugog stranog čovjeka nije znak samo vlastitog koristoljublja. To je znak poštivanja dotične osobe i njezina načina shvaćanja. Znak da se želi poništiti ono što ljude međusobno otuđuje i čini ih strancima. Različiti jezici, naime, nisu samo drukčija izražavanja iste stvarnosti. Jezik je i odraz vlastitog pogleda u svijet i život.

Za primjer neka posluži degradacija jezika kakva se doživljava u psovci. Takav pogled na svijet potpuno odudara od kršćanskog nazora. To je jasno, jer kršćanski pogled nije ni u kom slučaju proklinjanje i psovanje stvorenja i događaja. Kršćanstvo je slavljenje i navješćivanje Božje riječi i u zgodno i u,

kako kaže Pavao, nezgodno vrijeme. Zaključak je sasvim jednostavan: Kršćanin ne psuje. Nažalost, ne može se reći obrnuta tvrdnja, a ta je da je onaj koji ne psuje kršćanin. Ne stoga što bi bio vjernik neke druge vjeroispovjesti, nego jer upravo ima onih koji se nazivaju kršćanima, a psuju. Ako je jezik izražaj čitava pogleda na zbilju onda je problem psovača jako indikativan.

Riječ je, dakle, o jeziku pojedinca. Jezik je, naravno kolektivna svojina i stvar je komunikacije. Ipak, svaki čovjek ima vlastiti način govora i vlastiti rječnik. To je stoga jer svatko ima vlastiti način razmišljanja. Ovim se ne želi izdvojiti čovjeka iz njegove okoline i promatrati ga kao nešto nedodirljivo. Jezik se zapravo i uči od okoline, slušanjem. Jezik je bitno stvar ljudske društvenosti i to se ne da osporiti. Potreba čovjeka da govori ne samom sebi, nego nekom drugom različitom od njega, oslonac je jezika. No, s druge strane kad dvoje čine istu stvar nije isto. Tako i kad dvoje govori iste riječi nije isto. Lako dolazi do toga da slušatelj ne shvati sasvim točno ono što mu se želi reći. Ili onaj koji govori nije dobro izrazio svoje misli? To je nerazumijevanje koje se daje riješiti samo ako sugovornici nauče jezik jedan drugoga. Proizlazi da je učenje tuđeg jezika korak k uspostavi sklada narušena babilonskim događajem. Tu se ne radi o tom da li netko govori hrvatski ili, recimo, francuski. Radi se o prihvaćanju egzistencije drugoga. Čovjek zapravo egzistira izričući se, *existere* lat. među ostalim znači *pokazati se*. Reći ćemo *iskazati se* ili *izreći se*. Razumjeti nekoga ne može se ako se ne prihvati njegova egzistencija, tj. izricanje njegove osobe. Jezik zapravo izdaje čovjeka u najstvarnijem izdanju. Stoga je diskriminacija radi jezika ili sustavno zatiranje drukčijeg jezika pravi zločin.

Trebaju li onda svi ljudi skupa početi tražiti zajednički jezik ili je rješenje u međusobnom učenju jezika jednih i drugih? Cilj je pronaći takvo rješenje koje će od jezika koji je kao uzrok nerazumijevanja, misterij zla učiniti da jezik postane blagoslov, simbolom razumijevanja i međusobne ljudske suradnje.

Odgovor na ovo pitanje može se naći u izvještaju o silasku Duha (usp. Dj 2, 1-13). Tko je ikad bio u prigodi kad je morao iznaći način kako se razumjeti s osobom koja govori tuđim jezikom, ako je zaista želio da dođe do pravog razumijevanja, morao je osjetiti djelovanje Duha. Silazak Duha u prilici ognjenih jezika nije tek privremeno izabrana pjesnička figura. Duhom je prevladana ljudska podijeljenost i ljudski je rod oslobođen od babilonskog prokletstva.

Apostoli su govorili tuđim jezicima "kako ih je već Duh nadahnjivao da govore" a različiti su ih narodi čuli kako svatko govori njihovim jezikom o veličanstvenim Božjim djelima. Razumijevanje i izmirenje nastaje jezikom Duha. To je zajednički jezik koji svatko razumije na svom jeziku. Pjesnički

rečeno, to je jezik srca i najdubljih ljudskih čežnja. Ukratko to je ljubav, jer, parafrazirajući Pavlov hvalospjev ljubavi, kad bih jezike sve govorio, a ljubavi ne bih imao nitko me ne bi razumio.

Reakcije na djelovanje Duha bile su dvojake. Jedni su bili zapanjeni, začuđeni i zapitali su - "što bi to moglo biti?". I od takvih se moglo očekivati da će poželjeti naučiti jezik razumijevanja. Drugi su pak htjeli reći kako imaju odgovore na sva pitanja pa su, podrugujući se, na svoj način riješili nedoumicu prvih. Rekoše: "Napili su se slatkog vina" i nisu ih dalje slušali te ostadoše vjerni Babilonu.

fra Domagoj Runje

Franjinim stopama

FRANJINA ANTROPOLOGIJA

"Što je čovjek da ga se spominješ, sin čovječji te ga pohodiš?" (Ps 8,5) pitao se psalmist prije mnogo stoljeća. Što je čovjek? - vječno je pitanje. Svako povijesno razdoblje, svaki filozofski sustav, svaka religijska struja i danasve svaki pojedinac postavlja to pitanje. Odgovori su brojni i različiti, vrlo često međusobno proturječni.

Živimo u vremenu kada se to pitanje postavlja s posebnim nabojem. Može se slobodno ustvrditi da je briga za čovjeka jedno od obilježja kulture našega vremena. Filozofija, teologija, humanističke znanosti nastoje osvijetliti podrijetlo, odredište i čovjekovu konkretnu bitnost. Svi humanizmi našega vremena doista su zaokupljeni traženjem odgovora na pitanje: tko je čovjek? Usprkos svim tim naporima, današnji čovjek, svjestan svojih mogućnosti i svojih sposobnosti i u čiju svijest prodire sve dublje vlastito dostojanstvo (DH 1)¹, uočava istovremeno nedostatak poštovanja, nepoštivanje vlastitoga dostojanstva, nedostatak smisla vlastitoga postojanja (GS 4)². Sve to upućuje da je čovjek i dalje ostao zagonetan i nepoznat. "No što je Čovjek? On je o sebi izrekao i izriče mnoga mišljenja, različita, pa i suprotna, u kojima se često ili toliko uzvisuje, da sebe smatra apsolutnim mjerilom ili se snizuje do očaja, odakle je tjeskoban i smeten" (GS 12) ustvrdili su oci Drugog vatikanskog sabora.

Nakana je ovih redaka, pomoću svetoga Franje, produbiti kršćansko poimanje čovjeka, nadajući se evanđeoskom odgovoru na pitanje: tko je čovjek?

To pitanje ne postavljamo političaru, antropologu, filozofu ili teologu "od zanata", nego čovjeku vjere, Franji mističaru, čovjeku koji meditirajući Božju Riječ pronalazi odgovore na bitna čovjekova pitanja.

Napomenimo odmah da nije u modi, niti je opće mišljenje, da bi sv. Franjo nudio vrijedne i poticajne upute obzirom na čovjeka, nama, ljudima dvadesetog stoljeća, te da bi takve upute mogle doprinijeti izmijenjenju

¹ Deklaracija *Dignitatis humanae* o vjeskoj slobodi Drugog vatikanskog koncila.

² Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu Drugog vatikanskog koncila.

odnosa prema čovjeku i drukčijem promatranju istoga. Smatramo, međutim, da Asižanin, svojim razmišljanjem o čovjeku, može dosta pomoći nama o nama samima.

U školi riječi Božje sv. Franjo je naučio promatrati u svakom čovjeku-bratu Kristovu sliku. Kao čovjek vjere, na pitanje tko je čovjek, on odgovara: brat kojeg treba prihvatiti kao dar (Or 14)³ i kojeg treba ljubiti (Or 2).

Franjo u svojim spisima ne promatra neovisnog čovjeka, čovjeka koji je svrha i cilj samom sebi. Za njega takav čovjek ne postoji. Ako govori o čovjeku, onda ga vidi uvijek u odnosu s Bogom što je oznaka ondašnjeg promatranja čovjeka⁴. To će uvjerenje Franjo vrlo lijepo izraziti ovim riječima: "jer kolik je čovjek pred Bogom, toliko vrijedi i ništa više" (Op XIX,2)⁵.

Samo u odnosu s Bogom čovjek uspijeva otkriti vlastiti identitet jer "Sveto pismo, naime, uči da je čovjek stvoren na sliku Božju" (GS 12), proizišao je iz njegove ruke i samo u odnosu sa svojim Stvoriteljem otkriva sebe samoga. Štoviše "kad je Bog zaboravljen, stvorenje postaje neshvatljivo" (GS 36).

Shvaćanje čovjeka

Nakana nam je ovdje iznijeti nekoliko povijesnih podataka o shvaćanju čovjeka u XII. stoljeću, tj. u vremenu kada je živio sv. Franjo i samo njegovo poimanje čovjeka. To je neizbježno učiniti jer je i Svetac zasigurno poznavo ondašnju sliku o čovjeku da bi mogao stvoriti vlastitu sliku o čovjeku.

U vrijeme sv. Franje općenito je bio prihvaćen metafizički dualizam. Čovjek je sastavljen od tijela i duše. Duša je, međutim, nadređena tijelu i bitna je za čovjeka. Ona je načelo postojanja. Za sve autore metafizičkog dualizma duša je tvar koja je različita i superiornija od tijela. No taj dualizam ne shvaća tijelo kao zatvor duše u platonskom smislu nego se odnosi duše i tijela promatraju na crti sv. Augustina⁶. Uz to su postojale dualističke struje,

³Oporuka sv. Franje. Svi Franjini tekstovi uzeti su iz *Spisi sv. Oca Franje i sv. Majke Klare Asižana* (Symposion, Split 1988.).

⁴U XII. stoljeću nije postojala samostalna znanost o čovjeku. Čovjek je bio objekt studija samo u odnosu s Bogom. Poznavanje čovjeka i Boga usko je vezano: radi se o dvije nedjeljive znanosti, podređene jedna drugoj. Ne postoji, dakle, antropologija bez teologije. R. Zavalloni, *L'uomo e il suo destino nel pensiero francescano* (Edizioni Porziuncola, Assisi 1994.) 112.

⁵*Opomene* sv. Franje.

⁶Ugo di San Vittore je jedan od predstavnika te crte. Prema njoj tijelo i duša stvaraju savez i sjedinjenje prijateljstva. Duša boravi u tijelu i njega oblači kao da bi bilo odijelo. Tijelo nije neprijatelj duše, nego se sjedinjuju u zajedništvo prijateljstva

kao ona Katara, koje stavljaju dušu i tijelo u snažnu suprotnost⁷. U vrijeme sv. Franje tijelo i materijalna stvarnost ljudskog postojanja vrlo često se podcjenjivalo i promatralo u negativnom svjetlu⁸.

Franjo dijeli stvorene stvari na duhovne i tjelesne (NPr XXIII,2)⁹. U čovjeku također vidi dvije sastavnice, tjelesnu i duhovnu (Op V,1). Duhovnu sastavnicu naziva raznim imenima: "spiritus", "cor", "mens", a tjelesnu "corpus", "carne"¹⁰. Franjo, međutim, nikada ne suprostavlja tijelo duši, niti govori o podređenosti jedne drugoj. On čovjeka gleda u jedinstvu¹¹.

i to sjedinjenje proizvodi radost. Duša oživljuje tijelo i njime upravlja. Ali duša se osjeća poniženom zbog tog sjedinjenja s tijelom, nevaljanom materijom, ukoliko je puna nedostataka i nesavršenosti. Prema toj koncepciji, tipičnoj za Augustinovu misao o čovjeku, sjedinjenje između tijela i duše nije bitno, nego slično onom sjedinjenju u braku ili u prijateljstvu, gdje sastavnice čovjeka utječu jedna na drugu i oblikuju ljudsku osobu, premda istovremeno ostaju ono što jesu. Vidi Zavaloni, *L'uomo e il suo destino*, 115-116.

⁷ Radi se o katarskom dualizmu. Manihejski su nauk prihvatili katarski heretici kao i svi drugi koji su propovjedali radikalni asketizam, gdje je duša suprostavljena tijelu i duh materiji. Prema toj nauci, čitava priroda, sve ono što ima veze s tjelesnošću, jest djelo zlog boga, đavla suparnika boga dobra, od kojega su proizišle samo duhovne stvarnosti. Vidi R. Pazzelli, *San Francesco e il Terz'Ordine. Il movimento penitenziale pre-francescano e francescano* (Edizioni messaggero Padova 1982.) 114-117.

⁸ Vidi C. Gniecki, *Visione dell'uomo negli scritti di Francesco d'Assisi* (Antonianum, Roma 1987.) 121-144. Problematika tjelesnosti može se promatrati pod dva temeljna vida: 1. ljudska tjelesnost viđena kao prisutnost u svijetu i kao sredstvo čovjekova odnosa s drugim stvorenjima; 2. tjelesnost viđena u odnosu s Bogom. Tjelesnost je tu sredstvo susreta s Kristom; ljudsko tijelo u službi nasljedovanja Isusa Krista.

⁹ *Nepotvrđeno Pravilo sv. Franje.*

¹⁰ Ta dva termina, tijelo i put, u spisima sv. Franje susrećemo u dvije perspektive. Prva je biblijsko-religiozna prema kojoj tijelo i put izražavaju negativno držanje pred Bogom. Čovjek u svojoj ukupnosti, tijelo i duša, odbija poslušnost Bogu dajući prednost vlastitome ja. Tijelo je oholost. Franjo jasno govori da je tijelo protivno duhu Gospodnjem i poziva živjeti po "duhu" a čuvati se "mudrosti tijela". Druga je perspektiva antropološko-religiozna po kojoj su tijelo i put jednostavno tijelo, mjesto, u kojem živi duša. Kod Franje možemo otkriti dva držanja prema tijelu: prvo pozitivno u kojem je tijelo brat; i drugo negativno u kojem je tijelo magarac, neprijatelj duše. Vidi G. Iammarrone, "Corpo", *Dizionario francescano* (Edizioni messaggero, Padova 1983.) 253-266.

¹¹ Za Franju, biblijskog čovjeka, čovjek je jedinstven, nedjeljiv. On je kao i biblijska vizija čovjeka daleko od svih dualističkih koncepcija. Prema Bibliji čitav se čovjek pokazuje u svakom svom dijelu. Prisutan je čitav u svakom svojem djelovanju. Vidi B. Maggioni, *Uomo e società nella Bibbia* (Jaca Book, Milano 1991.) 14.

Tek kada Franjo govori o duhovnom životu, može se uočiti nekakvo razlikovanje između tijela i duše: "Sveta poslušnost suzbija svaku tjelesnu i putenu volju, te drži svoje tijelo umrtveno i spremno da se podloži duhu i svome bratu" (PKr 14-15)¹².

Razmimoilaženja između sastavnica čovjeka nastaju između duha tijela, pale naravi čovjeka i Duha Gospodnjega. Te naklonosti pale naravi čovjek mora ovladati podređujući tijelo duhu. Zadaća je čovjekova ponovno uspostaviti jedinstvo između tijela i duha (Op V,1-2). Primjer takvog skladnog jedinstva vidimo u samom životu sv. Franje kojeg Celano ovako opisuje: "Toplina je naime duha već toliko učinila tijelo gipkim da je, dok je duša žedala za Bogom, sve većma za njim žedalo i ono presveto tijelo" (2 Cel 129).

Dakle, iako Franjo razlikuje tjelesni i duhovni elemenat, čovjeka promatra kao jedno. Čitav čovjek, čitava osoba treba biti uključena u duhovni život. I samo Franjino obraćenje to jako lijepo potvrđuje: "ono što mi se činjaše odurnim pretvori mi se u duševnu i tjelesnu slast" (Or 3).

I u ljubavi prema Bogu Franjo, kao biblijski čovjek, uvlači cijelu osobu s njezinim tjelesnim i duhovnim snagama: "Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji: da te ljubimo svim srcem misleći uvijek na tebe; svom dušom, čeznući uvijek za tobom; svim umom, upravljajući prema tebi sve svoje nakane tražeći u svemu tvoju slavu; i svom snagom svojom, trošeći svoje sile i osjećaje duše i tijela na službu tvoje ljubavi i ni na što drugo" (TO 5)¹³.

Sudjelovanje u Euharistiji također uvlači cijelu osobu, tijelo i dušu. Isus želi, veli on, "da ga primamo čista srca i neokaljana tijela" (PV II,14)¹⁴. Čovjek u svom jedinstvu i potpunosti prima Sina Božjega, prima ga u čistom srcu i neokaljanom tijelu, prima ga čitavom osobom potpuno usmjerenoj prema Bogu.

Problem ljudskog tijela i materijalnih stvari bijaše jako naglašen u Franjino vrijeme. Tjelesna se stvarnost, materijalni dio čovjeka, recimo tako, podcjenjivala i predstavljala u negativnom svjetlu. Nadasve Katari osuđivahu tijelo, smatrahu ga paklom kojega se treba osloboditi preko patnje i smrti¹⁵.

¹² *Pozdrav krepostima* sv. Franje.

¹³ *Tumačenje očenaša* sv. Franje.

¹⁴ *Pismo vjernicima II* sv. Franje.

¹⁵ Za Katare svijet nije ništa drugo doli kraljestvo boli jer duh, zatvoren u materiju, pati u iščekivanju otkupljenja. Duh i materija se bore bez predaha čitavoga života, pripremajući trenutak oslobođenja čiji je predstavnik smrt. U shvaćanju katarskog dualizma postoji neslaganje između sljedbenika "radikalnog dualizma" i sljedbenika

Čini se da je Franjina misao sasvim suprotna. On gleda na ljudsko tijelo kao na nešto pozitivno. Koji motivi Franju navode na suprotne zaključke i na to da predloži "novi" način gledanja na ulogu tijela?

Čovjek je stvoren na sliku Božju. Bog je u određenom povijesnom trenutku odlučio pokazati se u tijelu i postaje čovjekom zahvaljujući svojoj tjelesnosti, ljudsko mu tijelo dopušta da bude vidljiv: "I kao što se je svetim apostolima pokazao u pravom tijelu, tako se i sada nama pokazuje u svetom kruhu. I kao što su oni svojim tjelesnim pogledom vidjeli samo njegovo tijelo, ali su, promatrajući duhovnim očima, vjerovali da je on Bog; tako i mi, gledajući tjelesnim očima kruh i vino, gledamo i čvrsto vjerujemo da je tu živo i istinito njegovo presveto tijelo i krv." (Op I, 19-21).

Naše nam tijelo dopušta odnos s drugim osobama i sa svim stvorenjima. Franjo promatra konkretnoga čovjeka: muškarca i ženu, a ne samo duhovno stvorenje. On naglašava vrijednost fizičkog kontakta među osobama, osjeća potrebu da bude blizu drugima. Promatra ljudsko tijelo kao sredstvo koje dopušta čovjeku da uđe u odnos sa svim stvorenjima. *Pjesma stvorova* jest snažna potvrda vrijednosti stvorenih stvari i čovjekova odnosa s njima. Čovjek koji isplivava iz te pjesme jest čovjek koji je svjestan da nije samo duh nego i tijelo, čovjek koji ima oči i njih otvara da bi gledao i meditirao cijeli svijet sastavljen od dragocjenih, lijepih i dobrih djela. U *Pjesmi stvorova* čovjek se osjeća dijelom stvorenoga, on je zapravo brat svakom stvorenju¹⁶.

Tijelo čovjeku, nadalje, služi da može susresti prisutnoga Krista u ovome svijetu "na ovom svijetu ne vidim ništa tjelesnoga od samoga svevišnjega sina Božjega osim presvetog tijela i presvete krvi njegove" (Or 10; usp.

"ublaženog dualizma". Prema prvome postoje dva principa, dva boga, jedan dobra a drugi zla. Od vječnosti razdijeljeni, suprotni, nepomirljivi. Obzirom na čovjeka prvi bi stvorio duhovnu dušu, a drugi materijalno tijelo. Za sljedbenike umjerenog dualizma Bog je najviši i jedini početak, stvoritelj duhovnoga svijeta i, u njemu, đavla. Đavao, pobunivši se protiv Boga, organizirao bi četiri elementa koji sačinjavaju materiju, koja je zarobila duhove. Za sve Katare, čitav svijet, sve ono što je materija, a time i ljudsko tijelo je zlo. Život je đavolska manifestacija, a ljepota svijeta đavolska zamka. Iz te dualističke vizije stvarnosti proizlazi dualistički pogled na čovjeka. Čovjek je propala duša, zatvorena u materiju, u tijelo. U takvom pogledu na čovjeka nalazi se razlog izravne mržnje protiv materije. Ta je izravna mržnja dovela Katare i do nijekanja stvarne Kristove prisutnosti pod prilikima kruha i vina. Odatle strogi asketizam koji ima svrhu sudjelovanja u oslobođenju koje se sastoji u odvajanju duše od materije. Vidi Zavaloni, *L'uomo e il suo destino*, 117-119.

¹⁶ Vidi E. Doyle, *Francesco e il Cantico delle creature. Inno della fratellanza universale* (Assisi 1982.) 56-78.

PKI¹⁷ 3), a isto tako da ga primi ne samo čistim srcem nego i neokaljanim tijelom (PV II,14).

Kako bi čovjek mogao nasljedovati Isusa Krista potrebno je da u nasljedovanje uvuče cijelo svoje biće (usp. SMG¹⁸; NPr XVI,14; PV II 40; Op VI,2). Sasvim je jasno iz tih tekstova kako nasljedovanje Isusa Krista uključuje darivanje vlastitoga života, neprestanu borbu protiv tjelesnih napasti i prihvaćanje patnje. Na taj način i ljudsko tijelo ispunjava Božju volju.

Za Franju ljudsko je tijelo sredstvo kojim se Bog služi da bi ga oblikovao i odgojio: "A bolesnog brata molim da na svemu zahvaljuje Stvoritelju i kakva ga hoće Gospodin, neka želi da takav bude - zdrav ili bolestan - jer sve koji su određeni za vječni život Bog poučava ostanima bičeva i bolesti i duhom skrušenosti kao što kaže Gospodin: Ja korim i popravljam koje ljubim (Otk 3,19)" (NPr X, 3).

Kada je on sam bolestan, prihvatio je bolest kao izraz Božje volje i znak svoje ljubavi. Patničko tijelo postaje sredstvo čišćenja i ujedinjenja s Bogom. Naravno da Franjo dopušta upotrebu lijekova, kao što je i sam to radio, ali s nakanom da se, bilo bolest, bilo zdravlje prihvati kao izraz Božje volje. Liječenje, međutim, nikada ne smije učiniti to da čovjek zaboravi dušu i vlastito spasenje (usp. NPr X, 3-4).

U Franjinoj misli nema mjesta preziranju tijela, nego štoviše nailazimo na veličanje i vrlo pozitivno vrednovanje ljudskoga tijela. On nikada ne suprostavlja tijelo, čovjekovu tjelesnost, duši, niti, u ontološkom smislu, govori o podređenosti tijela duši ili obratno. Za Franju čovjek je jedinstvo, kao stvorenje, kao djelo Gospodnje, pa i onda kada se udaljuje od svoga Stvoritelja čineći grijeh koji ima korijen unutar same ljudske osobe.

Čovjekova veličina i dostojanstvo

U teološkom pogledu za Franju svaka ljudska osoba dobija svoje dostojanstvo ne prema staleškom podrijetlu, prema onome što radi, što ima, što zna..., nego budući je sin samoga Oca, Boga Stvoritelja, svaka ljudska osoba ima isto dostojanstvo, istu ontološku vrijednost. "Gospodine kralju neba i zemlje, zahvaljujemo ti radi tebe samoga, što si po svojoj svetoj volji i po jedinome svome Sinu s Duhom svetim stvorio sve duhovno i tjelesno i što si nas, stvorene na svoju sliku i priliku, postavio u raj" (NPr XXIII, 1)¹⁹.

¹⁷ *Pismo klericima sv. Franje.*

¹⁸ *Služba muke Gospodnje sv. Franje.*

¹⁹ U Franjino vrijeme vrijednost su i dostojanstvo čovjeka proizlazile rođenjem. Ljude se dijeli na "boni homines - dobri ljudi" i "hominis populi - pučani". Rođenje i

Franjo ispovijeda svoju vjeru u Boga Stvoritelja svega bilo duhovnoga, bilo materijalnoga. Samo je Bog stvoritelj. Istinsko se, dakle, čovjekovo dostojanstvo ne sastoji u tome da li je on bogat ili siromašan, pravedan ili grješnik, prijatelj ili neprijatelj, kršćanin ili nekršćanin, nego u tome da je sin jedinoga Oca, onoga na nebu. Franjo čovjekovu vrijednost i dostojanstvo traži u stvaranju, u postojanju, a ne u posjedovanju.

Franjino je polazište teološko. On je shvatio čovjekovu veličinu, svakoga čovjeka, meditirajući nad Božjim ponašanjem, nad njegovom ljubavlju i njegovim savezom.

Bog nije stvarao iz nužde nego slobodnom odlukom vlastite volje. Prema njemu stvaranje čovjeka može se opravdati samo ljubavlju kojom Bog ljubi čovjeka. Ista je ljubav gurnula Boga da dadne svoga Jedinca za naše spasenje: "I zahvaljujemo ti, kao što si nas po svome Sinu stvorio, da si tako, po svojoj svetoj ljubavi kojom si nas ljubio, učinio da se on, pravi Bog i pravi čovjek rodi..." (NPr XXIII, 3).

No Franjo se tu ne zaustavlja. On čini još jedan izvanredni korak. Veličinu i dostojanstvo čovjeka ne vidi samo u tome da je izišao iz Božje ruke kao stvorenje nego još uz to veli da je čovjek stvoren na sliku i priliku Isusa Krista. Zanimljivo je, doista, to njegovo razmišljanje o čovjeku stvorenu na sliku i priliku utjelovljene Riječi. Kristološko tumačenje Postanka 1,26 dopušta sv. Franji da izrekne još jednu veliku istinu obzirom na čovjekovo dostojanstvo: "Gledaj, čovječe, na koliku te je uzvišenost postavio Gospodin, jer te je stvorio i oblikovao na sliku svoga ljubljenoga Sina i na njegovu priliku s obzirom na duh" (Op V,1)²⁰. Krist je, dakle, model prema kojemu se Otac nadahnio stvarajući čovjeka. Čovjekovo je tijelo stvoreno na Kristovu sliku, a duh na njegovu priliku. Krist, Bogo-Čovjek, jest čovjekov model u tjelesnosti i u duhovnosti. Čitav, dakle, čovjek, tijelo i duša, nalazi svoj model u Kristu.

Je li Franjo izvoran? Možda bi se moglo reći da u neku ruku i jest iako nije on prvi koji vidi u Kristu čovjekov model²¹. Njegova se izvornost

posjed čine čovjeka dobrim čovjekom, dok se "pučanima" ne pridaje ne samo nikakvo značenje nego su također i bez ikakve ljudske vrijednosti. Vidi M. Bartoli, *Chiara d'Assisi* (Roma 1989.) 29-30.

²⁰ Ta je Opomena bila objekt proučavanja na simpoziju održanom u Rietiu, 19-21. travnja 1985. godine. Vidi Valtorta, A.U., "L'uomo creato ad immagine del Figlio "secondo il corpo" negli scritti di Francesco d'Assisi (Approccio per un'antropologia cristiana)", *L'uomo e il mondo alla luce di Cristo* (a cura di V. Battaglia, Vicenza 1986.) 151-226.

²¹ Prema Tertulijanu Riječ je stvorila čovjeka na svoju buduću sliku i priliku, tj. na sliku i priliku utjelovljene Riječi, *Adversus Marcionem* (PL 2, 547) 5,17; *De Baptismo*, 5,7 (PL 1,1313). Preuzeto iz Conti, *Temi di vita e spiritualità del*

sastoji u tome da je uspio otčitati Božju ljubav prema čovjeku²², kao i ono što je Bog objavio o samom sebi, stvaranju i čovjeku. Prosvijetljen Božjom riječju on može reći da je Krist čovjekov model. Spomenimo ovdje dva teksta. Evo što kaže sveti Ivan: "U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog. Sve postade po njoj i bez nje ne postade ništa. Svemu što postade u njoj bijaše život" (Iv 1, 1.3.4); a sveti Pavao: "Ta u njemu je sve stvoreno na nebesima i na zemlji" (Kol 1,15-16; usp. Ef 1,37; 1 Kor 8,6). Vjera u sveopće bratstvo, utemeljeno na sveopćem Božjem očinstvu i Kristu, "prvorođencu među mnogom braćom" (Rim 8,29), gura Franju da u sebi i u drugima hrani duboko poštovanje prema čovjeku i da u njemu vidi doista veličinu i dostojanstvo.

Nadalje, čovjekova uzvišenost i dostojanstvo potkrijepljeni su činom Utjelovljenja i Otkupljenja, jer Bog pokazuje, ne samo u činu stvaranja, nego i u Utjelovljenju i Otkupljenju svoju veliku ljubav prema čovjeku. Stvaranje i utjelovljenje, u spisima sv. Franje, međusobno su usko povezani. Očeva ljubav prema čovjeku jest elemenat koji ih ujedinjuje. Ta se Božja ljubav pokazuje u stvaranju i utjelovljenju Sina. Franjo to ovako izražava: "I zahvaljujemo ti, kao što si nas po svome Sinu stvorio, da si tako, po svojoj svetoj ljubavi kojom si nas ljubio, učinio da se on, pravi Bog i pravi čovjek, rodi od slavne vazda Djevice preblazene svete Marije i što si htio da kao zarobljenici budemo otkupljeni njegovim križem, krvlju i smrću" (NPr XXIII, 2-3).

Svoje razmišljanje o čovjekovoj uzvišenosti i dostojanstvu Franjo zaključuje sakramentom Euharistije u kojem vidi neprestani čin Utjelovljenja kojim je Bog pokazao koliko je velik čovjek. "Kruh naš svagdanji, ljubljenoga Sina svoga, Gospodina našega Isusa Krista, daj nam danas: na spomen, na razumijevanje i na poštivanje ljubavi koju je pokazao prema nama i svega što je za nas rekao, učinio i pretrpio" (TO 6). Dolazak

francescanesimo delle origini (Edizioni Dehoniane, Roma 1996.) 222-223. Osim Tertulijana, obzirom na stvaranje čovjeka na sliku i priliku Isusa Krista, Conti još spominje sv. Petra Krizologa i Prokopija iz Gaze. Napomenimo da je Aleksandrijska škola smatrala da je čovjek stvoren na sliku i priliku Vječne Riječi Božje (preegzistentni Sin Božji), a Augustin je tvrdio da je čovjek stvoren na sliku i priliku Presvetog Trojstva. Vidi G. Gozzelino, *Il mistero dell'uomo in Cristo* (Ell Di Ci, Leumann 1991.).

²² Esser, *Opomene svetog Franje* (Zagreb 1995.) 55 tvrdi: "I ovdje Franjo stavlja među čine Božje ljubavi prvo djelo te ljubavi: stvaranje čovjeka, što je nešto veliko i dostojanstveno. U čovjeku je Bog učinio vidljivim samoga sebe i svoj vječni plan. Zato čovjek u Božjem stvaranju stoji u "izvrsnom stanju", u neposrednoj Božjoj blizini, u blizini njegova ljubljenoga Sina. Ovo je uzvišena stvarnost; ovo je nerazumljiva, Božja ljubav. Ovo je stvoriteljska ljubav koja se ostvaruje u tijelu i duši čovjeka".

Sina Božjega i njegova prisutnost u svijetu među ljudima za Franju se ne iscrpljuje samo u otajstvu utjelovljenja. Kao što je nekoć bio prisutan među svojim učenicima u fizičkom tijelu tako je danas među nama prisutan u euharistijskom kruhu. Za Franju euharistija je produljenje utjelovljenja Sina Božjega. Zanimljivo je da Franjo nikada ne upotrebljava izraz "euharistija", nego "Gospodnje tijelo i krv", kao da želi naglasiti taj kontinuitet i identitet euharistijskog tijela s onim čovjeka Isusa Krista.

To su temelji na kojima Franjo gradi svoje uvjerenje o čovjekovoj veličini i dostojanstvu ukoliko je Božje stvorenje, stvoren na sliku i priliku utjelovljene Riječi koja ga je i otkupila i koja se nastanila među nama pod prilikama kruha i vina. Njegove nam riječi dopuštaju da u tim otajstvima vidimo dostojanstvo čovjeka ne samo ukoliko je duhovno biće nego također i u njegovoj tjelesnosti. Upravo tu, on se razlikuje od svojih suvremenika koji su dostojanstvo čovjeka gledali u superiornijem dijelu čovjeka, u duši, u "mens-u". "U spisima sv. Franje, tvrdi C. Gniecki, dostojanstvo i veličina nisu navezani samo na duhovni vid čovjeka, nego također i na onaj materijalni, tjelesni. Čovjekovo dostojanstvo i veličina povezano je s čitavim čovjekom ukoliko je duhovno i tjelesno biće"²³.

Čovjek grješnik

Uvjeren u čovjekovo dostojanstvo i veličinu, koju mu je namijenio stvoritelj, Franjo s većom jasnoćom vidi čovjekovu zbilju, njegovu slabost i grješnost. Obdaren tolikim i takvim dostojanstvom čovjek ga vrlo često razara svojim grijehom. Čitajući spise sv. Franje jasno je uočljiv taj vid ljudske zbilje. Za Franju čovjek je grješnik koji mora ispovjediti vlastite grijehe (PV II, 22). S velikim uvjerenjem govori da su čovjekove vlastitosti njegove mane i grijesi: "I dobro znajmo da ništa osim mana i grijeha nije naše" (NPr XVII,7). "Pa ni zlodusi ga nisu razapeli, nego si ga ti s njima razapeo i još ga razapinješ naslađujući se u opačinama i grijesima" (Op V,3).

Franjo rabi vrlo često riječ "grijeh". Stvarnost grijeha vidi nedjeljivo navezano na čovjekovu zbilju. On nikada ne govori niti shvaća grijeh kao apstraktnu stvarnost nego uvijek misli na čovjeka grješnika. Iz kategorije grješnika ne izuzimlje nikoga: "nama ubogima i bijednima, pokvarenima i odvratnima, nezahvalnima i zlima" (NPr XXIII,8).

U čemu se sastoji grijeh za Franju? To možemo zaključiti iz slijedeća teksta: "Jahve, Bog, zapovijedi čovjeku: Sa svakoga stabla u vrtu slobodno jedi, ali sa stabla spoznaje dobra i zla da nisi jeo! Adam je, dakle, mogao jesti sa svakog stabla i, dok se nije suprotivio posluhu, nije sagriješio. Onaj,

²³ Gniecki, *Visione dell'uomo*, 101.

naime, jede sa stabla spoznaje dobra koji svoju volju smatra svojim vlasništvom i uznosi se dobrima koja Bog u njemu govori i radi" (Op 2,1-4). Grijeh je, dakle, bitno neposlušnost i prisvajanje sebi djela Gospodnjih. To je zapravo duboko biblijski koncept grijeha (Post 2,16-17; 3,13; Rim 5,12-19).

Prema Franji postoje tri izvora koji žele čovjeka odvojiti od Boga a to su tijelo, svijet i đavao.

"A mrzimo svoje tijelo s njegovim manama i grijesima, jer ono, živeći tjelesno, hoće da nam oduzme ljubav Isusa Krista i vječni život i samo sebe hoće da sa svime upropasti u paklu; jer mi smo po svojoj krivnji truli, bijedni i protivni dobru, skloni i raspoloženi za zlo jer, kako Gospodin kaže u Evanđelju: Iz srca izviru i izlaze zle namisli, preljubi, bludništva, umorstva, krađe, lakomstva, opakosti, prijevare, razuzdanost, zlo oko, kriva svjedočanstva, psovke, uznositost, bezumlje (Mk 7,21-22). Sva ta zla iznutra, iz srca, izlaze, i to onečišćuje čovjeka (Mt 15,20)" (NPr XXII,5-8). Naglasimo da Franjo ne govori da mrzimo tijelo kao takvo, nego tijelo koje čini opaćine i grijehe. A fizičko tijelo nije izvor čovjekova grijeha nego njegovo srce. Čitav je, dakle, čovjek uvučen u grijeh a ne samo njegovo tijelo. Ono što treba mrziti nije tijelo nego ljudska narav sklona zlu. Zato svim kršćanima preporuča da "mrze svoja tjelesa s njihovim nedostacima i grijesima" (PV I,2)²⁴.

Najveći neprijatelj jest sama čovjekova egoistična narav: "Mnogi, dok griješe ili doživljavaju nepravde, okrivljuju đavla ili bližnjega. Ali nije tako; jer svatko ima neprijatelja u svojoj vlasti, to jest svoje tijelo po kojem griješi. Stoga blago onome služi koji takvog neprijatelja, koji mu je predan u vlast, uvijek drži vezana te se mudro od njega čuva; jer mu, dok tako radi, neće nauditi nijedan, ni vidljiv ni nevidljiv neprijatelj" (Op X).

I samo fizičko tijelo može postati neprijatelj ako ga se stavi u središte čovjekova zanimanja te tako čovjeka dovodi do zaboravljanja poziva i bunjenja protiv Boga (NPr X,4).

Osim toga, Franjo je svjestan dvopolnosti ljudskoga života. Čitav je ljudski život obilježen napetošću između "duha tijela" i "Duha Gospodnjega". Vrijedan je razmatranja njegov tekst o toj napetosti kojeg donosi u nepotvrđenom Pravilu: "Svi se, dakle, braćo, čuvajmo od svake oholosti i tašte slave. I čuvajmo se mudrosti ovoga svijeta i razbora tijela. Duh, naime, tijela hoće i veoma nastoji da se pokaže u riječima, a malo u djelima, i ne traži bogoljubnost i svetost u unutrašnjem duhu, nego traži i želi bogoljubnost i svetost koja se pokazuje ljudima. To su oni o kojima kaže Gospodin: Zaista, kažem vam, primili su svoju plaću (Mt 6,12). A duh Gospodnji hoće da tijelo bude umrtveno i prezreno, bez cijene i

²⁴ *Pismo vjernicima I sv. Franje.*

zapostavljeno; a teži za poniznošću, za ustrpljivošću i čistim i jednostavnim i istinskim mirom duha. I uvijek i iznad svega teži za strahom Božjim, za božanskom mudrošću i božanskom ljubavlju Oca i Sina i Duha Svetoga" (NPr XVII, 9-16). "Duh tijela" je dakle duh ljudske naravi narušene grijehom kojom vlada grijeh. Radi se o naravnom čovjeku kojeg nije preobrazila sila Duha Gospodnjega²⁵. Imati Duh Gospodnji i dopustiti mu da vodi čovjeka jest primarni zadatak otkupljenih.

Među neprijatelje čovjeka koji ga žele odvojiti od Boga, Franjo ubraja i svijet: "Pogledajte, slijepi, koji ste prevareni od vaših neprijatelja: tijela, svijeta i đavla" (PV I,11). Nije li možda čudna jedna takva misao čovjeka koji je spjevao *Pohvale stvorova*? Na koji način svijet kojeg je Bog stvorio, a sve što je stvorio bijaše lijepo i dobro, može postati čovjekov neprijatelj? Zašto Svetac vrlo često govori o potrebi napuštanja svijeta? Što zapravo za njega znači svijet?

U nepotvrđenom Pravilu čitamo: "A sada pošto smo ostavili svijet, ništa nam drugo ne preostaje činiti nego da slijedimo volju Gospodinovu i da se njemu svidimo" (NPr XXII, 9). Iz ovoga teksta potpuno je jasno što znači napustiti svijet. Napustiti svijet znači napustiti sve ono što u tom svijetu jest protivno Božjoj volji, ostaviti naslade svijeta da bi se ugodilo samo Bogu. Ne radi se o onoj klasičnoj "fuga mundi", bježanju iz svijeta, nego o napuštanju svjetovnoga načina življenja. Radi se o promjeni odnosa sa svijetom. Sam nam Franjo to tumači: "Opominjem i zaklinjem u Gospodinu Isusu Kristu da se braća čuvaju svake oholosti, isprazne slave, zavisti, pohlepe, brige za ovaj svijet, ogovaranja i mrmljanja" (PPr X,7)²⁶. Čuvati se od svijeta, zapravo znači, čuvati se svega onoga što proizlazi iz sebi ljubila, egoizma. Svijet postaje neprijatelj ne zato što je zao u samom sebi nego zato jer ljudska slabost čini da svijet čovjeka zaslijepi i prevari.

I treći čovjekov neprijatelj, đavao, stvarnost koja želi odvojiti čovjeka od njegova Stvoritelja ima pristup čovjeku samo preko čovjekova nutarnjeg neprijatelja, narušene naravi (NPr XXII,19-24). Ako čovjek uspije držati u vlasti osobnoga nutarnjeg neprijatelja, nitko mu drugi ne može učiniti zlo (Op X, 3-4).

²⁵ K. Esser, *Gli scritti di s. Francesco. Nuova edizione critica e versione italiana* (Edizioni messaggero, Padova 1982.) 91 tvrdi da za Franju vrlo često tijelo u ovom smislu jest vlastiti ja, egoizam.

²⁶ *Potvrđeno Pravilo* sv. Franje.

Čovjek pokornik

Podsjećajući čovjeka na temelje njegova dostojanstva, Franjo u isto vrijeme ističe čovjekovu slabost i grješnost, te duboko proživljava osjećaj čovjekove bijede i slabosti. Vidi čovjeka u njegovoj stvarnoj udaljenosti od Boga, u njegovom grješnom stanju pred Bogom. Nasuprot svega toga Franjo nije pesimističan glede budućnosti grješnog čovjeka. Istina je da su čovjeku "vlastiti grijesi i mane" (NPr 17,7), da je "ubog i bijedan, pokvaren i odvrat, nezahvalan i zao" (NPr XXIII,8), da nije vrijedan ni da spomene ime Gospodnje (NPr XXIII,5). Istina je da je čovjek postao sklon zlu, nesposoban da sam svojom snagom čini dobro. Međutim, Franjo je uvjeren kako čovjek ima mogućnost živjeti po "Duhu Gospodnjem" (PV I). Ta se mogućnost čovjeku nudi putem pokore. Vrlo je važno ovdje istaknuti da za Franju ne postoje dobri i zli ljudi, nego ljudi grješnici koji čine pokoru i ljudi grješnici koji ne čine pokoru²⁷. Čovjek se može povratiti na početno stanje, na prvotno dostojanstvo kojim ga je obdario Stvoritelj, preko neprestane borbe protiv duha tijela, preko askeze i žrtve, preko pokore. Pokoru treba shvatiti u biblijskom smislu kao potpuno okretanje cjelokupnoga čovjeka Bogu²⁸. Pokora treba dotaknuti čovjekovo srce i pamet, da bi se dogodio zaokret. Takvo iskustvo pokore Franjo je osjetio u vlastitom životu. Rado se toga prisjeća u svojoj Oporuci: "Gospodin je dao meni, bratu Franji, da ovako započnem činiti pokoru: dok bijah u grijesima bilo mi je odveć odurno gledati gubavce; i sam Gospodin me doveđe među njih i bijah milosrdan prema njima. I dok se vraćah od njih, ono što mi se činjaše odurno pretvori mi se u duševnu i tjelesnu slast" (Or 1-3). Ovo će se iskustvo obraćenja provlačiti kroz cijeli Franjin život preko neprestane pokore. U

²⁷ Dovoljno je pročitati njegovo *Pismo vjernicima* pa da se u to uvjerimo. Prema Esseru to pismo otkriva što Franjo misli o nutarnjem vjerskom životu i ujedno daje program za razvitak evandeoskog pokorničkog života onoga vremena. Osim toga, Esser naglašava da na pojedinim mjestima u ovom pismu svečeva riječ prodire u srž teologije i mistične prakse. Vidi K. Esser, *Spisi sv. Oca Franje i sv. majke Klare Asižana* (Symposion, Split 1998.) 57.

²⁸ Za Franju pokora znači zaokret koji vodi čovjeka od usmjerenja vlastitoga života na svoj ja do života potpuno podložna i prepuštena Božjoj volji i gospodstvu. Franjo u svojem životu doista radikalno razlučuje život grijeha, neposlušnosti Bogu i ne činjenja pokore od onoga "činiti pokoru", što je poslušnost Bogu a ne samom sebi, vlastitom tijelu. Pokora je, u biti, obraćenje i prihvaćanje Božjega kraljevstva. Franjin izraz "činiti pokoru" jednak je onom biblijskom *metanoia*. Obzirom na franjevački smisao pokore vidi: R. Pazzelli, "Penitenza, mortificazione", *Dizionario francescano* (Edizioni Messaggero, Padova 1983.) 1271-1296; K. Esser, *Origini e inizi del movimento e dell'ordine francescano* (Jaca Book, Milano 1982.) 196-201; M. Conti, *Temi di vita*, 16-19.

pokori Franjo gleda mogućnost spasavanja čovjekove veličine i dostojanstva. Upravo zbog toga daje svojoj braći zadaću da propovijedaju pokoru ne bi li potaknuli ljude na povratak Gospodinu u kojem mogu zadobiti izgubljeno dostojanstvo. Mala braća postaju ljudi i propovjednici pokore²⁹, pozivajući sve da ponovno uspostave mir s Bogom. Stoga želi da njegova braća uvjere sve staleže i sve dobi, sve narodnosti i sve ljude "gdje god jesu po krugu zemaljskom ili će biti, da svi ustrajemo u pravoj vjeri i u pokori, jer se drukčije nitko ne može spasiti" (NPr XXIII, 7). Franjo je nemilosrdan prema onima koji ne čine pokoru, prema onima koji se ne žele vratiti Bogu: "teško onima koji ne umiru u pokori, jer će biti djeca đavolska jer čine njegova djela i ići će u ogranj vječni" (NPr X, 8).

Iz ovoga možemo zaključiti da Franjo ne svodi pokoru na pokornička djela, premda ona imaju svoju važnost, nego se radi o pokori kao načinu života, putu koji vodi Bogu. Čovjek tek pred Bogom spoznaje da je stvorenje u svemu ovisno o Bogu. Tek tada će prepoznati beskrajnu veličinu Božju i svoju malenost, ali će isto tako shvatiti da je njegovo zvanje poziv na sudjelovanje u Božjoj veličini i dostojanstvu. To se postiže obraćenjem koje nije ništa drugo doli neprestani put prema sličnosti s Bogom³⁰. Zbog toga Franjo govori o onima koji "čine pokoru", o onima koji "služe Boga u pokori"³¹, i o onima koji "čine djela dostojna pokore"³² (NPr X, 3; PV I i II).

Ono što zaista zadivljuje kod Franje jest činjenica da je svaki čovjek sposoban vratiti se Bogu, obratiti se, činiti pokoru. Svaki je čovjek sposoban učiniti evanđeoski čin obraćenja, prelazak iz mentaliteta staroga čovjeka na onaj novoga čovjeka na što upozorava sv. Pavao: "Obucite se u novoga čovjeka koji je stvoren na sliku Božju u istinskoj svetosti i pravednosti" (Ef 4, 24). Zbog toga Franjo ima veliko povjerenje u čovjeka, u njegove

²⁹ "Tada ih je blaženi Franjo sve pozvao k sebi, više im je toga kazao o kraljevstvu Božjem, o preziranju svijeta, o odricanju vlastite volje i o upokoravanju vlastitoga tijela. Po dvojicu ih je odvojio za četiri kraja svijeta pa im je rekao: 'Idite, predragi, dvojica po dvojica u različite krajeve svijeta, navješćujte ljudima mir i pokoru za oproštenje grijeha'" 1 Čel 29.

³⁰ Pazzelli, *San Francesco*, 218-219.

³¹ Život u pokori nužno dovodi do ljubavi. Za Franju postoji samo jedna stvarnost: Bog koji ljubi, s jedne strane, i čitav svijet, ljudi uključeni, na pokorničkom putu prema Bogu ljubavi. Istinski je pokornik onaj koji je otkrio koliko je Bog dobar. Moglo bi se reći da za Franju činiti pokoru znači ljubiti Boga. Vidi Pazzelli, *San Francesco*, 219-221.

³² Odgovarajući i uvijek prisutni plodovi na dogođeno obraćenje, prema *Pismu vjernicima* su slijedeći: milosrđe, ljubav i poniznost, jednostavnost, čistoća, služenje i podložnost svima, preziranje tjelesnih mana i grijeha, milostinja i post.

mogućnosti da se obrati i to postaje izvor njegovog optimizma obzirom na čovjeka.

Zaključne misli

Unutar kršćanske vizije čovjeka sv. Franjo zauzima posebno mjesto. U svojim razmišljanjima on ne prihvaća dvodijelnu podjelu čovjeka, nego govori o jedinstvu čovjeka u dinamizmu spasenja.

Ljudsko tijelo, koje današnje društvo promatra kao igračku i izvor naslade, za Franju je, u isto vrijeme, Božji dar, sredstvo susreta s Bogom, čovjekom i svim stvorenim, ali isto tako i sredstvo koje nas odvodi od Boga ako se čovjek dadne zavesti "mudrošću tijela". Franjino optimistično gledanje na ljudsko tijelo može biti poticajno ili zbunjujuće današnjem čovjeku.

Asižanin je duboko uvjeren da čovjekovo dostojanstvo ne stoji u njegovoj ljepoti, imetku, snazi ili inteligenciji, nego je ljubav Božja ta koja daje čovjeku dostojanstvo. Na jednom je mjestu Ivan Pavao II. definirao kršćanstvo "začuđenošću da smo ljubljani". I Franjo je bio zadivljen tolikom ljubavlju kojom Bog ljubi čovjeka. Iz te zadivljujuće ljubavi proizlazi veličina živućeg čovjeka, njegovo dostojanstvo i njegova nepovredivost.

Čovjek je zaista čovjek kada, produhovljujući se posredstvom stvaranja na sliku i priliku utjelovljene Riječi i posredstvom sakramenata, dostigne sliku Krista, približujući se tom potpunom i savršenom Čovjeku.

Velika zapreka očovječenju čovjeka jest njegova pala narav, njegovo ja. Prema Franji vlastito se ja pobjeđuje pokorom, potpunim zaokretom, okretanjem vlastitoga života od samoga sebe prema Bogu. Stoga je nužna pokora kao način života, način puta prema Bogu u kojem se krije izvorno dostojanstvo ljudske osobe. Zato prema Franji pokora i askeza jesu ispravni putovi da bi se spasilo izvorno dostojanstvo ljudske osobe. Upravo zato Franjo ne dijeli ljude na dobre i zle, nego na grješnike koji čine pokoru i grješnike koji ne čine pokoru.

fra Ante Čovo

SMRT U POHVALAMA STVOROVA

Zacijelo je jedna od najvećih prekretnica u ljudskom životu onaj trenutak, kad čovjek postane svjestan svoje smrtnosti. Tada počinje mučno pitanje koje se čuje i od male djece: *Zašto živimo?* Sve se to događa otprilike u dobi kad je čovjek spreman za svoje službeno školovanje. I onaj slogan "Ne učimo za život nego za školu" dobija značenje neprestanog traženja odgovora na egzistencijalna životna pitanja. Ta, zar nije čitavo školovanje, koje se otegne kroz čitav život, upravo vapaj za odgovorom na svoja teška pitanja? Čitavo je slušanje otkriveni vapaj za riječi koja bi osmislila život.

Svjesnost vlastite smrtnosti duboko mijenja čovjekov opći stav prema životu. Ona utječe na osnovna životna opredjeljenja. Osobito se to odnosi na vjeru. Smrt je inače neodvojiva od religije. Osmišljenje života se ne može ostvariti ako se ne uzme u obzir i činjenica neumoljive smrti. Stoga se ona izravno povezuje s Tvorcem bitka, koji joj daje pravo značenje. Čovjek se u svojoj biti protivi smrti. Ona se ne može tako jednostavno prihvatiti kao čisti prestanak opstojnosti. Tomu se protivi logika ljudske nade. A religija želi dati odgovore upravo na ta pitanja.

Crkveni nauk o smrti je jasan u pogledu svrhovitosti ljudske opstojnosti i vječnosti jednom rođene ljudske osobe. Smrt se promatra kao ona koja život mijenja, a ne oduzima. Kristova smrt na križu unijela je Boga u ljudsku smrt i time je ona dobila zadovoljavajuće osmišljenje. Ipak, teološka razmatranja o načinu zagrobne opstojnosti, kakvoći uskrsnulog tijela i sl. u mnogočemu su nedorečena. Sveto Pismo kao da ne smatra potrebnim analizirati posmrtno stanje ljudskog bića i dostatno jasno označiti svrhovitost ljudskog bitka u njegovu Stvoritelju. Ostalo je rečeno u slikama. Netko je i današnju kulturu nazvao kulturom slike. Ali, zasigurno ne u biblijskom smislu. Čovjek današnjice bi zapravo htio imati sve pred sobom narisano. Jasna ponuda i jasna potražnja. No, to nije odraz njegove čvrste opredjeljenosti. Upravo ta čežnja za čistom jasnoćom odraz je vrtloga njegovih pitanja i namjernog zaboravljanja, njegovih lutanja ali i istinskih traženja.

Bujicu takvih traženja smirio je sv. Franjo Asiški u ovim riječima:

"Hvaljen budi Gospodine moj, po sestri našoj tjelesnoj Smrti kojoj nijedan smrtnik umaći neće.

Jao onima koji u smrtnom umiru grijehu.

A blaženi koje ti nađeš po volji presvetoj tvojoj,

jer druga im smrt nauditi neće."¹

¹ Tekst uzet prema prijevodu Gracijana Biršića u: *Spisi sv. oca Franje i sv. majke Klare Asižana* (Symposion, Split 1988.)

Stihovi su poprilično jasni. Ne treba neko posebno tumačenje. No, možemo izvući nešto od mnoštva onih popratnih pitanja koja muče svakoga smrtnika: Kako zapravo shvatiti smrt? Je li ona jednostavni svršetak života? Vraćamo li se poslije smrti u ono stanje u kojem smo bili prije rođenja, tj. stanje nebitka, ili je ona početak novog načina opstojnosti? Kako prihvatiti smrt i kako se za nju pripremiti? Treba li se uopće za nju pripremati? Da ćemo živjeti kao da nikada nećemo umrijeti, ili živjeti kao da ćemo uvijek živjeti?

I možemo tako u nedogled, jer svako pitanje rađa još više novih, težih, mučnijih, zastrašujućih...

Kako se sa svime tim suočio sveti Franjo Asiški?

Dvije smrti

Odmah upada u oči da sv. Franjo govori o dvije smrti. Prvu naziva tjelesnom. To je, današnjim riječnikom rečeno, biološka smrt, kad tijelo zbog bolesti ili jednostavne dotrajalosti životnih stanica (kao nekog životnog prostora) u sebi više ne može nositi život. Takva je smrt neizbježna i ne može joj umaći nijedan smrtnik. Tijelo po svojoj naravi podliježe rastu i starenju. U tome smislu smrt za tijelo ne znači ništa drugo nego jednu od promjena nastalih tijekom prirodnih tjelesnih procesa. Razlika je u tome što je ova promjena od presudne važnosti za ljudski život. A preko toga se ne može prijeći tek tako. Ona (smrt) je trenutak istine po kojoj se mjeri sva vrijednost učinjenih djela. Smrću prestaje svaka aktivnost u ovozemnom životu. Ona je prelazak u nov način opstojnosti.

Sv. Franjo, naime, ne poznaje govor o smrti kao trenutku prestanka postojanja. Religioznost to sama po sebi isključuje. Stoga se prirodni strah od smrti, preobrazuje u nastajanje da se smrt dočeka s rukama punim dobrih djela.

Hvaljena smrt

Kakva je to smrt koja je dostojna pohvale i želje? Za sv. Franju to je smrt koja znači vrata u život.² U tom smislu postaje jasnija pohvala i prava žudnja za tim odsutnim trenutkom. Smrt kao da je oslobođenje čovjeka. Neizbježno je podsjećanje na helenističko razlučivanje duše od tijela. No, ono ovdje nije uvjet za objašnjavanje procesa umiranja. Franjo, naime, govori o cijelom

² Usp. T. Čelanski, *Životopis i čudesa sv. Franje Asiškog* (Zagreb 1977.) 217.

čovjeku. Pjesma zapravo i nije traktat o tijelu i duši nego uočavanje jedne nepobitne činjenice.

Smrt koja bi postala predmetom ljudske želje može značiti samo nešto pozitivno, nešto kao prag iza kojega stoji punina života. Smrt koja isključuje život ne može uživati ljudske simpatije. Ukoliko bi netko i hvalio smrt koja znači prestanak, da se izrazimo filozofski, opstojnosti i u aktu i u potenciji, doimao bi se u najmanju ruku neuvjerljivo.

Smrt i siromaštvo

Gledan očima smrti, tjelesni život ima vrijednost tek date prigode da čovjek potvrdi i ostvari svoje zemaljsko poslanje. Dakako da ta vrijednost nije od zanemarive važnosti. No, vrijednost stjecanja materijalnih dobara itekako je time ograničena. Znakovito je da Franjo na samrti govori upravo o siromaštvu. Tek tu se vidi njegova prava vrijednost. Korjenitost odluke da se živi u siromaštvu tu nalazi svoje duboko opravdanje. Franjina filozofija ljudskoga života dobija svoje osmišljenje.

Sve je stvorenje upravljeno na hvalu Boga. On je pravedni Gospodar. U srednjovjekovnoj općinjenosti plemenštinama nije tako jednostavno govoriti o jednakovrijednosti i jednakoplemenitosti ljudskih bića. Društveno uređenje je išlo u prilog isticanja svakojakih razlika. Različito je ne samo odijelo plemića i pučanina, nego su različita i njihova javna prava. Ljudi se ne rađaju kao ljudi nego kao grofovi, baruni, kraljevi ili težaci. Franji je postala očita lažnost takvog vrednovanja. On se odriče bogatstva koje mu se čini nepotrebnim i nepravednim. Po kojem pravu on može imati u izobilju životnih namirnica dok drugi goli i bosi skapavaju od gladi? Stoga Franjo želi biti siromašniji od najsiromašnjega. Ideal života je razdati sve siromasima i poći za Kristom, koji je i sam svojim životom posvetio siromaštvo. Tako čovjek doživljava oslobođenje koje je, uz ostalo potrebno i zato da bi mogao pogledati smrti u oči. Smrt i siromaštvo kao da se uzajamno uvažavaju dajući vrijednost jedan drugome.

To opredjeljenje za siromaštvo rađa upravo nečim čudesnim. Svijet postaje pomalo idealan. Ljudi se bez razlike mogu nazivati braćom, a sva zemlja postaje blagoslovljena. Franjo u isto vrijeme poštuje tuđe vlasništvo i opire se privatizaciji stvorenja. Čovjek nema ništa materijalnoga što je unio u ovaj svijet niti išta što će ponijeti s ovoga svijeta sa sobom. Takva logika ne poznaje pohlepe i zasljepljenosti časovitim probicima. I u susjedskim svađama oko krivih međaša čut će se poslovice "Svakom dosta metar za dva" (dva kvadratna metra koja su sasvim dostatna za pristojan grob).

Na kraju, smrt je prestanak djelatnosti. "Ja sam svoje učinio, a što vi treba da učinite, neka vas pouči Krist."³ Nastupa trenutak istine. Franjo je svoje učinio ali time ne želi reći da je učinio što je mogao. To znači da je došao trenutak, kad više u svome tijelu ne može učiniti ništa. Sada nastupa smrt koja će zapečatiti vrijednost učinjenog.

Ostavljanje braće na pouku Kristu nije tek puka fraza. Franjo je svjestan neponovljivosti života. Svjestan je neponovljivosti pojedine ljudske osobe i njezina specifična poslanja na ovom svijetu. Odgovor na pitanje što činiti može dati samo onaj koji ima točan naum sa svakim čovjekom. Ostvarenje vlastitoga života, ostvarenje je Božjega nauma s dotičnim čovjekom. Franjo je svečano izjavio gdje tražiti odgovore na svoja pitanja. U tome se zapravo i sastoji najveća ljudska pomoć u životu. Ta, tko je taj koji je prozreo u Božje planove s ljudima? Tek se može čovjeka uputiti k Bogu. To je ona uzvišena poniznost koja se ne ustručava dati savjet, ali se i ne oholi u tvrdokornoj samouvjerenosti u ispravnost svojih sudova.

Druga smrt

Postoji i smrt koja u sebi sadrži svu strahotu što je ta riječ sa sobom nosi. Smrt koja donosi gorki "jao", izravno je povezana s grijehom. Opet se ne radi o prestanku opstojnosti. Nije riječ o mrtvilu koje bi ovladalo čovjekom. Smrt koju donosi grijeh označuje neostvarenje vlastitog poslanja. Čovjek je promašio život.

Blaženo motrenje (visio beatifica) Boga izraz je kojim se označuje ispunjenje ljudskog života. Doći pred vlastitog Oca u ozračje trojstvene ljubavi ispunja čovjeka u svim njegovim zahtjevima. Tu je prestanak svake potrebe. Čovjek je našao mir kao dijete u majčinu krilu.

Smrt, koja dolazi s grijehom lišena je svega toga. Već je sama tjelesna smrt uslijed istočnoga grijeha postala puna neizvjesnosti i izvorom straha. Već ona čini čovjeka da se osjeća bačenim u ovaj svijet bez nekog sigurnog razlaza. Druga je smrt još gora. Paklenske muke se ostvaruju u apsolutnom neostvarenju vlastitog bitka. Nemir što ga čovjek osjeća pred tajnom smrti dobija ovdje pridjev vječnosti apsolutnosti.

Stoga je vrlo teško pojedine grijeha nazivati smrtnima. To su velika pitanja u mnogim teološkim raspravama. Ta koji bi grijeh bio tako velik da isključuje pomoć same otkupiteljske žrtve na križu? Možda je odgovor već skriven u pitanju. Neprižnanje, neprihvatanje, svjesno odbijanje milosti zacijelo je temelj ove druge smrti o kojoj govori sv. Franjo. Tu se očituje

³ T. Čelanski, *Životopis*, 214.

strahovitost dara slobode, no ta se sloboda ostvaruje kroz čitav život. U tom smislu one koji umiru u smrtnome grijehu, smrt nije tek slučajno zatekla u takvome stanju. Oni zapravo umiru griješeći. Čitav je život upravljen ostvarenju smrti koja nastupa časom tjelesne umrlosti. Tako je smrtni grijeh zapravo smrtonosni grijeh. Njima čovjek za svu vječnost čini pogrešku u svome određenju.

One koje je Bog našao po svojoj volji, uvodi u puninu života. Oni koji su se otrgli od toga Božjeg plana ne prestaju, doduše opstojati kao osobe, ali se njihovo novo životno stanje može slobodno nazvati smrću. Ta smrt blaženicima ne može nauditi.

Nepriopćivost

Smrt nije iskustvena činjenica kao što je to toplina vatre ili hladnoća mrzle vode. Ako igdje nepriopćivost iskustva vrijedi u svojoj punini onda se to odnosi na smrt. Ipak, među ljudima postoji moć prioćivosti ili komunikacije koja je u samoj naravi ljudskog bitka. Sama riječ komunikacija znači zajedništvo, sudjelovanje na nečem zajedničkom, nečeg što se tiče svakog čovjeka. Ona je moć suživljenosti s drugim. Prihvatanje tuđih iskustava kao putokaza u svome životu, i usvajanje tuđih misli kao ploda vlastitih razmišljanja.

Pokušali smo, u tom smislu, pročitati nekoliko redaka veličanstvene Pjesme stvorova, koju je spjevao sv. Franjo Asiški kad se smrt približila i njegovim vratima. On je zapravo i naziva vratima života. To je daleko od bilo kakve metodološke sumnje po kojoj bi problemu smrti smjeli pristupiti samo kao stopostotno neupoznati s njezinim posljedicama i njezinim prethodnicama. Po nekom takvom načelu mogli bismo početi tek od činjenice da smrt kao takva postoji. No, tu bi ujedno bio i kraj naših dokazivanja. Ta što bi čovjek mogao reći iz iskustva vlastite, kad je još uopće nije doživio?

No, čovjek iz dana u dan doživljava vlastitu smrtnost. On uočava da ljudi oko njega umiru, ali i to bi značilo neupitnost vlastite smrti tek po nekom načelu vjerojatnosti. Stoga čovjek vlastitu smrtnost doživljava na jedan drugi način. Svaki se dan susreće s propašću kojeg od svojih planova. Svaki dan uočava promjene na vlastitom tijelu. Osjeća vlastito starenje, i koliko u mladosti uspon vlastitih snaga, toliko u starosti opadanje vlastitih moći.

Sami naravni nagoni gone čovjeka da se svim silama opire smrti. Svršetak svih životnih nastojanja u beskonačnom ništavilu protivi se logici svrhovitosti života. Pa, makar tijelo neizbježno išlo svojem kraju, ne može se tek olako tjelesnom smrću prihvatiti padanje u vodu svih ljudskih težnja za ostvarenje punine života.

Svjestan težine i mučnine tih ljudskih pitanja sveti je Franjo odgovor nalazio u Obajvljenoj riječi. Stoga je njegov pristup smrti isključio svaki epikureizam koji o smrti ne bi vodio računa jer je smatra činjenicom, koju čovjek upravo i ne može iskusiti, budući da je u trenutku njezina nastupa nije ni svjestan, a pogotovo ne poslije. No, to je traženje odgovora u zaboravu na pitanje.

Otvoreni pristup smrti, u svakom je slučaju plodonosniji, Franjo joj pristupa na takav način. A što je otvorenije od Objave (revelatio - skidanje vela). Pred velom tajne smrti, koja muči čovjeka od prvog trenutka njegove samosvijesti, odgovor se, ukoliko ne zataškujemo vjerničku stranu našega bitka, može tražiti samo u Bogu. Iz vjere da je On stvoritelj svega izvodi se zaključak i o smislenosti tjelesne smrti "kojoj nijedan smrtnik umaći neće". Štoviše, sama Kristova smrt, koja je uvela Boga u patnju našega umiranja, jamac je njezine smislenosti. Taj smisao dosegao je puninu svoje vjerodostojnosti u Uskrsnom Kristu.

U toj se vjeri može doživjeti da nestane svaki strah i neizvjesnost pred tjelesnom smrću. Ništa ne priječi da se i njome hvali Boga, jer ona je prag punijeg života. Samo treba povesti računa s onim "jao" i onom "blago".

fra Domagoj Runje

Meditativni kutak

IMATI NEBO U SRCU

Čitajući knjižicu o galebu Jonathanu Livingstonu, američkog autora Richarda Bacha, izazvala me sloboda i let tog neobičnog galeba koji je znao da se može uvijek bolje letjeti i time otvarati, vidjeti nova obzorja. U njegovu letu želio sam sebi, a i vama, posvijestiti jedan uvijek nov, ali uzvišeniji let....

Stari galebovi su mislili da je dovoljno to što imaš i to koliko te oni pouče. A Jonathan je letio i subotom samo da bi ih što više naučio i poučio, da bi razbio strahove od Neba.

Želio je Nebo približiti svakom galebu, da ono što nikada do sada nisu gledali da je tu, da je spreman letjeti za drugoga. Njegov let bijaše izazov za mnoge, a Duh mu je davao snagu i smirenost za zahtjevni i uzvišeni let.

Nisu ga razumjeli, htjeli su da leti njihovim stilom. On je imao svoj. Krila su mu bila od suhoga zlata, slobodna i bez ukočenosti.

Zbog toga što je letio više, što je "zavodio" druge galebove, bio je izbačen iz "jata" koje je već izumiralo sa svojim skučenim i do posljednjeg zareza određenim načinom života. Jonathan je išao dalje... uvijek dalje, najdalje. Bilo mu je teško, jer je gledao kako njegovo jato, kojemu je želio otvoriti prostranstva Neba, umire. I zavoliše ga, i diviše mu se mnogi zbog njegove otvorenosti prema svakome galebu. Slobodu im je otkrio, duboko u njima samima ona je čekala svoj dan, svoj blagdan. Svakim danom, opet i iznova, i kada se dalje ne može kroz puste i guste oblake, on je bio njihov mirni let, odmor i spasenje u posljednja vremena.

Letio je najbolje, najviše - više nego što može ijedan galeb. Dio po dio nebeskih pučina osvajao je lakoćom. Nisu ga zaustavljali ni vjetrovi koji su ga uporno bacali u ponor.

Dobro je znao Jonathan da mora dati mnogo više, da mora otkinuti i posljednje zrno svoga ponosa. I dao je sve što mu je ostalo - život - radi posljednjeg galeba koji će skončati na koncima vremena. Na pustim hridinama on prebiva trajno zbog onih što napustiše mnoga jata koja umiru, zbog onih koji traže način da bi poletjeli slobodno svome Nebu.

A stari galebovi? Ostaše stari i umriješe tako, dok Jonathan, sav u svjetlu, prolazi ispod najljepše duge, u slavi. U njegovim dlanovima počiva povijest

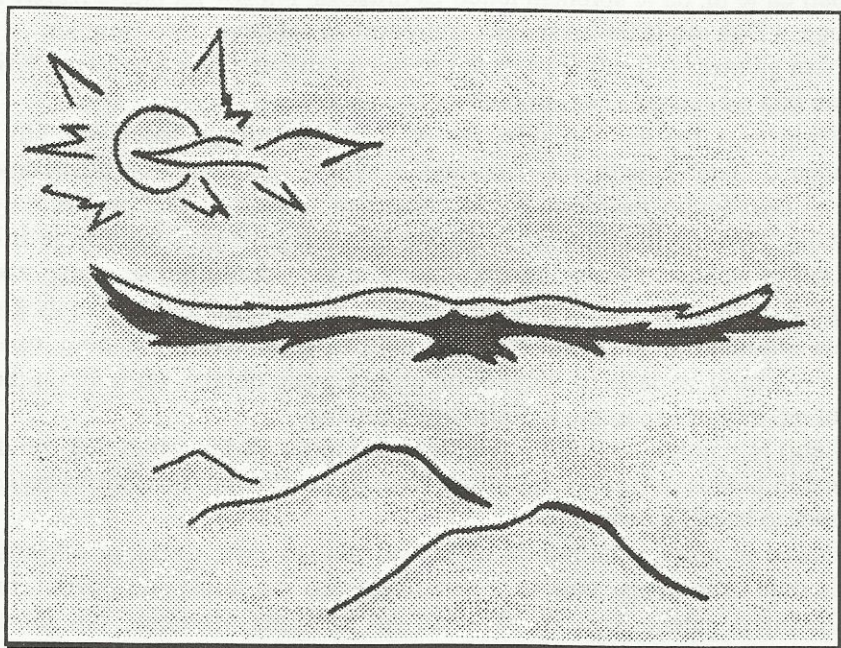
svakoga od nas. Svaki dan, svaki naš korak prema njemu on blagoslivlje svetom Hridi. Raširenih ruku, srca otvorena za svaki naraštaj, čeka neumorno.

Kolikim je generacijama i naraštajima Kristov stoljetni let bio izazov i inspiracija? Godine prolaze a Njegovo svjedočanstvo ne blijedi.

Zar nije vrijeme da na kraju drugog tisućljeća Krist (po)ostane primjer i poticaj svima nama? Jer, imati Nebo u srcu znači odvažno i bez straha letjeti Kristovim letom.

I dok nam hridi morskih obala, raskošnom ljepotom i opojnim mirisom soli, "krade" zov nebeskih visina, ne zaboravimo vapaj duše stvorene za let.

fra Ivan Šipić

Književni izlog

Fra Ivan Šipić, **Korak po korak**

Sveti dan

Bože,
upravljam Ti molbe glas,
da mi dušu sačuvaš
za svoju svetkovinu,
za dan Tvoje slave.
Iz života sužnja,
po anđelu bijelom,
šaljem vapaj Tebi.
Zagrli me
u taj Sveti Dan,
kao posljednjeg
rasipnog sina.

Srest ćemo se

Jednog dana kad svrši
se tama i kad svane zora
posljednjeg dana, vjerujem da
ćemo se sresti.

Neka suze reknu
da navijeke želimo ostati tu.

Jedan kruh i vino
za isti Spas, za
jednim stolom dijeliti radosti.

Želje i nadanja duga,
utopiti u jednu rijeku,
k istome moru,
prisutnosti Vječnoga.

Tebi

Jutrom Ti šaljem šapat,
primi kao dar.
Sve što živim i čemu se nadam
neka mi bude po Tebi.

Danom ću Te slaviti,
noću moliti za spas.
Pruži mi dlan
neka na njemu osvane
moj novi dan.

Hodam kroz život,

nekad i zalutam
znaš...

Kao da odvijeka
kraj mene stojiš
i čekaš.

Je li još uvijek otvoren tvoj dlan?
Srce reci!

Fra Ante Udovičić, **Hodočasnik**

Raspeti

Raspeti - tvoj lik me zbunjuje
dok gledam kako visiš na drvetu,
raširenih ruku i otvorena srca.

Zašto ponekad sumnjam
da l' uopće postojiš?
Ima li smisla u žrtvi...

Iz dana u dan
dok padam na koljena
gledam tvoj lik na Veronikinu rubcu -
- ah, koji dar, ljubavi i patnje,
struji mi glavom.

Al' griješim, bojim se da ću
odlutati i pitam se da l' ću biti
izgubljena ovca ili drahma iz tvoje
priče.

Poniranje duše

Ne plačite zbog mene prijatelji,
jer umrijeti tako je slatko bez grijeha.

Ne tugujte kraj upaljene svijeće,
dok se drugi iza leđa raduju.

Ni počinka ne date mojim vjeđama,
Ni mira ne date mojoj duši,
A tako je lijepo uroniti u Krista.

Ne trgajte me iz naručja Gospodinova,
jer tako sam se žarko k Njemu privinuo.
Ne sjećajte se minulih dana,
jer to je ništa prema ovome

Molitva bijednika

Hvala Gospodine što živim
premda živjeti teško je.

Stvor sam Tvoj što bijedno
gmiže po ovom planetu,
Tražeći put što si ga Ti odredio.

Hvala Ti na ovom životu
na Tvojjoj ljubavi
i što sam dio bića Tvog.

Nisam čovjek,
crv sam što gmiže
po ovoj zemlji i guta prašinu
i to sva mi je hrana.

Podigni crva u čovjeka,
bijednu životinju iz prašine
u stvorenje što izvija ruke
prema Tebi pjevajući Ti hvale
na tome divnome daru.

Ni cvijeće mi ne treba stajati na grobu,
Ni spomenik se ne treba uzdizati na
njemu,

Jer samo sam prah i pepeo,
koji se raspršio na prvome vjetru.

Samo sam hodočasnik

Što bih mogao dati nekom kao što si Ti?

Ako tražiš zlato i drago kamenje;

to nemam.

Ako želiš sunčevu zraku da Ti dohvatim; tko sam ja da se mjerim s
Beskonačnim?

Nemam ništa što drugi imaju, zlato i isprazne riječi kojima često lažu.

Nemam ništa opipljivo čime bih Te mogao obradovati.

I nema ništa na meni na čemu bi mi ljudi zavidjeli.

Al' jedino što imam i mogu Ti dati: zrno ljubavi što je preostalo i ove riječi
što ih govorim tebi iz dna duše koja ti se divi.

Što čuješ u mojim riječima?

Osjećaš li samo tugu zbog moga bića il' nešto više?

Al' reći ću Ti - volim te, i toga se ne sramim i pred sjajem tvojih očiju sve
zvijezde i mjesec pamlam skrivaju se u sjenu.

Ne tuguj zbog zlata i dragog kamenja.

Što su oni pred riječju Ljubiti, što tkaje

a ne igra se srcima bijednika?

Al' ne - znam da Te volim i da nemam ništa više od tog; ni zlata, ni dragog
kamenja jer puki sam hodočasnik na ovoj Zemlji.

I tražim samo zrno ljubavi da bi mogao uzvratiti obiljem kao more što se
pjeni.

Fra Josip Repeša, **Podnevna svitanja**

Neispisana poruka

Brojim svoje prijatelje
rodbinu i rođake,
al' izbrojiti ih ne mogu
jer uvijek me netko prevari.
Nabrojim ga
a on ode...
Upišem je
a ona mi okrenu leđa i sklopi oči.
Samo sprovod
do sprovoda odlazi.
A ja se pitam:
"Bože moj, jesam li ja sljedeći,
ili ćeš me ostaviti sama na svijetu?"

Molitva stvorenog stvoritelju

Daleko od svega
a tako blizu Tebi
nisam nikada bio.

Daleko od gradske buke
ovdje zaogrnut pjevom tvojih ptica
novi put započinjem.

Pomozi mi!,
Kako bih i u ovom raju
tebe uspio prepoznati.

Žrtva

»Kruh naš svagdanji
Daj nam danas...«
I dok proljevaš krv
Na križu svetom
Misliš na mene i bližnje moje.
Poznajuć naše slabosti:
"Oprosti im, jer ne znaju...!"
Govoriš bez mržnje i osvete.
A prije si kazivao:
"Idi i ne griješi...!"
Nadajući se povratku
Izgubljena sina.
Sada te samo Bog čuje
Pa se njemu moliš.
Majka tvoja pod križem
Uz Ivana stoji
I suznim očima prima nas,
Nove sinove i kćeri.

Isuse, koji se svaki dan
Za nas prikazuješ
Na oltarima crkvi,
Kapela, katedrala...
Budi naše svjetlo živo
I svjetionik visoki
Našega života
U nesrećama ovoga svijeta.

Promjena života

Pobjeda zla polako nestaje
Na udaljenim obzorjima
Uz valove se gubi
Dobro će jednog dana doći
I zlo će samo tužna uspomena biti
Na doba kada glavom
Razmišljali nismo.

Odlazak

Sumrak na obzorju života...
Znak nove domovina
Polagano otkriva

Strepim sam
Usred mnoštva
Nervoznih lica

Promatram oči
Kako očajno traže
Trag svjetla usred tame

A mjesec
Novih nadanja
Nestrpljivo me čeka.

Galeb

Kao galeb
Slomljenog krila
Gledam nebeske visine
Oblake bijele, guste i meke
Što milovahu obraze žarne.

Kao galeb
Lomnih krila
Vapijem i molim
Za pomoć i milost
Slučajnog prolaznika.

Krilo života
Slomljeno ostaje
A ja, tužan
Jecam ispod
Već istrulog oraha.

A visine nebeske
Pitaju se gdje sam.
Da li se opet šalim
Ili me nove visine
Divljenjem ispunjaju.

Fra Ante Jurica, **Rukovet proplamsaja**

Ljubav do kraja

Okupao sam se
u Tvojim krvavim suzama,
napio sam se
vode iz Tvog boka,
da sunce me ne prži
skrio sam se u
sjenu Tvog križa,
Tvoj smrtni dah
čelo mi je hladio.

Bljesak

Bijeli plamen,
vosak,
tračak nade u mučnini.

Odupri se izgaranju,
tišina neka te vodi!

Svijetli mi,
kroz crvenilo života.

Povratak

Ukradene riječi
kratko su trajale,
vratile su mi se,
i bez riječi se smjestile
u moja suha usta.

Govore mi u tišini,
ne otvaraj usta
da nas opet ne ukradu.

Daljina

Noge su umorne,
izudarane hladnoćom bijega,
okupane vrelinom straha.

Nosi ih olujni vjetar,
sputava bijelo trnje.

Svijetla daljina izmiče,
željena staza
postaje sve duža.

Mučeništvo

Napukli kamen
obasjava
crvena ruža.

Kamen mučenik
rađa
kruhom.

Tužno lišće

Ni trulo lišće
nije više ondašnje.
Nema mirisa,
nema opijanja svježinom,
nema vjetra.
Lišće je osamljeno
bez stopala,
beskorisno,
mokro.

Ljepota svjetla

Tko mi reče
da cvijet je ružan,
slijepim ću ga držati.

Koliko pora na
svakoj latici
kud suze mu teku.

Noć uzalud još
tamnija posta,
cvijet i dalje svijetli.

Čuđenje

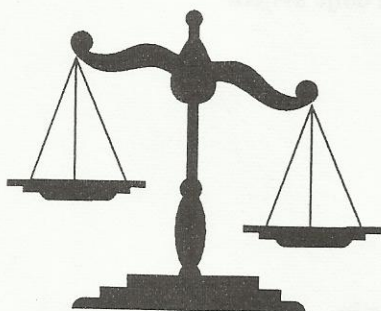
Ja mu se čudim,
i prestat neću,
koliko ljubavi ima,
kako me voljeti može
bez prestanka,
bez da uvjete postavlja.

Kraj

List sjenu baca,
ljepotu skriva,
slovo umire.

Listovi se okreću,
prebrzo nekako,
riječ nestaje.

Korice se sklopiše,
bez sućuti i malo,
trud umrije.

Izazov

Putovi novi,
staze nepoznate,
puteljci kojih
na kartama
nema,
zovu me,
dođi,
stavi stopu svoju,
pokori nas,
noćas u
snu.

Sjećanje

U hladnoći vjetra
vidim pukotinu,
no ne znam
zašto ta pukotina.

Tek kiša mi reče,
kad dio pločnika
osta suh.

Kiša je oblikovala
nešto kao ljubav.

MATIJA VLAČIĆ ILIRIK

*O načinu razumijevanja Svetog pisma (De ratione cognoscendi Sacras litteras), (prev. Željko Puratić), Hrvatska sveučilišna naklada, V. niz: Hrvatska filozofska baština, Zagreb, 1993, 5-168. (Naslov izvornika: *Clavis Scripturae Sacrae seu de sermone sacrarum literarum.*)*

Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus)¹, promatran kroz prizmu vlastitog djela, očito, nezaobilazna je pojava na putu stvaranja opće teorije

¹ Prije nego sažmem u nekoliko riječi život i djelo Matije Vlačića Ilirika, **sljedeći uvodne napomene** iz samog hrvatskog prijevoda Vlačićeva djela, želim ukratko obrazložiti osnovni motiv zbog kojeg sam se odlučio prikazati navedeno djelo. Uvjeren sam da je u zamišljenom sustavu naše filozofsko-teološke naobrazbe premalo prostora ostavljeno za *hermeneutiku* - ili znanost razumijevanja i tumačenja teksta. Drugim riječima, u vremenu kada nam postaje teško razumljiv i najmanji pokušaj slikovitog načina izražavanja, odnosno, kada zbog nagomilanosti i pretrpanosti kojekakvim podacima i sami postajemo nesposobni dovoljno upoznati *povijesne i zemljopisne okolnosti nastanka svetopisamskih tekstova* (tako važnih za razumijevanje), osjeća se potreba za većom prisutnošću takve znanosti koja će nas na sustavan način uvoditi u teško pristupačan, ali ipak pristupačan, svijet Biblije. Smatram da će upravo prikaz Vlačićeva djela zainteresirati čitateljstvo za takav sustavan i prijeko potreban način "povijesno-kritičkog mišljenja". K tome, namjera mi je svratiti pozornost na samu nauku Matije Vlačića (domaćeg čovjeka) i njegov doprinos u nastanku hermeneutike. Matija Vlačić Ilirik je rođen 3. 3. 1520. u Labinu gdje istovremeno započinje svoje školovanje. Kao šesnaestogodišnjak Vlačić odlazi u Veneciju na studij. Zatim obilazi onodobna središta protestantizma Wittenberg i Magdeburg (osobno je poznavao Luthera i Melanchtona). Njegova se rana spisateljska djelatnost i zauzimanje uglavnom svodilo na obranu teze prema kojoj su luterani "legitimni nastavljači stare Crkve" (?). U Regensburgu piše svoje najznamenitije djelo *Clavis Scripturae sacrae*, a nastavlja ga u Antverpenu i u Frankfurtu gdje živi do 1567. godine. Vlačić je umro 1575. godine, intezivno radeći na dovršenju svoga filološkog komentara Biblije (*Glossa compendiana*). Kao odličan poznavatelj Biblije, te vrstan hebreist i grecist, Vlačić slovi začetnikom biblijske egzegeze. K tome, stožerni mislitelji filozofijske hermeneutike, kao sveopće metode razumijevanja, Wilhelm Dilthey i Hans-Georg Gadamer, pridaju posebnu važnost i značenje Matiji Vlačiću za povijesni razvoj i konstituiranje hermeneutike. Vlačićevo razumijevanje teorije izlaganja teksta blisko je Lutherovu poimanju. Naime, obojica, po uzoru na patrističke egzegete, poimlju Sveto pismo kao riječ ljudsku i božansku: *simul dei et hominum verbum*. Također obojica naglašavaju samodostatnost i samoeksplikativnost Sv. pisma. Vlačić ističe da je za studiozno čitanje Pisma potrebna i *ustrajna meditacija, kateheza i skrušena molitva*, kako bi se postiglo prosvijetljenje duha, jer ono je zapravo preduvjet da se u pisanom slovu otkrije živa, božanska riječ. Konačno, nit koja povezuje smisao pojedinih dijelova teksta s njegovom cjelinom, Vlačić nazivlje *skopom*. Vlačić pod tim pojmom podrazumijeva "svrhu, odnosno,

razumijevanja teksta. U prilog toj tvrdnji možemo navesti brojne razloge i mišljenja stručnjaka, a to nam nadasve potvrđuje njegov *Ključ* (*Clavis*).

Hrvatsko izdanje predstavlja uži izbor prva četiri poglavlja prve rasprave (od ukupno sedam rasprava) drugoga dijela *Ključa*, ili drugim riječima, prve 22 stranice *redigiranog prijepisa* toga dijela. Čitavo izdanje ima ukupno 168 stranica teksta. Nakon predgovora dr. Jure Zovka, koji je inače priredio izdanje, slijedi poduži uvod kao svojevrsno "pojašnjenje onodobnih povijesnih okolnosti i znanstveni kontekst u kojem je nastao Vlačićev sustav, te je (...) razmotrena osnovna intencija spisa i donešen kratak osvrt na plodnu recepciju Vlačićevih ideja". U odabranoj bibliografiji navedena su važnija Vlačićeva djela i brojna literatura o Vlačiću. Konačno, poslije kratkih napomena o tekstu slijede izabrana poglavlja s dvojezičnim tekstom, latinskim izvornikom i hrvatskim prijevodom.

U prvom poglavlju Vlačić govori o tumačima Sv. pisma, jeziku, govoru, predmetima i argumentima koji čini se i nisu baš uvijek tako jasni i lako razumljivi. Izbrojiti ćemo nekoliko riječi o svim navedenim čimbenicima teksta. Jedna od osnovnih poteškoća razumijevanja teksta, prema Vlačiću, jest stav čovjeka nesposobna osloboditi se nametnutih spona od strane crkvenog učiteljstva (?) koje se najjasnije očituju kroz nepregledno mnoštvo papinskih i koncilskih dekreta "kao najsigurnijih, nezabludivih i neprikosnovenih tumača" (str. 37.), koji bi imali nekakav privilegij u prosudbi stvari. (Tu se jasno očituje Vlačićev protupapinski stav i njegovo zalaganje za autonomnost znanstvenog istraživanja, što je bila osnova za slobodnjački duh protestantizma.) Tumači, naime, "dokle god (*Dum magis...*) u Pismo više unose neke svoje misli ili tlapnje priljepljuju mu voštani nos" (str. 39.). Zapravo, unošenje vlastitih misli pri tumačenju određenog teksta jest prava izdaja i osnovna metodološka pogreška.

Tumač treba razlučivati bitno od manje bitnog, te pri čitanju neprestano pronalaziti ono što Vlačić zove *skopom*, glavni smisao teksta, ili piščevu osnovnu namjeru.

Drugo, što zaokuplja Vlačićevu pozornost jest jezik. Jezik je "znak ili slika stvari te je poput nekih naočala kroz koje gledamo stvari" (str. 39.). To pak što je jezik često nejasan, plod je naše neukosti. Za Vlačića je ipak bila olakšavajuća okolnost to što on u Bibliji gleda djelo isključivo jednog autora. Mi, naprotiv, znamo upravo na temelju jezične analize, da je Sveto pismo "plod stvaralačke djelatnosti različitih autora". Ono temeljno na što Vlačić svraća pozornost, s obzirom na jezik Sv. pisma, jest njegovo

namjeru čitavog spisa". Potrebno je, stoga, uvijek čitati tekst Sv. pisma, ravajući se prema glavnoj namjeri teksta, odnosno skopu spisa. Doslovni smisao teksta valja razmotriti i razumjeti u svjetlu evanđeoske poruke. Ta međusobna sukladnost pojedinih djelova teksta predstavlja za Vlačića osnovu na kojoj je utemeljeno razumijevanje teksta.

bogatstvo *govornim figurama*. Biblijski jezik je bogat "prisporobama, alegorijama, tipovima, upitnim oblicima, hipotipozama, prosopopejama" (str. 41.) i sličnim stilskim oblicima koji imaju za cilj ili *svratiti posebnu pozornost*, ili kod slušatelja *probuditi što veće afekte*. Potrebno je prepoznati (odčitati) taj slikoviti način izražavanja, koji u prvom redu ima funkcionalnu ulogu (a i srodniji je, ili lakše shvatljiv ljudima hebrejskog podneblja), kako bi se bolje razumjelo izvornu piščevu nakanu. "Kratkoća i neobičnost" svetopisamskog izražavanja lako zbuni i vješta tumača a kako neće neuka slušatelja?

S obzirom na *predmete* Svetog pisma, Vlačić tvrdi da su oni "teški, mistični i nebeski". Gotovo da se nikada na jednom mjestu ne raspravlja o stvarima potpuno, metodički i iscrpno, tako da ništa više osim toga ne bi zaželio (str. 51.). Struktura govora, uopće, takva je da vrvi od iznenadnih promjena osoba, vremena, načina i brojeva. Govor je pun digresija a često se spominju, izravno ili neizravno, nama još uvijek nepoznata mjesta i običaji. Svakako, svaki temeljitiji pristup tekstu zahtijeva pronalaženje i razotkrivanje *prijepornih i opskurnih riječi*, kao i nužno razlučivanje između bitnoga u tekstu i onoga manje bitnoga. Napokon, "neistiniti razlozi često se postavljaju kao istiniti" (str. 55.), kaže Vlačić. Drugim riječima, valja se upitati da li je sve baš tako kako na prvi pogled proizlazi iz teksta. Možda je prava slika stvari skrivena negdje iza teksta, iza riječi. Ili, ne treba se ustručavati dovesti u pitanje ono što se, naočigled tako jasno, predstavlja kao istinito, da bi se to istinito kroz opovrgavanje učvrstilo, odnosno, razotkrilo kao manje bitno i manje važno.

U drugom, inače vrlo kratkom poglavlju, Vlačić govori o *pomagalima* za razumijevanje Svetog pisma. On ih nabroja ukupno osam. Zbog boljeg pregleda stvari, nabrojiti ćemo ih slijedeći Vlačićev redoslijed: *prvo* pomagalo kojega čovjek treba tražiti i pretpostaviti svim drugima jest "jedini onaj izvor svakog dobra, nebeski Otac, koji nas vodi Sinu, Sin (...) koji nam je pristup, istina i put Ocu: napokon, sam Duh Sveti, čija je posebna zadaća, da nas uputi u svu istinu i da nas čini *theodidaktoi*, ili od Boga poučenima..." (str. 61.); k tome, "obilnije poznavanje samih stvari o kojima se u Sv. pismu raspravlja" i "dobro poznavanje jezika Sv. pisma", "neprekidno razmišljanje i proučavanje Božjeg zakona", te sve popraćeno "žarkom molitvom i živim (vlastitim) iskustvom", može doprinijeti boljem razumijevanju Pisma. Konačno, kao pretposljednje poglavlje Vlačić uzima činjenicu koja proizlazi iz naravi samog Pisma i koju je dobro uvažiti. To je "činjenica da se iste stvari vrlo često ponavljaju u Sv. pismu". Vlačić pritom navodi Augustinovu misao da *nijedna rečenica nije iznesena figurativno a da na drugom mjestu nije objašnjena jasnije!* Treba, dakle, "marljivo uspoređivati mjesta Sv.

pisma". Kao posljednje *osmo* pomagalo, prema Vlačiću bili bi "dobri i jasni prijevodi" Sv. pisma.

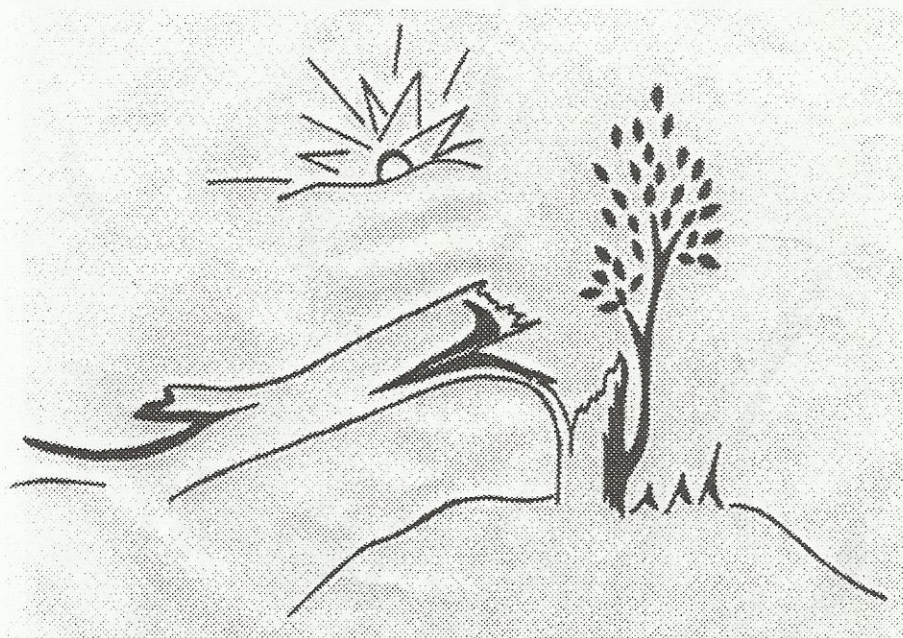
U sljedećem poglavlju Vlačić govori o pravilima za razumijevanje Pisma uzeta iz njega samog. Pri nastojanju da se ispravno shvati Pismo, važno je vjerovati kako je sve to skupa napisano *za nas i zbog nas*. Naime, Pismo je prikladno potpuno poučiti čovjeka spasenju. Uz to, ne smije se predvidjeti kako Pismo zapravo sadrži dvije vrste nauka, koji su takoreći jedan drugom suprotstavljeni: Zakon i Evanđelje. Zakon ustupa mjesto Evanđelju, jer Zakon "ne može ispuniti svoju zadaću ili svoj posao, tj. spasenje ljudi" (str. 79.). To se ne događa zbog mane ili manjkavosti samog Zakona, već upravo zbog naše mane. Vlačić kao dobar primjer odnosa tih dvaju nauka, donosi slučaj Sare i njezine sluškinje Hagare. One se, naime, "želeći da obje upravljaju (...), nužno suprotstavljaju jedna drugoj". Ali kada nalaze rješenje, međusobni dogovor - zajedničku riječ, tada se najbolje slažu među sobom. Nadalje, svako razumijevanje ili izlaganje Pisma, prema Vlačiću, ima biti *suglasno cjelovitosti vjere*. Uz *podobnost za poučavanje*, prirodnu spretnost, autor naglašava nužnost posjedovanja smisla i osjećaja za pravilnu rasporedbu građe što je govornik iznosi. Određenu poruku valja staviti u odgovarajući kontekst i pravilno postaviti redoslijed stvari. No, ne ovisi sve ni o samom načinu poučavanja, "nego tome treba odgovarati i *pravo stanje slušatelja*". Slušatelj ima biti poučen, podoban i sposoban za nauk, prikladan za primanje sjemena. Kao ljudi, u jednom pak svi posrćemo, za svoj ukus tražimo prokušanu mudrost a dok se istovremeno smučujemo zbog prividne ludosti božanske propovijedi ili nauka (str. 99.). Ako konačna svrha etike ima biti djelatnost a ne spoznaja, Vlačić pita, koliko se to više ima odnositi na sveti nauk Riječi Božje.

U posljednjem poglavlju, Vlačić iznosi pred nas nekoliko praktičnih uputa o načinu čitanja Sv. pisma po njegovu sudu *sakupljene ili smišljene*. Zapravo, Vlačić uglavnom ponavlja već prije njega utvrđena načela tradicionalne retorike. Tako, između ostalog on naglašava potrebu *triježna i rasterećena duha čovjekova*, inače rastrgana raznim brigama i mislima. Naime, "prvotna i bitna čitateljeva briga mora biti ta da dobro ispita one takoreći prvotne i bitne rečenice, u kojima upravo leži čitavo određenje iznesenog pitanja" (str. 137.). Drugim riječima, Vlačić naglašava potrebu *anatomije teksta*. Svako pisano djelo ima vlastitu raščlambu (strukturu) koju čitatelj ima prepoznati i po zakonitostima i načelima tradicionalne retorike razglobiti, vodeći pritom svakako računa o kojoj je točno govornoj vrsti riječ. Tako, *inventio* zahtijeva odčitavanje piščeve poruke, *dispositio* predstavlja pravilno razlikovanje između bitnog i manje bitnog, a *elocutio* jasno prepoznavanje napisanog kao posve određenu govornu vrstu (da li je riječ o sudbenom, deliberativnom, demonstrativnom, didaktičnom, ili pak

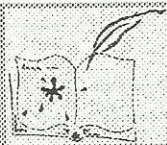
kojem drugom obliku spisa). Konačno, pravilna razdioba teksta jasno osvjetljava pravi smisao ili skup teksta (spisa) (str. 143.).

Izabrana poglavlja Vlačićeva djela za hrvatski prijevod svakako zaslužuju posebnu pozornost, ma koliko njegov pristup i metoda rada izgledali možda nadiđenim hermeneutičkim pravilima.

fra Joško Kodžoman

KRONIKA

24. lipnja 1996. - U povijest naše Teologije, koja djeluje već gotovo tri stoljeća, svoje mjesto naći će i ovaj datum kada je iz tiska izašao prvi broj časopisa studenata ove Teologije, pod naslovom "Počeci".

26. lipnja 1996. - Na Visovcu je proslavljen Dan Provincije. Skupio se lijep broj franjevacu. Sv. misu, prije koje je bila svečana procesija, predvodio je provincijal dr. fra Pavao Žmire u zajedništvu sa svim svećenicima. U svojoj propovijedi poticao je braću riječima sv. Franje. Svi prisutni su poslije mise stavili potpis na posebnom pergament papiru. Pod čempresima je bila bratska gozba; pjevalo se, šetalo, igralo... U poslijepodnevnim satima ponovno smo se svi okupili i slušali tekstove Pravila, Oporuke i na kraju poticajni izvještaj o. provincijala. Za uspomenu na ovaj susret svaki je brat dobio prvi broj časopisa "Počeci".

28. lipnja 1996. - Službeni završetak akademske godine. Svi smo se okupili u našoj samostanskoj crkvi i sv. misom, koju je predvodio rektor dr. fra Duško Moro, zahvalili Gospodinu na svim darovima kojima nas je bogatio tijekom cijele godine.

07. - 29. srpnja 1996. - Studenti trećeg tečaja ovo vrijeme proboravili su u susjednoj Italiji. Organizator i "glavna veza" ovog putovanja bio je magistar dr. fra Ante Čovo, a boravak u Italiji osigurao je fra Paolo Rufino Di Saomma, napuljski provincijal. Posjetili su Napulj i njegovu okolicu, Rim i na kraju Franjin Asiz.

17. kolovoza - 07. rujna 1996. - Ovogodišnji domaćin za pripravu za svečane zavjete bila je hercegovačka franjevačka provincija. U njihovu novom samostanu u Dubravi (Zagreb) okupili su se kandidati iz svih franjevačkih provincija Hrvatske i Bosne i Hercegovine te Trećoredci. Iz naše provincije bilo je prisutno pet pripravnika. Program je bio podijeljen u tri tjedna: u prvom tjednu bilo je govora o *Evangelizaciji u novim smjernicama Reda*, u drugom o *Liturgijsko-molitvenom životu u Redu* a u

smjernicama Reda, u drugom o *Liturgijsko-molitvenom životu u Redu* a u trećem tjednu održane su *duhovne vježbe* koje je vodio fra Franjo Vidović. Uz iskusne predavače, razna predavanja održali su i sami pripravnici.

08. - 13. rujna 1996. - Bogoslovi su imali redovite godišnje duhovne vježbe. Teme su bile franjevačke. Voditelj je bio naš profesor dr. fra Luka Tomašević.

14. rujna 1996. - U crkvi Gospe Sinjske obavljeno je svečano zavjetovanje naše petorice braće. Svečanu misu slavio je provincijal dr. fra Pavao Žmire, koji je pozvao mlade zavjetovanike da budu predvoditelji u duhovnoj i moralnoj obnovi našeg naroda. Da bi ovo svečano slavlje uistinu bilo svečano zaslužni su i bogoslovi koji su pjevali preko sv. mise.

21. - 22. rujna 1996. - Sinjska krajina slavila je 280-tu obljetnicu Gospina krunjenja. Tom slavlju pridružili su se i bogoslovi, te su, uz ostale dužnosti, proveli dva sata (od pola noći do dva ujutro) moleći i pjevajući pred Gospinom slikom. Svečanu sv. misu, prije koje se ulicama Sinja obavila procesija, predvodio je nadbiskup Ante Jurić.

25. - 28. rujna 1996. - U Firenzi je održan susret mladih franjevaca Europe, na kojemu su iz naše provincije sudjelovali fra Joško Kodžoman i fra Domagoj Runje, studenti pete godine. Oni su se priključili južnoslavenskoj konerenciji. Program se sastojao od raznih predstavljanja, molitava, predavanja, diskusija... Organiziran je i izlet na La Vernu. Mladi franjevci razišli su se s mislima da je na njima velika odgovornost ali isto tako da su oni i velika nada!

01. - 30. rujna 1996. - Budući da su klerikatske prostorije dosta stare i trošne, kroz ovaj mjesec našli smo vremena i sredstava da ih koliko-toliko popravimo i obnovimo. Tako smo uredili sve sobe, hodnike, učionice...

07. listopada 1996. - Danas je počela nova akademska godina 1996/97. Otvoreno predavanje na temu: *Metodička dvojba u Descartesovim meditacijama*, održao je novi rektor, dr. fra Ante Vučković. Iza nadahnutog predavanja bijaše zajedničko fotografiranje studenata i profesora. Zazivom Duha Svetoga i zajedničkim euharistijskim slavljem zazvali smo Božji blagoslov da nas prati na početku još jedne akademske godine.

08. studenog 1996. - Dan teologije - program je vodio tajnik dr. fra Ante Čovo, a nakon uvodne riječi rektora, slijedili su pozdravi o. provincijala,

tajnika Državnog povjerenstva za odnose s vjerskim zajednicama gosp. Frane Dubravića, te predstavnika splitske Teologije dr. Josipa Marcelića. Prigodno predavanje održao je prof. dr. fra Stjepan Čovo *Antropologija i kristologija kod Ivana Duns Scota i u suvremenoj teologiji*; također je predstavljena i njegova knjiga o Ivanu Duns Scotu. Fra Marko Babić predstavio je i dvije nove knjige dr. fra Marijana Mandaca. List studenata Teologije *Počeci* predstavio je glavni urednik fra Joško Kodžoman. *Schola cantorum* izvela je nekoliko duhovnih skladbi.

13. studenog 1996. - U samostanu je održan regionalni sastanak kojemu su prisustvovali i bogoslovi. Predavanje je održao dr. fra Jure Šimunović s temom *Redovniči zavjeti - temelj i život redovnika*. Sastanak je završio sv. misom koju je predvodio o. provincijal.

01. prosinca 1996. - Športska sekcija naše bogoslovije, zajedno s o. magistrom, pohodila je župu Metković. Prije nego su se pokazali na sportskom terenu, bogoslovi su animirali i zajedno s župljanima sudjelovali na dva misna slavlja koja je predvodio magistar. Cilj sekcije je i bio da bi najprije skupa molili, a onda i zaigrali iako su u igri bili jači domaćini.

08. prosinca 1996. - Na poziv župnika Staševice o. fra Stipe Bešlića VIS "Milovan" pohodio je ovu župu. Svečanu sv. misu predvodio je i preko nje propovijedao o. domagistar dr. fra Anđelko Domazet. Preko mise je svirao VIS "Milovan" a poslije je održan i kratki koncert duhovnih pjesama.

Ovo je bio prvi ovogodišnji nastup "Milovana" i to s novim članovima.

08. - 09. prosinca 1996. - U predvečerje smo organizirali svečanu Akademiju u čast Bezgrešne. Prigodni recital pripremio je i uvježbao o. domagistar fra Anđelko Domazet. Za glazbeni dio pobrinuo se mo. fra Mile Čirko; sudjelovalo je i nekoliko mladih iz Makarske. Sutradan je svečanu misu predvodio provincijski vikar fra Marko Babić, a propovijedao je tajnik o. vizitatora fra Marijo Jurišić.

09. prosinca 1996. - Danas je generalni vizitator naše provincije fra Josip Sopta započeo svoju vizitu. Prvo odredište bila je Makarska. Svi zajedno svečano smo u crkvi dočekali o. vizitatora. Otac vizitator razgovarao je sa svim bogoslovima.

18. prosinca 1996. - Karitativna sekcija koja djeluje u klerikatu posjetila je dom za odrasle osobe i s njima slavila sv. misu, koju je predvodio o.

21. veljače 1997. - U poslijepodnevnim satima imali smo prigodu slušati predavanje prof. Branimira Lukšića koji je govorio o *Kulturi cinizma*. Predavanje je bilo jako zanimljivo, pa je poslije uslijedila i rasprava u koju su se, uz profesore, uključili i bogoslovi. Za ovaj događaj pobrinula se uprava Teologije.

16. travnja 1997. - Pod pokroviteljstvom Provincije, naša je Teologija održala komemoraciju dvadesete obljetnice smrti dr. fra Karla Balića, na kojoj su sudjelovali svi bogoslovi. Program je održan u samostanskoj Pinakoteci Gospe od Zdravlja u Splitu u 19,30 sati, a vodio ga je tajnik dr. fra Ante Čovo. Prije pozdravnog govora rektora dr. fra Ante Vučkovića, *Chorus Spalatensis* izveo je gregorijanski napjev; oni su tijekom programa izveli još nekoliko glazbenih točaka. Slijedilo je predavanje dr. fra Vicka Kapitanovića *Dr. fra Karlo Balić, medievalist i mariolog*. Predavač je u stručnom, shvatljivom i dohvatljivom predavanju iznio lik i djelo fra Karla Balića. Završnu riječ održao je provincijal dr. fra Pavao Žmire.

20. travnja 1997. - Župa Presvetog srca Isusova, koju opslužuju franjevci Provincije sv. Jeronima, ugostila je VIS "Milovan". Bogoslovi su svirali preko dvije sv. mise - obiteljske i za mlade. Poslije ove druge "Milovan" je održao i kratki koncert. Preko misnih slavlja je propovjedaio magistar dr. fra Ante Čovo, koji je prije dva dana održao i predavanje "Isus Krist u spisima sv. Franje"

fra Ivica Erceg

In memoriam

Dr. fra Stjepan Vučemilo

(Lučane, 23. 12. 1929.- Zagreb, 20. 6. 1996.)

23. prosinca 1929. godine rođen je u selu Lučanima u Sinjskoj župi dječak imenom Božo Vučemilo. Poznajemo ga kao fra Stjepana, po imenu što ga je na uspomenu očinske kuće obukao zajedno s franjevačkim odijelom uoči svog šesnaestog rođendana tj. 22. prosinca burne 1945. godine. Datumi u ljudskom vijeku zacijelo nisu bez ikakva značenja. Ima nekakve razlike i u tome jesmo li se probudili u život zajedno s izlaskom sunca ili smo kao sišli s neba s bijelim pahuljicama snijega što znaju oživjeti lučanske brežuljke dječjim i smijehom i plačem.

Fra Stjepan je rođen pred Božićno slavlje, kad je Sunce ponovno počelo rasti, a kucaj je njegova srca utihnuo u Božjem miru početkom ljeta, kada je zemlja okrenula suncu drugi obraz svojega lica. Rođenje mu je povezano s božićnom milinom, a tijelo mu vraćeno zemlji u slavlju Ivana Krstitelja, koji reče za sebe kako treba da se umanjuje, a On da raste.

Svojom skromnošću i kršćanskim osvjedočenjem za sebe je to govorio i fra Stjepan. Svoju je svećeničku i redovničku službu shvatio kao dar, koji je primio da bi se u njemu prinio Onomu od koga je pozvan i darovan. Svečane je zavjete položio na svetkovinu svetoga Franje u mjestu gdje je i završio svoj životni hod. Tu je zaređen i za svećenika, a mladu je misu proslavio pod okriljem Sinjske pomoćnice, u vrijeme kad u vrtu počinje nicati sjemenje i šuma se počinje prekrivati zelenom koprenom.

Osim što je bio dugogodišnji profesor kanonskog prava na našoj Teologiji u Makarskoj (1959.-1977. uz kraće prekide), obnašao je niz odgovornih službi na razini Provincije i čitavoga Reda. Bio je tajnik i vikar provincije, provincijal, generalni vizitator u slovenskoj i zadarskoj provinciji, generalni tajnik Reda u Rimu.

A sve je to činio, kako je istaknuto nad njegovim odrom, uredno, pedantno, savjesno, strpljivo i u istinskoj ljubavi.

Ipak bih se od svih tih službi osvrnuo na jednu koja je nesvakidašnja i potiče na razmišljanje o uronjenosti čovjeka u svoga Stvoritelja. U posljednjim godinama svoga zemaljskog druženja s ljudima fra Stjepan je obavljao službu vicepostulatora u kauzi Sluge Božjega fra Ante Antića. I

kad zbog bolesti više nije mogao obavljati svakodnevne poslove, koje je nalagala služba, fra Stjepan je u služenje i rad pretvorio svoju patnju i ustrajnu molitvu.

I danas poslije njegove smrti još bolje prepoznajemo u kolikoj je mjeri zahvatio konopce ljubavi, koji vežu ovu i onu stranu rijeke. Ta se ljubav očitovala i u brizi da se fra Ante Antić uzdigne na čast oltara. Velika je stvar kad se netko čitavim svojim životom zauzima za to da se njegov bližnji proglasi svecem. Ta nije baš uobičajeno da čovjeka s kojim živimo pod istim krovom smatramo svecem. Još je i veća rijetkost da učenik smatra svecem svojega učitelja, odnosno bogoslov magistra, a fra Stjepan i Sluga Božji fra Ante Antić su živjeli baš u takovu odnosu.

Zacijelo je jedna od tajni bratske ljubavi radost zbog dobra što ga Bog u drugome i preko drugoga čini. Svetac je onaj čovjek koji postaje toliko proziran da se kroza nj vidi sama Istina i Ljubav koja ga je stvorila, ali je dakako potrebno i čisto srce onoga koji će svojim pogledom moći prozrijeti u tu prozirnost. Stoga je vrijedno ukazivati na te Ljudske posude uronjene u Božje more.

Drago nam je što smo u svojoj sredini imali takva čovjeka koji je u drugima prepoznavao Božji dar i tomu se radovao. Ne možemo reći da je taj dar odjednom nestao. Dok fra Stjepanovo tijelo, s tjelesima mnoge braće, podno Sinjske tvrđave čeka Dan Dolaska, na njihovoj grobnici neizbrisivim tragom Kristove pobjede stoji slovo *Fratribus resurecturis - Braći koja će uskrsnuti*.

fra Domagoj Runje

SADRŽAJ

Urednička riječ	1
---------------------------	---

Teološki pokušaji

Demografski problem	3
Patnja i rubne osobe	11

Naši osvrti

Naznake kulturne antropologije suvremenoga društva	17
Sport kao "askeza" današnjice?	25

Razmišljanja

Govor tišine	29
O mističnosti zbilje	33
U duhu jezika	35

Franjinim stopama

Franjina antropologija	39
Smrt u Pohvalama Stvorova	53

Meditativni kutak

Imati nebo u srcu	59
-----------------------------	----

Književni izlog

Korak po korak	61
Hodočasnik	62
Podnevna svitanja	64
Rukovet proplamsaja	66

Povijesne crtice

Matija Vlačić Ilirik	69
--------------------------------	----

Iz života Teologije

Kronika	75
-------------------	----

In perpetuam rei memoriam

Dr. fra Stjepan Vučemilo	79
------------------------------------	----

Čovjekovo dostojanstvo

*Gledaj, čovječe, na koliku
te je uzvišenost postavio
Gospodin, jer te je stvorio
i oblikovao na sliku
svoga ljubljenoga Sina
i na njegovu priliku
s obzirom na duh.*

Sv. Franjo, Opomene, V. 1.

